

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**AZERBAYCAN VE TÜRKİYE’NİN HÜKÜMET
SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SARDAR MAMMADOV

DANIŞMAN
PROF. DR. EROL TURAN

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AZERBAIJAN VE TÜRKİYE’NİN HÜKÜMET
SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ**

SARDAR MAMMADOV

Danışman: Prof. Dr. Erol TURAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Sefa ÇETİN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi M. Nergis ATAÇAY

KASTAMONU 2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Sardar MAMMADOV

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AZERBAIJAN VE TÜRKİYE’NİN HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Sardar MAMMADOV
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erol TURAN

Hükümet sistemleri devletlerin siyasal, ekonomik ve toplumsal özelliklerini yansıtmaktadırlar. Her devlet, kendi toplumsal, siyasal ve ekonomik özelliğine uygun hükümet sistemini belirlemek üzere birçok çalışma gerçekleştirmektedir. Devletler tarihleri boyunca farklı hükümet sistemlerini de kullanabilmektedirler. Nitekim insan hayatı sürekli hareket halinde olduğu için devletler de sürekli hareket halindedir. Çalışmamızda bu bağlamda kültürel ve soy anlamında benzer olan Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin hükümet sistemleri incelenmiştir. İki devletin geçirdiği siyasal aşamalar birbirlerinden farklılıklar arz etmektedir. Ancak hükümet sistemlerinin de birçok benzer noktası bulunmaktadır. Bu anlamda çalışmamızda iki devletin hükümet sistemleri detaylı bir biçimde incelenerek mukayese edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise her iki devletin kullandığı hükümet sistemlerinin birçok benzer noktası olduğu gibi çeşitli farklılıklar taşıdığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, hükümet sistemi, başkanlık, cumhurbaşkanlığı.

2020, 100 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

Sardar MAMMADOV
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Prof. Dr. Erol TURAN

Government systems reflect the political, economic and social characteristics of states. Each state carries out many studies to determine the government system suitable for its social, political and economic characteristics. States have been able to use different government systems throughout their history. As a matter of fact, states are always in motion because human life is always in motion. In our study, in this context, cultural and robbed the Republic of Azerbaijan, which is similar in the sense of the Republic of Turkey and the government systems were examined. The political stages of the two states are going through. However, government systems also have many similar differences from each other. In this sense, the government systems of the two states have been examined and compared in detail in our study. As a result of the study, it was seen that the government systems used by both states have many similar points as well as various differences.

Key Words: Azerbaijan, Turkey, system of government, the presidency, the presidency.

2020, 100 page

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın bütün aşamalarında her anlamda desteğini içtenlikle vermekten kaçınmayan, çalışmalarımda bana yol gösteren kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Erol TURAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca maddi ve manevi yardımları ile bu çalışmanın hazırlanması süresince bana yardımcı olan annem Entige MAMMADOVA'ya, babam İmran MAMADOV'a, kardeşim İsa MAMMADOV'a, dostlarıma ve değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KUVVETLER AYRILIĞI VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ.....	3
2.1. Kuvvetler Ayrılığı Kuramı.....	3
2.2. Hükümet Sistemleri.....	8
2.2.1. Başkanlık Sistemi	9
2.2.2. Parlamenter Sistem	13
2.2.3. Yarı Başkanlık Sistemi	20
3. AZERBAYCAN HÜKÜMET SİSTEMİ.....	27
3.1. SSCB’den Ayrıldıktan Sonra Azerbaycan’da Politik Sistem.....	27
3.2. Azerbaycan Başkanlık Sistemi	32
3.2.1. Azerbaycan’da Başkanlık Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	33
3.2.1.1. Azerbaycan’da Yürütme Organı.....	33
3.2.1.2. Azerbaycan’da Yasama Organı	40
3.2.1.3. Azerbaycan’da Yargı Organı	43
3.2.2. Azerbaycan Hükümet Sisteminin Özellikleri.....	44
3.2.3. Azerbaycan’da Erkler Arasındaki İlişkiler.....	46
3.2.3.1. Yasama ve Yürütme Erklerinin İlişkileri.....	46
3.2.3.2. Azerbaycan’da Yasama ve Yargı Erklerinin İlişkileri.....	47

3.2.3.3. Azerbaycan'da Yürütme ve Yargı Erklerinin İlişkileri	47
4. TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ	49
4.1. Türkiye'de Hükümet Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi	49
4.1.1. 1921 Anayasası Dönemi	49
4.1.2. 1924 Anayasası Dönemi	50
4.1.3. 1961 Anayasası Dönemi	53
4.1.4. 1982 Anayasası Dönemi	57
4.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.....	59
4.2.1. Türkiye'de Yürütme Organı.....	65
4.2.2. Türkiye'de Yasama Organı	71
4.2.3. Türkiye'de Yargı Organı.....	75
4.2.4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Sisteminin Özellikleri.....	77
4.3. Azerbaycan ve Türkiye'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması	78
4.3.1. Azerbaycan ve Türkiye'de Yürütme Organlarının Karşılaştırılması ...	78
4.3.2. Azerbaycan ve Türkiye'de Yasama Organlarının Karşılaştırılması	81
4.3.3. Azerbaycan ve Türkiye'de Yargı Organlarının Karşılaştırılması	82
4.4. Azerbaycan ve Türkiye'de Kuvvetler Arasındaki İlişkilerin Karşılaştırılması.....	84
4.4.1. Yürütme ve Yasama Organları Arasındaki İlişkiler.....	84
4.4.2. Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki İlişkiler	85
4.4.3. Yasama ve Yargı Organları Arasındaki İlişkiler.....	86
4.4.4. Kuvvetler Arasındaki Hiyerarşinin Genel Değerlendirmesi	86
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	94
ÖZGEÇMİŞ.....	100

TABLÖLAR DİZİNİ**Sayfa**

Tablo	4.1.	Kuvvetler	arasındaki	hiyerarşik	yapının
karşılaştırılması.....					87

1. GİRİŞ

Bir devletin büyüyerek gelişmesinde, yurttaşlarına vereceği hizmetlerin kalite seviyesi ve hızında, dünya ülkelerine uyum sağlayabilmesinde, yaşamını güçlü bir biçimde sürdürebilmesinde, o ülkede bulunan yasama, yürütme ve yargı organlarının etkinliği, verimliliği ve kuvvetler arasındaki ilişkileri göz ardı etmek mümkün değildir. Erkler arasındaki uyum devletin pek çok alanda başarıya ulaşmasına ve siyasal istikrarını olumlu anlamda etkilerken, uyumsuzluklar başlıca siyasal istikrarsızlık olmak üzere pek çok politik ve iktisadi temelli problemleri de beraberinde getirmektedir. Erkler arasındaki ilişkiler ve bu erklerin birbirlerinden ne denli ayrı olduğu ise ülke içerisinde uygulanan hükümet sistemini belirlemektedir.

Hükümet sistemi türleri temel anlamda parlamenter sistem ve başkanlık sistemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üçüncü bir tür olarak görülen yarı başkanlık sistemi ise bu iki sistemin karışımı olarak görülmektedir. Dünyada uygulanan bütün politik sistemler parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sisteminin farklı türleridir. Türkiye’de uygulanan Cumhurbaşkanlığı sistemi ise ABD’de uygulanmaya devam eden başkanlık sistemi ile tamamen benzer özellikler taşımamakla beraber çeşitli özellikleri parlamenter sistem ve yarı başkanlık sisteminden ziyade başkanlık sistemine daha yakındır.

Devletler politik sorunlarını anayasalar ya da yasalarla çözebilirlerken, bu düzenlemelerin yeterli olmayacağı fikri ile hükümet sistemlerinde de değişikliğe gidebilmektedirler. Türkiye’de de özellikle 1960 yılından sonra meydana gelen politik ve iktisadi istikrarsızlıklarla beraber, sosyal problemler, demokrasi dışı müdahaleler, terör olayları vb. gibi olumsuzluklar 1980’li yıllardan sonra hükümet sistemi temelli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bahsedilen problemlerin ya da olumsuz vakaların hükümet sisteminde gerçekleştirilecek değişikliklerle giderilebileceği düşüncelerine ek olarak, bu problemlerin ve olumsuzlukların, hükümet sistemiyle ilgili olmadığı fikrinde olanlar da bulunmaktadır.

Hükümet sistemi üzerine birçok çalışma gerçekleştiren ülkelerden bir diğeri ise Azerbaycan Cumhuriyeti’dir. Azerbaycan tarihsel anlamda SSCB’den ayrılan Türk

devletlerinden birisidir. Ülkenin politik sistemi uzun yıllar boyunca SSCB yönetiminden etkilendiği için kendi içerisinde yaşadığı dönüşüm de bir o kadar yıkıcı olmuştur. Ülkenin bağımsızlığından sonra birçok hükümet ve lider düşmüştür. Ülkenin geçirdiği ekonomik, siyasal ve toplumsal krizler, ülkenin kendisine has denilebilecek seviyede bir başkanlık sistemi yaratmasına yol açmıştır.

Bu çalışma hükümet sistemlerinin yalnızca teorik özelliklerini, avantajlı ve dezavantajlı yönlerini ele almayı değil; ayrıca parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinin uygulamalarının ışığında, Türkiye ve Azerbaycan'da uygulanan hükümet sistemlerinin karşılaştırmalı bir analizini gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda iki ülkenin hükümet sistemleri ayrı ayrı ele alındıktan sonra sonuç bölümünde iki ülkenin hükümet sistemlerinin benzer ve farklı yönleri verilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kuvvetler ayrılığı teorisi ele alınmış ve parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemi gibi farklı hükümet sistemlerinin teorik kapsamaları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık sürecindeki siyasal değişimi ve mevcut hükümet sisteminin özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni hükümet sistemi olan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi incelenmiştir.

Çalışmanın amacı, iki ülkenin aynı kültürü paylaşması bağlamında siyasal sistemlerinin karşılaştırmalı bir mukayesesini yapmak ve politik sistemlerinin benzerlik derecesini belirlemektir. Bu anlamda çalışma, ülkelerin bağımsızlık dönemlerinden başlayarak hükümet sistem anlayışları incelenerek sınırlandırılmıştır. Çalışmada bir araştırma grubu kullanılmamış ve bilgiler teorik anlamda incelenmiştir. Çalışmanın veri kaynakları ilgili literatürden toplanmıştır.

2. KUVVETLER AYRILIĞI VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. Kuvvetler Ayrılığı Kuramı

Kuvvetler ayrılığı kuramı her ne kadar gelişmiş toplumlarda tartışılma gücünü kaybetse de henüz gelişim aşamasında olan toplumlarda canlılığını korumaktadır. Çünkü bu toplumlar siyasal kurumlarını ve örgütlenmelerini demokratikleştirememiş ve kararlı bir duruma getirememişlerdir (Oktay, 1984: 217). Kuvvetler ayrılığı kuramı, hukuki olmaktan ziyade daha çok politik bir anlam taşımaktadır.

Kuvvetler ayrılığı kuramı, devlet olarak görev yapan siyasal toplulukta birbirlerinden farklı güçler bulunduğu, özgürlüklerin koruma altına alınabilmesi için bu güçlerin birbirlerinden bağımsız ve ayrı oluşumlara verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Her devletin işleyişinde yasama, yürütme ve yargı erkleri bulunmaktadır. Yasama erki toplumun yaşamına ilişkin kanunları düzenlemektedir. Yürütme organı, yürütme gücünü kullanarak, düzenlenmiş kanunları hayata geçirmektedir. Yargı organı ise kanunların işlenmesiyle doğacak anlaşmazlıkları çözümlemektedir (Gören, 1997: 138).

Kuvvetler ayrılığı kuramı, devletin gerçekleştireceği etkinlik ve görevlerin ayrı ayrı ve bağımsız güçler tarafından gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (Öztek, 1993: 273). Devlet organizasyonu içerisinde politik sistem hangi durumda olursa olsun var olan güçlerin denetimini gerçekleştirmektedir. Kuvvetlerin ayrılığı kuramının düzenlenmesinde, farklı usuller içerisinde yasama, yürütme ve yargının birbirini denetleyici yetki ve görevlerle düzene sokulması, bu üç ayrı gücün uyumlu ve bütünlüyci bir çalışmayı ve tümünden bağımsızlığı anlamını taşımamaktadır.

Devletin gerektirdiği işlerlik, devlet organlarının belirli bir benzerlik ile çalışmasını gerektirmektedir. Devlet organizasyonunu yürüten organlar arasında kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal etmeyecek seviyede etkileşim ve yardımlaşma mevcuttur. Kuvvetler arasındaki ayrım, demokratik sistemlerde bütün yetki ve iktidarın tek bir yerde toplanarak, otoriter ve despotik bir yönetimin önüne geçmek amacıyla kabul olmuş ve

bu amaca ulaşılabilmesi için de kuvvetlerin birbirlerini denetlemeleri kuralı getirilmiştir (Çetin, 1982: 915).

Genel anlam itibarıyla kuvvetler ayrılığı kuramı, özgürlüklerin koruma altına alınması amacıyla devletin gücünün kısıtlanması gerektiği fikrinden yola çıkarak düzenlenmiş bir kuramdır. Bu kuram, yasama, yürütme ve yargı organları farklı organlar tarafından işletilirse kişilerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesinin de önüne geçilmiş olacağını ifade etmektedir (Gören, 1997: 138).

Devleti meydana getiren olguların ya da devlet olarak tanımlanan organizasyona ilişkin organların işletilmesi ve denetimi fikişsel anlamda genel olarak filozofların ilgilendiği en önemli konular arasında gelmiştir. İdeal devletin ne olacağına ilişkin gerçekleştirilen sorgulama, organların işlevsel kontrolünün nasıl olması gerektiği üzerine olmuştur. Bu çalışmalar ilk çağlarda Sokrates ve öğrencisi Platon ile başlamış ve günümüze değin gelmiştir. Platon “Devlet” adlı eserinde ideal devleti ve ideal yönetim içimini sorgulamış ve bu çabayı Aristoteles devam ettirmiştir. Aristoteles, devlet içerisindeki farklı görev ve işlevleri birbirlerinden ayırarak kuvvetler ayrılığı kuramının temelini oluşturmuştur. Aristoteles, iktidarın ruhi yasalar ile kısıtlandırılmasına ek olarak, yasaların üstünlüğünün sağlanması ile yöneticileri görevlerini iyi niyetle yerine getiren erdemli birer yurttaş gibi davranmaları halinde yönetimlerin yozlaşmasının önüne geçileceğini belirtmektedir (Akın, 1993: 45).

İdeal devlet arayışlarına katılan birçok filozof bulunmaktadır. Özellikle Orta Çağ’da; Thomas D’Aquinas, İbni Haldun, Çiçeron, Modern Çağ’da ise; Niccola Machiavelli, Thomas Hobbes, Jean Bodin, John Locke, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Adam Smith gibi çeşitli isimler ideal devletin nasıl organize olması gerektiğine yönelik fikirler ortaya koymuşlardır. Düşünürlerin fikirlerin dayalı olarak politik ve ekonomik doktrinler de ideal devlet arayışı üzerine çalışmışlardır (Tunçay, 1969: 80-81).

Özellikle John Locke ve Montesquieu’nun bu konu üzerindeki düşünceleri günümüz demokratik devlet yapısının oluşumunda temel bir rol üstlenmiştir. John Locke’a göre yasama kuvveti, diğer kuvvetlere göre en güçlüsüdür. Fakat bu kuvvetin üstünlüğüne

bakarak, ona mutlak bir güç sunmak da doğru olmayacaktır. Zira bu güç, arzu ve isteğe göre yürütülen bir güç değildir. Bireyler, kişisel iktidarın bir üyesi olduklarına göre kişisel iktidar da kimseye mutlak bir iktidar sunmamaktadır. Sadece halk yasama organını yaramakta ve iktidarın kimin hakimiyetinde olacağına karar vermektedir. Ona göre, yasama ve yürütme erklerinin birbirlerine eşit iktidarlar olamaz. Çünkü yargıçlar yasama erkinin düzenleyeceği yasalara göre anlaşmazlıkları gidereceklerinden kendilerinin yasaya bağlı olmaları gerekmektedir. Locke, yargıyı yasalarla ilişkilendirirken, yargı işlemlerini ise yürütme işlemlerinden biri olarak kabul etmektedir (Oktay, 1984: 32).

Montesquieu'ya kadar geçen süreçte kuvvetler ayrılığı kuramının fikrî temelleri oluşturulmuştur. Montesquieu'nün kurama en büyük ve özgün katkısı, konuyu bütünsel bir biçimde ele alarak esasları ve gerekçelerini değerlendirmesi ve fikir özgürlüğünün tek güvencesinin devletin kuvvetler ayrılığına uygun örgütlenmesiyle sağlanabileceği savıdır. Montesquieu, kuvvetler ayrılığı fikrinde yasama gücünü, yürütme gücünün alt katmanı, diğer bir deyişle, kontrolü altında görmektedir. İktidarın tek bir elde toplanmasının her anlamda ve koşulda tehlikeli bir yönetim şekli olduğunu öne sürerek, güçlerin anayasal bir düzlemde üç temel fonksiyona ayrılmasını ve her bir fonksiyonun diğer fonksiyon üzerinde denge ve fren mekanizması bağlamında bir işlev göstermesi gerektiğini savunmaktadır (Yavuz, 2000: 58).

Montesquieu'ya göre, yasama kuvveti ve yürütme kuvveti tekelleştirildiğinde ve yargı da bu güçlere dahil olduğunda ortada özgürlük diye bir şey kalmamaktadır. Her devlette üç ayrı iktidar erki bulunmaktadır. Her iktidar farklı bir organ tarafından işletilmelidir. İktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için iktidarı ancak başka bir iktidar frenleyebilir. Montesquieu, kuvvetler ayrılığı kuramını özgürlüklerin teminatı olarak nitelendirir. Ona göre amaç sınırlı bir iktidar, diğer bir deyişle, hukuk devletini inşa etmektir. Hukuk devleti ise çağdaş anayasacılığın temelini oluşturmaktadır (Yavuz, 2000: 56).

Jean Bodin, mutlak iktidarın kurucusu olmasına karşılık, iktidarın kısıtlandırılması hususunda doğal ve ruhani hukuku iktidarı sınırlandıran bir unsur olarak görmektedir. Bodin gibi mutlak iktidarı destekleyen Hobbes, siyasi iktidarın sınırını bireyin

vazgeçilemez haklarına dokunmamak, hatta onları koruma altına almak olarak tanımlamaktadır. Rousseau, toplumsal sözleşme kuramını iktidarın sınırlarının tespit edilmesinde kullanarak, toplumu ortak faydaya en uygun bir biçim olarak görmekte ve toplumun ortak çıkarlara göre yönetilmesi gerektiğini savunarak ortak faydayı iktidarın sınırı olarak belirlemektedir. Devlet iktidarı ne denli mutlak bir güç olarak tahayyül edilse de sınırsız bir iktidar olmadığı, onun üzerinde ona göre kendi başına ve onu sınırlayan bazı kuralların varlığı ileri sürülmüş ve devlet iktidarının her şeyi yapma yeteneğinde bir kuvvet olmadığı hususunda önemli düşünceler geliştirilmiştir (Kutlu, 2001: 67). Kuvvetler ayrılığı yaklaşımı, güçlerin bağımsızlaşmasına imkan tanıyarak kuvvetin tekelleşmesini ve iktidarı kısıtlandırarak yönetimin keyfileşmemesini sağlamaya çalışmaktadır (Yavuz, 2000: 43).

Yönetime ait anayasal organların kuvvetlerinin kısıtlanması ve suiistimallerin engellenmesi ancak düzenli olarak denetlenmeleri, kontrol edilmeleri ve yetkilerinin kısıtlanması ile mümkün olmaktadır. Yalnızca bu yolla bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlükler garanti altına alınabilmektedir. Kuvvetler ayrılığı kuramı anayasal organların birbirlerini karşılıklı olarak denetlemelerini, anayasal olarak kendilerine sunulmamış olan yetkilerini kullanmamalarını ve bu sayede insan haklarının ve özgürlüklerinin korunmasının koruma altına alınabileceğini ifade etmektedir (Aslan, 2009: 84).

Kuvvetler ayrılığı yaklaşımını hukuksal bir biçim olarak ortaya koymak, anayasaların en temel işlevi olarak görülmektedir. Anayasalar iktidarlara birbirlerinden ayırarak devlet gücü üstünde aktif bir kısıtlandırma mekanizması getirmektedir. Güçlerin ayrımı, anayasal bir gerçeklik olarak hukuk devletini zorunlu kılmaktadır. Hukuk devleti ise demokrasinin en çok ihtiyaç duyduğu şey olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarlar arasındaki denge-fren ancak hukuksal norm ve kurumlarla sağlanabilmektedir (Yavuz, 2000: 67). Kuvvetler ayrılığı kuramı, liberal demokratik yönetim sistemlerine, kısıtlandırmayı, frenlemeyi ve kontrol etmeyi sunmaktadır. Kuvvetler ayrılığı, demokratik yönetim sistemlerinin vazgeçemeyeceği bir kuram olduğundan ötürü bu ilkenin reddedilmesi fikri, bireysel ve toplumsal özgürlüklerin karşısında yer alan bir faaliyet olarak görülmektedir. Anayasal demokratik devlet, bireysel özgürlükleri koruyabilmek adına kuvvetler ayrılığı teorisi temelleri üzerine

inşa edilmiştir. İktidarın kısıtlandırılması amacı ile anayasal organların bazılarının kendi içerisinde ayrılması ve ayrılan parçaların da bu organın gücünü kısıtlandırması gerekmektedir. Örneğin, Roma Cumhuriyeti'nde yetkilerin önemli bir kısmını kendi elinde toplayan meclis, yetkilerinin sınırlandırılması amacıyla millet meclisi ve senatoyu kurmuştur.

Bu bağlamda günümüzdeki demokratik ülkelerde de bazı yasama organları iki farklı parçaya bölünebilmekte ve bu parçalar anayasal olarak bu organa sunulmuş yetkileri ortak olarak işletebilmektedirler. Bu durumda kanunlar ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilirken ancak her iki meclis organının üzerinde uzlaştığı biçimiyle kabul olunabilmektedir. Meclis sisteminin her iki ucunun uzlaşması ie meclisin kendi içerisinde kısıtlandırılması ve kontrol edilmesini ifade etmektedir. Görüleceği üzere, yönetimin üç ana kuvvetin üç ayrı anayasal organ arasında kesin bir biçimde paylaşılması da aynı amaca hizmet etmektedir. Bu sebeple kuvvetler ayrılığı kuramı, modern anayasaların olmazsa olmaz kistası konumuna yerleşmiştir. İktidarın üç gücünü oluşturan unsurlar; yasama, yürütme ve yargı erkleridir (Aslan, 2009: 78):

- **Yasama Organı:** Toplumun seçtiği kişilerden oluşmaktadır. Demokratik yöntemlerle belirlenen temsilcilerin görevi, parlamenter yönetim sisteminde hükümeti düşürmek, kanunlar yapmak, hükümeti denetlemek ve halkın şikayetlerini dinlemektir. Başkanlık sisteminde ise meclisin görevleri arasında hükümeti düşürmek bulunmamaktadır.
- **Yürütme Organı:** Hükümetten oluşmaktadır. Meclisin düzenlemiş olduğu kanunları işletmek ve gereken durumlarda meclise kanun tasarıları sunmaktır.
- **Yargı Organı:** Yargı kurumu olarak görev yapmaktadır. Görevi, açılan davaları kararlaştırmak, meclisin düzenlemiş olduğu yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek ve hükümetin uygulamalarını anayasal çerçevede olup olmadığını incelemektir.

Kuvvetler ayrılığı kuramı, kuramsal anlamda merkezi yönetimin yetkilerinin yatay bir biçimde anayasal organlar arasında paylaşılması anlamına gelmektedir. Kuvvetler ayrılığını yatay boyutuna, federal devletlerde dikey boyutu da dahil edilmiştir. Yani yatay ve dikey erkler ayrılığı kapsamında, anayasa ve yönetme yetkilerinin, merkezi

yönetim ve eyalet yönetimleri arasında paylaştırılmaktadır. Federal yapıya sahip ülkelerde, dikey kuvvetler ayrılığı çerçevesinde anayasal yönetim yetkileri, merkez, eyalet ya da yerel yönetimler arasında paylaştırılmaktadır. Yatay yetki dağılımının dikey yetki dağılımı ile güçlendirilmiş olması, yetki suiistimallerinin önüne geçebileceği gibi vatandaşların temel haklarının da daha iyi korunabildiği bir yönetimi mümkün kılmaktadır (Aslan, 2009: 66).

Kuvvetler ayrılığı kuramının uygulamada farklı biçimlerde yürütüldüğü görülmektedir. Bu çeşitlilikler, toplumların farklı sosyolojik özelliklere, gelişmişlik seviyelerine ve çeşitli siyasal kültürlerle sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Her demokratik devlet, liberal demokratik bir anayasayı kendi yapısına göre uyarlanmış bir biçimde işletmeye çalışmaktadır. Bu sebeple birbirlerinden farklı demokratik yönetim sistemleri doğabilmektedir. Bu yöntem çeşitlilikleri bazı toplumların üniter, bazı toplumların ise federatif bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı kuramı en yaygın biçimde iki farklı şekilde uygulanmaktadır (Aslan, 2009: 69):

- Parlamenter sistem,
- Başkanlık sistemi.

Parlamenter sistem, yasama ve yürütme arasındaki organik etkileşimi ya da sıkı işbirliğini zorunlu görmekte ve yürütmenin meclis içerisindeki iktidar partisi ya da partileri ile ortaklığa giderek yönetmesini ön görmektedir. Başkanlık sistemi ise kesin ve katı bir kuvvetler ayrılığı uygulamasına dayanmaktadır. Bu sebeple anayasal iktidar erkleri birbirlerinden ayrılmaktadır ve yetkileri sınırlandırılmıştır. Bu erklerin ayırımına ek olarak birbirleri ile koordineli e kapsayıcı bir çalışma esası bulunmaktadır (Aslan, 2009: 71).

2.2.Hükümet Sistemleri

Çalışmanın bu başlığında kuvvetler ayrılığı kuramına dayanan üç tür hükümet sistemi incelenecektir. Bunlar: kuvvetlerin katı bir biçimde ayrıldığı başkanlık sistemi, kuvvetlerin yumuşak ve dengeli ayrılığına dayanan parlamenter sistem ve başkanlık modelleri arasında yer alan ve karma bir sistem olan yarı başkanlık sistemidir.

2.2.1. Başkanlık Sistemi

Başkanlık sisteminin tarihi temelleri 1787 yılında düzenlenen Amerikan Anayasası'na dayanmaktadır. Kurucular bu yasayı düzenlerken İngiltere'de uygulanan sınırlı monarşiden etkilenmişlerdir. İki sitem arasındaki fark monarkın yerine seçimle göreve gelen bir başkan olmasıdır. Bu bağlamda Amerikan başkanlık sistemi kısıtlı bir monarşinin cumhuriyete dönüştürülmüş biçimidir. Nitekim on sekizinci yüzyılda İngiltere'de sınırlı monarşi sisteminde kral ve bakanlar yönetimde yer almakta, parlamento ise kralın onayı ile yürürlüğe giren kanunları düzenlemekteydi (Teziç, 1991: 425).

ABD yönetim modeli; cumhuriyetçi bir devlet yapısı, başkanlık hükümet sistemi, çoğulcu ve seçkin bir demokrasi ve iki hakim partiden meydana gelen bir sistem olarak görülmektedir (Hekimoğlu, 2009: 48). Avrupa'da saf başkanlık sistemiyle yönetilen hiçbir ülke bulunmazken Kanada'nın güney kesiminden itibaren iki Amerika Kıta'sının bütününe rastlanması bilinçli bir tercihi yansıtmamakta, olgusal tarihi nedenlere dayanmaktadır. Anayasal hükümleri uygulamaya geçirdiklerinde Fransa haricinde Avrupalı devletlerin tümü monarşi sistemi ile yönetilmekte ve bu sebeple seçilmiş başkanlara gereksinim duymamaktaydılar. Cumhuriyet sistemi bazında bağımsızlıklarına ulaşan yeni dünya devletlerinin ise seçilmiş başkanlara ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu sebeple başkanlık sistemi ve parlamenter sistem arasındaki farklılaşma ve tercih birinin diğerine üstün olup olmadığı tartışmasına dayanmamıştır (Sartori, 1997: 116-117).

Başkanlık sistemini tamamlayan üç unsur bulunmaktadır. Birinci unsur, zorunlu ancak yeterli olmamakla beraber devlet başkanının belirli bir dönem için halk tarafından doğrudan veya benzer bir yöntemle seçilmesidir. İkinci unsur hükümetin parlamentonun oyuyla atanmaması ve düşürülememesidir. Üçüncü unsur başkanın yürütme organını yönlendirmesi sayılır ve bu üç şartın yerine gelmesinin saf başkanlık sistemini ortaya çıkaracağı ifade edilmektedir (Tosun ve Tosun, 1999: 56).

Başka bir bakımdan başkanlık sisteminin şartları asil ve tali şartlar olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Asli şartlar olarak yürütme erkinin tek bir kişi tarafından

yürütülmesi, başkanın vatandaşlar tarafından belirlenmesi ve başkanın yasama organının güvenine dayanmaması sayılmaktadır. Tali şartlar ise başkanın yasama organını fesih etme hakkının bulunmaması, aynı kişinin hem yürütmeye hem de yasamada görev halinde bulunması ve başkanın yasama organının etkinliklerine katılamamasıdır (Hekimoğlu, 2009: 48). Günümüz temsili demokrasilerinde yürütme organı yapısına göre klasik olarak monist, kollejyal ve düalist yürütme olarak üç ayrı tipe bölünmektedir. Monist yürütme çeşidinde yürütme organı halk tarafından seçilen tek bir kişiden oluşmaktadır. Bu sistemin tipik örneği yürütme yetkisinin halkın belirlediği başkanda olduğu ABD başkanlık sistemidir. Bu sistemde yürütmenin politikalarının tespit edilmesi ve hayata geçirilmesinde asıl sorumlu ve belirleyici başkandır. Başkan yürütmeyi kendi atadığı sekreter ve danışmanlardan faydalananarak yerine getirmektedir (Tanör, 1994: 295).

Tek başlı başkanlık sisteminde, başkan hem devlet başkanının hem de Başbakanın yetkilerini elinde bulundurmaktadır. Başkanın yürütme yetkisini paylaştığı bir hükümet başkanı söz konusu olmaması sebebiyle hukuki ve politik olarak yürütmenin asıl sorumlusu başkandır (Teziç, 1991: 428). Demokratik sistemlerde temel politik meşruiyet kaynağının halk iradesine ait olmasına göre, yasama ve yürütme erklerinin halkın iradesine dayandığı ABD sistemi, diğer sistemlere oranla daha demokratik bir sistem olarak tanımlanmıştır. Fakat çifte meşruiyetin çıkardığı gerilimlerden de söz edilmiş bu gerilimlerin sistemi tıkanma noktasına getirebileceği ifade edilmiştir. Bu durumda sistemin önünde bulunan engellerin ortadan kaldırılması ve demokrasinin yaşayabilmesi sırası ile çoğunluğun belirlendiği seçim kurumları ve kurumsal mekanizmaların bulunmasına bağlanmıştır (Hekimoğlu, 2009: 44).

Fonksiyonlar bakımından ise parlamento kanun yapar ancak uygulamasına karışmamaktadır. Hükümet kanunları uygulamakta ancak yapısına katılmamaktadır. Mahkemeler yargılamakta ancak kanunların düzenlenmesine ve uygulanmasına karışmamaktadır. Güçlerden herhangi biri diğerine karşı etkilene gücüne sahip değildir. Yürütme, yasamayı sonlandıramazken yasama da yürütmeyi sonlandıramamaktadır. Erkler arasında bir uyumsuzluk olduğunda ise anayasal bir çözüm oluşturulmuş değildir. Bu durumda devlet etkinliklerinin durması veya hükümet darbesi olması gibi iki kötü ihtimal doğmaktadır.

Parlamente sistem ile başkanlık sistemi mukayese edildiğinde ise söylenebilecek son sözün problemlerine getirdikleri çözüm yollarının çeşitliliği olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda başkanlık sisteminde yasama ve yürütme ayrı partilere ait olup kişilerin ortaklığı olmayabilecekken parlamente sistemde ise hükümet ve parlamento çoğunluğu aynı siyasal gruba aittir. Her iki sistemde de yürütme en önemli organ olarak görülmekle birlikte parlamente sistemde yürütmenin otoritesi parlamento çoğunluğu içerisinde çıkmasına dayanmaktayken başkanlık sisteminde yürütmenin otoritesi Anayasadan ve başkanın genel oy ile halk tarafından belirlenmesinden kaynaklanmaktadır (Teziç, 1991: 428).

Başkanlık sisteminde yürütmenin yasamanın görevine son verme imkanına sahip olmaması, buna karşın yasamanın da yürütmeyi feshetme imkanının bulunmayışı üst düzey yöneticilerin atanmasında senatonun onayının bulunması zorunluluğu karşısında başkanın yasamanın kabul ettiği kanunları veto yetkisinin bulunması yasama ve yürütme arasındaki kopukluğu engelleyen denge, fren ve denetim sistemi olarak tanımlanmıştır (Hekimoğlu, 2009: 52).

Başkanlık sistemi hakkında getirilen ilk eleştiri başkan ve kongre üyelerinin halk tarafından belirleniyor olmalarının oluşturduğu çift meşruiyet problemidir. Her iki organın görev sürelerinin sabit olmasının da sistemi daha katılaştırdığı belirtilmektedir (Erdoğan Tosun ve Tosun, 1999: 77). Başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanının halk tarafından belirlenmesinin ona dolaysız bir demokratik meşruiyet kazandırmaktadır. Fakat yine halkoyuna bağlı oluşturulan yasama erki düşünüldüğünde ortada bir çift meşruiyet sorunu olduğu açıktır. Bu durumda başkan ve parlamento farklı politik fikirleri benimsediklerinde, farklı çoğunlukları oluşturdukları durumda; siyasal mekanizmadaki tikanıklığı sonlandırabilecek güvenoyu ve fesih haklarının da bulunmadığı düşünüldüğünde, gerçekleşecek fikir ayrılıkları ve yasama etkinliklerindeki problemler giderek anayasal bunalımlara dönüşebilecektir. Buna karşın yasama erki ve başkan aynı politik çoğunluktan güç almaları halinde ise Latin Amerika ülkelerinde görülen kişisel yönetim ve çoğunluğun diktasının kuvvetleneceği düşünülmektedir (Hekimoğlu, 2009: 53).

Başkanlık sisteminde başkanın belirlenme dönemi içerisinde görevden alınamaması istikrar bakımından olumlu bir taraf oluştursa da sistemi katılaştırması ve muhalefeti yok etmeye yönelik çalışmaları olabileceğinden ötürü eleştirilmiştir. Şili’de başkanlık sistemi yerine parlamenter sitem söz konusu olsaydı başkan Allende’nin devrilmeyip anayasal yoldan görevine son verebilecek ve demokrasinin kesintiye uğramayacak olduğu belirtilmektedir (Tanör, 1994: 143).

Bir başka nokta ise başkanlık sistemi, kazananın her şeyi elde ettiği, kaybedenin ise her şeyi yitirdiği bir sistemdir. Bu politik yaşamda kutuplaşmayı ve katılaşmayı yaratacak, kaybedeni de anayasal olmayan yollara sürükleyecektir. Parlamenter sistem ise başkanlık sisteminin yapısına hakim olan çatışma ve kutuplaşma fikirlerinin tersine daha çok uzlaşmak üzerine kurulmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2004: 416).

Bu fikre göre karşı kutuplaşma diye tanımlanan noktanın kuvvetler ayrılığının doğal bir çıktısı olduğu güç temerküzünü ve iktidarın kötüye kullanılmasını engellemeyi amaçladığı düşünülmektedir. Başkanlık sisteminde hükümet kurulması sürecinde parlamenter sistemde ortaya çıkan zorlukların yaşanmayacağı, hükümet uyumsuzlukları ve otorite zayıflamasının başkanlık sisteminde meydana gelmeyeceği düşünülmektedir. Başkanlık sisteminin iktidarın kişiselleşmesine neden olduğu belirlenmesinin de yerinde olmadığı, parlamenter sistemde Başbakanın, başkanlık sisteminde başkandan daha kuvvetli olduğu ifade edilmektedir (Tosun Erdoğan ve Tosun, 1999: 81).

Bir başka bakımdan ise başkanlık sistemi yürütmeyi güçlendirip kuvvetli yürütmeyi başkanda toplamakla düzenli ve aktif bir yönetime imkan sunmaktadır. Başkan, kendisini milletin lideri olarak gördüğü sistemde, parti ile özdeş bir Başbakana göre yönetilenler bakımından daha avantajlı konumdadır. Yine bu sistem içerisinde özgürlüklerin daha iyi korunacağı da sistemin artıları arasında belirtilmektedir. Sistemin aşırı taraftarlığa neden olabileceği, hükümet ve devlet başkanının tek elde toplanmasının başkanın kendi yakınlarıyla bütün halkı özdeşleştirmesine neden olacağı hususları sistemin dezavantajları arasında belirtilmiştir (Hekimoğlu, 2009: 38).

Bu durumda kuvvetin bağımsızlık ve sorumsuzlukla birleşmesi sonucu iktidarın bireyselleşeceği belirtilmiştir. Vurgulanan bir başka durum ise kongrenin güvenine gerek duymayan başkanın kendi kıstaslarına göre politika dışından teknokrat bakan atayabilmesinin ilk bakışta avantaj gibi görünse de politik kayırma ve yozlaşmayı doğurabileceğidir (Tosun Erdoğan ve Tosun, 1999: 96).

Bir diğer tespite göre demokrasi geleneğinin güçlü olmadığı ülkelerde sistemin kaçınılmaz olarak başkanın elinde bireyselleştiği doğası gereği popülizme yakın olması sebebi ile başkanların yerine getiremeyecekleri vaatlerde bulundukları ve vaatlerini yerine getiremediklerinde de askerleri yanlarına alıp sistemi dikta sistemine dönüştürebileceği ifade edilmektedir (Tosun Erdoğan ve Tosun, 1999: 81).

Başkanlık sistemi ile ilgili gerçekleştirilen bir diğer tespite göre de parlamentoda mutlak çoğunluğa sahip parti lideri Başbakanının, başkanlık sistemindeki başkandan daha kuvvetsiz bir siyasi aktör olmadığına ilişkindir. ABD sisteminde başkanın yetkilerinin parlamenter düzende Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin toplamını yansıttığı ve halk tarafından belirlenmiş olmanın verdiği meşruiyetle beraber yönetme aşamasında kuvvetli bir konum elde ettiği belirtilmektedir. Fakat yapılan belirleme, yasama ve yürütme kuvvetleri arasında kesin ayırım nedeni ve başkanın bu gücünün mutlak olmadığıdır (Yazıcı, 2007: 122).

Sistemin kuramsal olarak istikrarsızlık ve tıkanmalara neden olmasına ek olarak yasama, yürütme ve yargı organlarının birleşmesi ihtimalini de taşıdığı ifade edilmektedir. Nitekim disiplinli bir parti parlamentoda çoğunluğu sağlarsa ve bakan da aynı partinin lideri ise yasama ve yürütme iç içe geçmiş olacaktır. Bu vaziyetin birden çok dönem içerisinde tekrar olması halinde ise yüksek yargı organlarına seçilen üyelerin anılan politik çoğunluğa yakın kişilerden oluşturulma riski bulunmaktadır. Bu risk çoğu Orta ve Güney Amerika ülkelerinde meydana gelmiştir (Buran, 2009: 90).

2.2.2. Parlamenter Sistem

Parlamenter sistem, yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistemdir. Bu sistem, günlük politik yaşamda karşılaşılan engellerin aşılması yolunda, mantığa ve gerçekliğe dayanarak oluşturulan bir sistemdir (Göze, 1993: 432). Parlamenter rejimde yasama

ve yürütme güçleri hukuken birbirlerinden bağımsızdırlar. Fakat bu iki güç arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Bu bağlamda, parlamenter sistemde güçlerin birbirlerinden net bir şekilde ayrıldığından söz edilemez (Erdoğan, 2001: 179).

Parlamenter sistem ayırt edici iki kıstasa dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, yürütmenin yasamadan doğması iken; ikincisi ise yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olmasıdır. Parlamenter sistemin geleneksel unsurları şu şekildedir (Turhan, 1989: 42):

- 1- **İki başlı yürütme:** Parlamenter sistemde yürütme kuvveti devlet başkanı ve hükümet ya da kabine olarak isimlendirilen Bakanlar Kurulu arasında paylaştırılmaktadır. Bu noktada yürütmeye esas yetki sahibi kişi yasamaya karşı sorumlu olan Bakanlar Kurulu ve onun başkanı olan Başbakandır.
- 2- **Başbakanın parlamenter olması:** Başbakanın parlamento üyesi olması parlamentarizmin özelliklerinden biridir. Buna karşılık bakanların parlamento üyesi olması zorunlu değildir.
- 3- **Devlet başkanının politik sorumsuzluğu:** Parlamenter sistemde devlet başkanının politik sorumluluğu bulunmamaktadır. Bunun pratik çıktılarından biri devlet başkanının görevine parlamento tarafından son verilememesi durumudur. Bu durumun tek bir istisnası, devlet başkanının vatana ihanetten ya da anayasayı ihlalden yargılanarak görevden alınmasıdır.

Parlamenter sistemin temeli bakımından devlet başkanının rolü tarafsız bir konumdadır. Sorumsuz olan devlet başkanı bu sistem içerisinde yüksek zümrede yer alan bir uzlaştırıcıdır. Parlamenter hükümet sisteminin mantığı bakımından devlet başkanı belirli fikirleri savunan aktif bir politik organ değil, tam aksine politik çekişme ve tartışmaların haricinde devletin sürekliliğini temsil eden bir kamu makamıdır (Turhan, 1989: 52).

Devlet başkanının sorumsuzluğu onun yetkisizliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı, parlamenter sistemde devlet başkanının yetkileri tek başına kullanmaya açık değildir. Bu yetkiler, Başbakan ya da ilgili bakanın karşı imzası ile kullanılabilmektedir. Karşı imza ise devlet başkanının yazılı bir işleminde devlet

başkanının imzasının altına bu işlemde doğan sorumluluğun üstlenilmesi amacıyla Başbakan ya da ilgili bakan veya her ikisinin verdiği onaydır (Gözler, 2001: 235).

- 4- Hükümetin parlamentoya yönelik sorumluluğu: Siyasal sorumluluk, bakanların parlamentonun güvenini alamaması durumunda görevlerinden çekilmelerini ifade etmektedir. Parlamente sistemin en önemli özelliği olarak tanımlanmaktadır. Parlamente sistemin temel organı kabinenin kendisidir ancak kabine parlamentonun güvenini almak zorundadır. Bu güveni kaybeden kabine, görevini bırakmak zorundadır (Teziç, 1991: 407).

Hükümetin parlamentoya yönelik iki çeşit sorumluluğu bulunmaktadır. Birincisi hükümet genel politikadan bakanların kolektif sorumluluğu; ikincisi ise bakanlıkların kendi işlerinden ötürü bireysel sorumluluklarıdır. Kolektif sorumluluk üç unsurun birleşmesiyle oluşmaktadır (Turhan, 1989: 48):

- Kabinenin aktif olarak bir birlik halinde olması,
- Kabinenin Başbakan tarafınca aktif bir şekilde denetlenebilir olması,
- Başbakanın kabinesinin istifasını ya da meclisin feshini talep etmesi anlayışının gelişmiş olması.

Parlamente sistemde Bakanlar Kurulunun parlamentonun güvenini alması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bu bağlamda parlamentonun güvenoyunu almayan Bakanlar Kurulu politik yaşamını devam ettiremeyeceği de açıktır. Buna karşılık, Bakanlar Kuruluna da meclisi feshetme yetkisi tanındığı takdirde, böyle bir yetkinin organlar arasındaki mücadeleyi eşit kılacağı düşünülmektedir. Bu yetki fesih hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Ergun Özbudun'a göre fesih yetkisi, yürütmeye parlamentonun güvensizlik oyuna karşılı, yasama ve yürütme arasındaki dengeyi sağlama imkanı tanımaktadır. Nitekim aksi halde parlamente sistem şekil değiştirerek meclis hükümeti sistemine dönüşebilmektedir (Sartori, 1997: 213).

Fesih hakkından bahseden Sartori, bu hakkında aktif olmasından çok içerdiği tehdidi öne çıkarmaktadır. Fesih hakkının caydırıcılığı, meclis üyelerini yeni seçimlerde yoğun bir mücadeleye girişmek zorunda bırakmasında saklıdır. Fakat fesih fiili anlamda gerçekleştiğinde ise faydasız veya zararsız olabilmektedir. Buna ek olarak,

erken seçimlere devamlı olarak başvuran bir devlet sıkıntılı bir devlettir ve flaş parlamentolar bu sıkıntıları gidermeye çare olamazlar (Sartori, 1997: 214).

Parlamente sistemde fesih hakkı şu sebeplerle kullanılmaktadır (Karamustafaoğlu, 1982: 89):

- Parlamento ve hükümet arasında yaşanan uzlaşmazlık,
- Parlamenteonun devletin fikir ve eğilimlerini karşılamaması,
- Seçim döneminin sonunun yaklaşması,
- İki meclisli parlamente sistemlerde iki meclis arasındaki uyuşmazlıklar,
- Yeni bir problem üstünde seçmenin fikir ve yönelimlerinin öğrenilmesi gereksiniminin ortaya çıkması,
- Partilerin girişimi.

Günümüzde fesih hakkı demokratik amaçlara yönelmiştir. Bireyleri ve problemleri iktidarın gerçek sahibi olan yurttaşlar önüne getirmeyi amaçlamaktadır. Esasen de fesih, hükümetle güvenoyunu aldığı parlamento arasında başka türlü giderilemeyecek sorunları ortadan kaldırmaya yarayan demokratik mekanizmadır (Turhan, 1989: 50).

Fesih parlamente sistemin en belirgin özelliklerinden birini yansıtmaktadır. Sartori de fesih yetkisini başkanlık rejimi için bir anormallik olarak gösterse de yarı başkanlık sistemleri için yürütmenin fesih yetkisini normal olduğunu belirtmektedir (Sartori, 1997: 214). Lijphart ise fesih yetkisini hiç de parlamente sistem için belirleyici özellik olarak görmemektedir (Lijphart, 1994: 66).

Erklerin dengeli ayrımından güç alan parlamente sistem, on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'den Kıta Avrupa ülkelerine geçmiştir. Hatta, zamanla parlamentarizm, demokrasi anlamına gelmekteydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında parlamentarizm büyük buhranlar yaşamış oldu. Bunun sebebi, Kıta Avrupa ülkelerinde, İngiltere'den farklı bir biçimde, çok partili siyasal hayat mevcuttur. Parlamente rejimin iki parti sistemi, çok parti sistemindeki mekanik işleyişinden farklılaşmaktadır. İki parti sisteminde parlamente hükümet sistemi devamlı olarak değişime uğrayan ve eşit imkanlara sahip iki partiye dayanmaktadır. Genel seçimleri

kazanan partinin lideri devlet başkanınca Başbakan olarak atanmaktadır ve kabinenin tartışmasız lideri haline gelmektedir (Erdoğan, 2001: 182).

Hükümetin demetimi parlamento tarafından gerçekleştirilirse e en aktif denetim vatandaşlar tarafından ve genel seçimler vasıtasıyla yapılmaktadır. Parlamenter sistemde hükümetin göreve devam etmesi parlamento çoğunluğunun oyuna bağlı olduğu için parti içi disiplin son derece önem taşımaktadır. Bu disiplin vasıtasıyla hükümet tarafından istenen her çeşit önlemler ve yasalar düzenleyebilmektedir. Fesih hakkı da genel olarak politik bir fayda sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Ancak, çok partili sistemlerde sistem her zaman böyle problemsiz işlememekte ve sistemin çalışmasının önünde güçlükler ortaya çıkmaktadır (Turhan, 1989: 56).

Günümüz dünyasında hükümetler parlamento nezdindeki sorumluluğu işlemez duruma gelmiştir. Güvenoyu kurumu hükümetleri korkutmamakta, tam aksine Başbakan, meclisi baskı altına almak amacıyla zaman zaman istifa edeceğini ya da seçime gideceğini ileri sürerek tehdit etmektedir. Bu nedenle gelecek seçimlerde parlamentoya ve kabineye girmemek korkusu, iktidar partisi milletvekillerini Başbakanla iyi geçinmeye itmektedir (Karamustafaoğlu, 1982: 71).

Parlamenter sistemi uygulayan ülkelerden birisi Almanya'dır. Tarihi gelişim anlamında Weimar Anayasası Almanlara göre ilerici bir belgedir. Fakat köklü bir demokratik geleneği bulundurmeyen ülkede anayasanın politik istikrarı sağlamak üzere Cumhurbaşkanıya tanıdığı olağanüstü durum yetkilerinin işletilmesi, beklenenin tersine politik istikrarsızlığa yol açmaktadır. Yapılan tespite göre kurulan parlamenter demokratik yapı ülkenin toplumsal yapısına uygun bulunmamaktaydı. Sonuç itibarıyla parlamenter demokrasinin güç noktaları baştan itibaren anti demokratik ve otoriter yapıların hakim oldukları yerlere dönüşmüştür. Weimar Cumhuriyeti'nin sonlanması yalnızca anayasasının eksiklerine bağlanmamakla birlikte Hitler'in yasal yolları kullanarak iktidara gelmesi de anayasanın hukuksal ve politik zaaflarına dayandırılmıştır (Çam, 2000: 280).

Yakın tarihin etkisi içerisinde 23 Mayıs 1949 tarihinde gerçekleştirilen Federal Alman Anayasası ise parlamenter istemin aleyhine olan sosyal yapının zayıflıklarını gidermek

üzere bir takım teknik yöntemler geliştirmiştir. Yasama ve yürütme gücü birbirlerinden net olarak ayrılmış, yasama yetkisi parlamentoya verilmiştir. 1949 tarihinde düzenlenen Alman Anayasasının temel özelliği ise klasik parlamenter sistem kuralları ile yürütmeyi güçlendirmek amacıyla düzenlediği kuralların oluşturduğu bir sentez oluşudur (Çam, 2000: 291).

Başkanlık sisteminden farklı bir biçimde yürütme iki ayrı noktadadır. Devletin başında politik anlamda sorumluluğu bulunmayan devlet başkanı yer alırken devlet başkanına göre daha kuvvetli yetkilerle donatılmış şansölye hükümetin lideri olarak parlamentoya karşı sorumlu bir konumdadır. İki meclisli bir sisteme sahip Alman parlamenter yapısında Cumhurbaşkanı, özgür biçimde, eşit ve gizli oyla belirlenmiş üyelerden oluşan Federal Meclis ve Land parlamentoları ile belirlenen temsilcilerden oluşan Bundestag ile aynı miktarda üyeyi bulunduran Özel Federal Meclis tarafından seçilmektedir. İlki iki tur seçimde mutlak çoğunluk istendiği, üçüncü tur seçimde basit çoğunluğu kazanan adayın Cumhurbaşkanı olacağı ve iki kez üst üste Cumhurbaşkanı seçilmesinin mümkün olduğu görülmektedir (Çam, 2000: 295).

Weimar Anayasasında parlamenter sistemin istismarı sonucunu doğurmasıyla, yeni düzende Cumhurbaşkanı'nın politik sistemin dışarısında kalmasına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelere Cumhurbaşkanı yetkileri şu şekildedir (Çam, 2000: 294):

- Yasaları imzalayıp yayımlatma,
- Başbakanı belirleme,
- Antlaşmaları imzalama,
- Yüksek memurları, federal yargıçları atama ve görevden alma,
- Meclisi feshetme.

Federal Almanya yasama erki, doğrudan seçilen Federal Meclis ve dolaylı bir biçimde seçilen Eyaletler Meclisi'nden meydana gelmektedir. Hükümeti belirleyen organ Federal Meclis'tir. Weimar Cumhuriyeti'nde yaşanan çöküntüler sebebiyle Eyaletler Meclisi'ne ise Federal Meclisle beraber Federal Hükümeti denetleme yetkisi sunulmuştur. Eyaletler Meclisi'nin denetimi Federal Meclisi'ne göre daha aktiftir.

Alman vatandaşların federal seviyede direkt olarak seçilmiş tek meşru temsilcisi olarak görülen Bundestag'ın anayasal görevleri şu şekildedir (Çam, 2000: 296):

- Hükümeti seçmek,
- Hükümeti denetlemek,
- Cumhurbaşkanı seçiminde rol oynamak,
- Kanunları düzenlemek ve uygulanmasını takip etmek,
- Vatandaşların şikayetlerini değerlendirmeye almak.

Eyalet Meclisi'nin görevleri ise şu şekildedir (Çam, 2000: 298):

- Federal seviyede kanunların düzenlenmesinde aktif olmak,
- Ülkenin yönetimine eyaletler biçimde dahil olmak,
- Avrupa Birliği'ne ilişkin hususlarda etkin olmak,
- Anayasa Mahkemesi hakimlerinin yarsının seçiminde görev yapmak.

Alman parlamenter düzeninde yürütme meclis tarafından seçilmektedir. Seçimlerden sonra Federal Meclis'te salt çoğunluğun oylarını kazanabilecek aday meclise Başbakan adayı olarak Cumhurbaşkanı tarafından sunulmaktadır. Mecliste salt çoğunluğun oylarını kazanan Başbakan adayı güvenoyu almakta ve kabine listesini düzenleyerek Cumhurbaşkanı'na sunmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın onayından ise hükümet oluşmaktadır. Erklar ayrılığı prensibi gereğince Almanya'da hükümet inşa edildikten sonra Başbakan ve kabinenin milletvekilleri askıya alınabilmektedir (Çam, 2000: 299).

Federal Almanya'da yürütmenin ikinci başı olarak bütün kurum ve kuruluşların ve devletin tepesinde etkisiz temsilci olarak Cumhurbaşkanı konumlanmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın etkisiz olması Weimar Cumhuriyeti'nde meydana gelen vakalardan kaynaklanmaktadır (Çam, 2000: 301).

Anayasanın elli dördüncü maddesine göre 40 yaşına dolduranlar Cumhurbaşkanı adayı olabilmekte ve ikinci kez seçilme hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı seçimleri beş yılda bir tarafından düzenlenmektedir. Genişletilmiş meclis üyelerinin yarısını Federal

Meclis üyeleri yarısını ise nüfuslarına göre eyaletlerin parlamentoları oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanının noterlik bünyesinde yasaları imzalama, federal üst düzey yargıçların, memurların ve komutanların atamasını yapmaktadır (Aslan, 2009: 118).

1949 yılında düzenlenen Anayasa'da Başbakanlığın sistem içinde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Fakat federal yapı, Anayasa Mahkemesi ve baskı gruplarının sisteme yerleştirilmeleri vasıtasıyla tek adam yönetimine dönüşmesinin önlenmesi belirtilmiştir. Anayasanın yargı gücünün yetkisini büyük anlamda arttırdığı, kimi araştırmacılarla yargı devleti tanımının kullanıldığı gerçekleştirilen tespitler arasında yer almaktadır (Aslan, 2009: 148).

2.2.3. Yarı Başkanlık Sistemi

Halk tarafından belirlenmiş bir devlet başkanıyla yasama organının içerisinde çıkan ve politik yaşamın devam ettirebilmesi için güvenoyuna dayanan bir Bakanlar Kurulunun yürütme erkini paylaştığı sistemler ilk olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dağılan büyük imparatorlukların toprakları üzerinde inşa edilen devletlerde doğmuştur. Yürütmede iki başlılık öngören bu sistemler, hem parlamentarizmi hem de başkanlık sisteminin özelliklerini taşımaktadırlar. Günümüzde pek çok devlette gözlenen bu karma sistemde, Cumhurbaşkanının anayasal yetkileri ve fiili uygulamaları bakımından önemli farklılıklar sergilemektedir. 1990'lı senelerde yarı başkanlık sistemini benimsediklerini öne süren eski komünist ülkelerini hariç tutarsak, parlamenter sistemin uzun süredir uygulamada olduğu Finlandiya, Avusturya, İrlanda, Portekiz, Fransa ve İzlanda gibi devletler arasında olduğu gibi aynı devlette farklı zamanlarda farklı uygulamalar da görülmektedir. Bu konu üstünde en çok durulan şey ise Beşinci Fransa Cumhuriyeti'nin yarı başkanlık sistemidir (İncioğlu, 2000: 37).

Dördüncü Fransız Cumhuriyeti döneminde Fransa'da devletin birliği ve devamlılığı ciddi tehditlerle karşılaşmış, yürütme gücü zayıflamış ve bunun sonucu olarak Fransa yönetilemez duruma gelmiştir. Siyasal partiler arasındaki çekişme devlet yaşamını sarsmış, parlamento toplum yaşamı için gereken yasaları düzenlememiş, yasama yetkisinin bir kısmını yürütmeye bırakma yolundaki girişimleri de sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle 1958 tarihinde Fransa'da yeni anayasa kabul edilmiştir. Beşinci Fransız

Cumhuriyeti Anayasasından sonra anayasa hukuku literatüründe yoğun bir biçimde işlenen yarı başkanlık sistemi kavramı, başkanlık sistemi ve parlamenter sistem arasındaki klasik karışıklığı bir ölçüde karmaşıktırmıştır (Sarica, 1990: 73).

Yarı başkanlık sistemi ilk olarak 1959 yılında Beuve-Mery tarafından kullanılmıştır. Bilimsel anlamda ise ilk olarak Maurice Duverger tarafından incelenmiştir (Elgie, 1999: 11). Bu hükümet sistemi, kavramın adlandırılmasından da görüldüğü üzere, başkanlık sistemi ile parlamenter istemin çeşitli özelliklerini birleştiren karma veya melez sistem olarak tasarlanmıştır (Özbudun, 1993: 139). Beşinci Cumhuriyet kurucuları, parlamento nezdinde sorumlu bir hükümet olgusundan kaynaklanan parlamenter sistem şeması yanında, kendine özgü yetkileri olan, bu yetkileri kullanan, yürütmenin başı durumunda ve sistemin kilit taşı, temel dayanağı olarak kabul görülen bir Cumhurbaşkanı'nın varlığına dayanan başkanlık sistemi unsurunu bir arada ele alan bir anayasal sistem düzenlemeye yönlendirmiştir (Batum, 2000: 64).

1958 Fransa Anayasasının düzenleyicilerinden olan Duverger 1980 tarihinde kaleme aldığı “A New Political System Model: Semi-Presidential Government” adlı çalışmada yarı başkanlık sisteminin üç ögenin birleşmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir (Batum, 2000: 65):

- 1- Cumhurbaşkanı'nın doğrudan doğruya genel oyla seçilmesi,
- 2- Cumhurbaşkanı'na geniş yetkilerin tanınması,
- 3- Parlamantonun güvenine dayanan ve bu güvenin devam ettiği müddetçe ayakta kalan hükümetin varlığı.

Yarı başkanlık hükümet sisteminde de başkanlık sisteminde olduğu üzere devlet başkanının vatandaşlar tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Sartori bu hususla ilgili olarak negatif bir şart ortaya atmış ve devlet başkanının parlamento içerisinden ve parlamento tarafından belirlenmemiş bir başkan olması gerektiğini belirtmiştir (Sartori, 1997: 161). Sartori ayrıca başkanlık sistemindeki doğrudan doğruya ya da doğrudan benzer seçim şartını görmezden gelerek doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak halk tarafından seçme yöntemini savunmaktadır (Sartori, 1997: 175).

1958 tarihinde direkt olarak vatandaşlar tarafından belirlenmeyen Beşinci Fransız Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı De Gaulle, kendi iktidarının meşru temelini Weber'in tipolojisinde hukuksallık yanında karizmatik niteliğe de girse de kendisine karşı girişilen suikasttan sonra rejimin devamlılığını sağlama aracı ve kendisinden sonra görev yapacak cumhurbaşkanlarına benzer bir meşruluk temeli oluşturmasının kaynağı olarak, Cumhurbaşkanının direkt olarak yurttaşlar tarafından belirlenmesi zorunluluğunu belirtmiştir. Bu bağlamda yarı başkanlık sistemi, günümüz dünyasındaki şekline 1962 yılı itibari ve anayasa değişiklikleri ile gelmiştir (Batum, 2000: 65).

Duverger'e göre Cumhurbaşkanının yetkileri dört temel değişkene bağlıdır (Turhan, 1989: 78):

1. Anayasanın içeriği,
2. Gelenekler,
3. Parlamenter çoğunluk,
4. Cumhurbaşkanının çoğunluğa karşı aldığı konum

Parlamentodaki çoğunluğu belirsiz olduğu zaman, başkan ne sembolik ne de tam yetkiye sahip olacaktır. Bu husus anayasanın ve uygulamanın karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Eğer parlamentoda temelli ve düzenli bir çoğunluk bulunuyorsa, bu durumda başkan her şeye egemen olabileceği gibi ayrıca sembolik bir statüde de kalabilmektedir. Bu anlamda (Çam, 2000: 303):

1. **Cumhurbaşkanı-parlamentoda aynı parti çoğunluğu:** Cumhurbaşkanı, parlamentoda bulunan çoğunluk grup tarafından desteklenmekte veya çoğunluk, çoğunluğun önderi durumundaysa mutlak hakim konumundadır.
2. **Cumhurbaşkanı-parlamentoda farklı parti çoğunluğu:** Kriz veya parlamenter sistem doğuracaktır. Zira ikili iktidar mekanizmasını ve Cumhurbaşkanının özel yetkilerini tanıyan bütün anayasal şekillerde bu durum organlar arasında problemlere yol açabilmektedir.

Parlamentodaki çoğunluğun bozulması durumunda ise gerçek bir ikili otorite yapısı sağlanmış olacaktır. Nitekim bu durumda, iktidar alanı, kurumsal yapının amaçlarına

ve düşüncelerine uygun bir biçimde iki güç arasında paylaşılacaktır. Parlamentonun güvenine dayanan Başbakan ve Bakanlar Kurulu ülkenin genel politikasını tasarlayacak, Cumhurbaşkanı da anayasal yetkilerini sonuna kadar kullanacak ya da kullanabilecektir (Batum, 2000: 71).

Yarı başkanlık sisteminde ikili iktidar anlayışının ve konumunun, seçimlerle belirlenen Cumhurbaşkanı bakımından parlamentodaki çoğunluk olgusuna sıkı sıkıya bağlıdır. Esas olarak da yarı başkanlık sistemi parlamentodaki kuvvet dağılımına göre bazı durumlarda iki taraflı yürütmeye imkan tanıyan parlamenter sistem görüntüsü, bazı durumlarda da parlamentonun desteğini almış başkanlık sistemi görüntüsü vermektedir. Bu nedenle Duverger, yarı başkanlık sisteminin bazı değişenlerinin etkisi ile parlamenter sistem ve başkanlık sistemi arasında gidip-geldiğini belirtmektedir (Turhan, 1989: 79).

Sartori'ye göre ise böyle bir gidiş-geliş düşüncesini kabul etmemektedir. Ona göre, parlamenter çoğunluğu arkasına alan başkan yine de başkanlık sistemindeki başkanla aynı değildir. Nitekim başkanlık sistemindeki tek kişilik yürütme ile yarı başkanlık sistemindeki başka bir kurumla beraber ve onun vasıtasıyla yönetmek zorunda kalan başkan aynı şey değildir. Diğer yandan, muhalif bir parlamentoyu karşısında bulan başkan, klasik bir parlamenter sistem Cumhurbaşkanına benzetilemez (Özbudun, 2000: 333).

Yarı başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanı geniş yetkilerle donatılmalıdır. Hiç şüphesiz yarı başkanlık sistemi devlet başkanı, parlamenter rejimin Cumhurbaşkanıdan daha kuvvetli olmalıdır. Yarı başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanı, devlet mekanizmasının en yukarısında konumlanmaktadır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı sadece törensel bir devlet başkanı değil, gerçek manada hükümet organizasyonu ile donatılmış yetkili bir kişi durumuna gelmektedir (Turhan, 1989: 79). Bu bağlamda Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi parlamento tarafından değildir. Bu yüzden Cumhurbaşkanı parlamentoya borçlu değildir. 1958 Fransız Anayasasına göre, Cumhurbaşkanı'nın çeşitli işlemlerinin karşı imza kuralının haricinde tutmuştur. Bu işlemler konuları itibariyle kısıtlı ve istisnai şekildedir ve anayasada aksine bir hüküm bulunmadıkça Cumhurbaşkanı'nın işlemleri karşı imzaya tabi olmaktadır.

Ancak, bu işlemler çok önemli hususlara yönelik olduğundan, Cumhurbaşkanının tek başına önemi yüksek kararlar alabileceğini göstermektedir. Özellikle Cumhurbaşkanına ait olan olağanüstü hal yetkileri ona olağanüstü dönemde geniş yetkiler vermektedir (Shudart ve Carey, 1992: 23).

Beşinci Cumhuriyet Anayasasının Cumhurbaşkanına verdiği yetkilerden bir başkası Cumhurbaşkanının, kabinece onaylanan kanun hükmünde kararnameler ve diğer kararnameler karşısındaki durumudur. Özbudun'a göre, Anayasa'da açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, Cumhurbaşkanı bu kararnameleri imzalamakta tamamen özgürdür. Bu durumun da önemli bir yetki olduğu açıktır. Görüleceği üzere cumhurbaşkanlığı, yalnızca şekilde imza yeri değil, kabinenin önemli işlemleri üstünde ortak karar yetkisine sahip olan bir makamdır (Özbudun, 2000: 331).

1958 Fransız Anayasasını Cumhurbaşkanına verdiği yetki, devlet başkanının kabineye dahil olması ve başkanlık etmesidir. Geleneksel parlamenter sistemlerde de devlet başkanının kabine toplantılarına başkanlık ettiği görülmekle birlikte Fransız Cumhurbaşkanının yetkisinin, parlamenter devlet başkanları gibi yalnızca törensel boyutta kalmayıp, kararların verilme sürecine katılma unsurunu da barındırdığı kabul edilmektedir (Özbudun, 2000: 332).

Anayasa Cumhurbaşkanına parlamentoyla ilgili iki yetki sunmuştur:

1. Mesaj yetkisi (madde 18)
2. Milli meclisin feshi yetkisi (madde 12)

Mesaj yetkisi, Cumhurbaşkanının parlamento ile geleneksel iletişim biçimidir. Cumhurbaşkanının parlamento kanatlarının toplantı salonuna girmesi mümkün olmadığından, kanat başkanları tarafından okumaktadır. Şu anda bu yetki protokol ya da olağanüstü durum gereği kullanılmaktadır. Fesih yetkisi ise 1958 yılı Fransız Anayasasına göre, fesih Cumhurbaşkanının münhasır bir yetkisidir ve kendisi istediği an bu yetkiyi kullanabilmektedir (Jacque, 2002: 284). Ayrıca, fesihten sonra gerçekleştirilen seçimlerdeki başarısızlığının sorumluluğu Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı istifasını sunmasa dahi yetkilerinin anayasada yazılanlar kapsamında sınırlandırılacaktır (Jacque, 2002: 285).

Görüleceği üzere, Milli Meclis devamlı olarak feshedilme tehdidi ile karşı karşıya bir durumdadır. Bu durum, hükümetin istikrarını devam ettirmesi yolunda bir araç olarak görülmektedir. Hükümeti düşürme hamlesi, seçmene dönme riskini göz önüne alma anlamını ifade etmektedir. Beşinci cumhuriyet döneminde, fesih yetkisi beş kez kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Böylece, fesih ya da daha doğru bir biçimde fesih tehdidi Beşinci Cumhuriyette hükümet istikrarının önemli bir aracı olarak görev yapmaktadır (Jacque, 2002: 286).

1958 Fransız Anayasasının öngördüğü referandum (Jacque, 2002: 288) hususu ise belirtmek gerekir ki Cumhurbaşkanı referanduma sunma yetkisini elinde bulundurmamaktadır. Anayasaya göre bu yetki Başbakan ve parlamentoya aittir. Fransız Anayasasında gerçekleştirilen 1995 değişikliklerine göre Başbakanın referanduma sunma yetkisini kullanabilmesi için bir talebin verilmesi gerekmektedir. Bu talep üzerine parlamentonun her iki kanadında görüşmeler gerçekleştirilir. Sonuç itibariyle, Fransız uygulamasında referanduma sunma yetkisi Başbakana ait olsa da Başbakan bu yetkiyi Cumhurbaşkanı tarafından gelen talepler üzerine kullanmaktadır. Nitekim, uygulamada Cumhurbaşkanı referanduma sunma kararını Başbakanın resmi teşebbüsünden önce açıklamaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki Başbakan, Cumhurbaşkanının tekliflerine direnebilmektedir (Jacque, 2002: 290).

Yarı başkanlık sisteminin üçüncü unsuru ise Başbakan ve Bakanlar Kuruludur. Devlet başkanı ile Başbakan ve kabinesi arasındaki etkileşimli ilişkiyi incelersek görürüz ki yarı başkanlık sistemi içerisinde, Cumhurbaşkanı parlamentoda bağımsız olarak konumlanırsa da belli istisnalar haricinde, tek başına ya da doğrudan doğruya hükmetme yetkisini elinde bulundurmamaktadır. Cumhurbaşkanı iradesini hükümet kanalı ile açıklamakta ve işleme konulmasını sağlamaktadır. Başbakan ve kabinesi ise Cumhurbaşkanından farklı bir biçimde parlamentonun güvenoyuna ve desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda, Sartori yarı başkanlık sisteminde başkan-Başbakan ilişkisinin her anlamda özerklik potansiyelini koruması gerektiğini vurgulamaktadır. Parlamento ile Başbakan ve kabinesinin ilişkisi ise parlamenter sistemden farklı değildir. Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından atansa da tasarladığı bakanlar kabinesi ve programı parlamentonun güvenoyunu almalı ve bu güveni koruduğu müddetçe politik yaşamına devam edebilmektedir (Özbudun, 2000: 333).

Yarı başkanlık sistemini uygulayan ülkelerden bir diğeri ise Polonya'dır. Polonya'da Varşova Paketi'nin sonlanmasıyla beraber 1997 tarihinde referandum ile kabul ettiği Anayasası'nda Fransa benzeri bir model oluşturmuştur. Fakat Polonya sisteminde Cumhurbaşkanının etkinliği biraz daha azdır ve bu haliyle parlamenter sisteme daha yakın konumlanmaktadır. Zira Fransız yarı başkanlık sisteminin problemleri ve çatışmalar göz önüne alındığında ortaya çıkabilecek kilitlenmeleri engellemek amacıyla parlamentarizmin rasyonelleştirilmesi araçlarından yararlanılmıştır. Bu bağlamda saf parlamenter sistemdeki Cumhurbaşkanından daha güçlü fakat klasik yarı başkanlık sisteminde olandan daha zayıf bir Cumhurbaşkanı kurgusu ile istemin aksaklıkları giderilmeye çalışılmıştır. Bunlara rağmen Polonya'da da Cumhurbaşkanının halk tarafından belirlenmesi olgusu sistemi parlamenter sistemden ayrı bir noktaya taşımaktadır (Yücel, 2003: 360).

Polonya Anayasasına göre Cumhurbaşkanı eşit genel oy ile belirlenmektedir. Beş yıllık süre için seçilen Cumhurbaşkanı ancak bir kez daha seçilebilmektedir. Bir kez daha seçilme kısıtı Fransız Anayasasında belirtilmemiştir. Polonya Anayasasına göre hükümetin oluşumunda Cumhurbaşkanına önemli yetkiler verilmiştir ancak rasyonelleşmiş parlamentarizmin doğası gereği Cumhurbaşkanının Başbakan ve bakanları görevden alabilme yetkisi mevzu bahis değildir. Yine Cumhurbaşkanının anayasada belirtilen şartlarda meclisin fesih edilme yetkisi söz konusu değildir. Ayrıca Cumhurbaşkanının, Başbakan ve bakanları görevden alabilme yetkisi de bulunmamaktadır. Fakat meclisi fesih etme hakkı bulunmaktadır (Özbudun, 2000: 335).

Polonya Anayasasına göre Cumhurbaşkanı yasama sürecine katılabilmektedir. Bu husustaki düzenlemeler ve Cumhurbaşkanına hem önleyici anayasa uygunluk denetimi hem de yürürlükte yer alan kanunlar hakkında denetim imkanı sunulmuştur. Yine Cumhurbaşkanının çok aktif olmamakla beraber bir referandum yetkisi de bulunmaktadır. Bu düzenlemeler ışığında Cumhurbaşkanı, sistem içerisinde güçlü bir konuma yerleşmiştir (Yücel, 2003: 258).

3. AZERBAYCAN HÜKÜMET SİSTEMİ

Bazı durumlarda ülkelere bağlı olarak hükümet sistemlerinin uygulaması ve sonuçları da farklı olabilmektedir. Örneğin Amerika kıtasındaki ABD ve Arjantin'in başkanlık sistemi üzerine verdiği sonuçlar farklıdır. Aynı kıtada farklı sonuçlar veren sistemler, farklı kıtalarda daha farklı sonuçlar verebilmektedirler. Bu bağlamda Azerbaycan da başkanlık sistemi veyahut hükümetler sistemi üzerine çalışmalarda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Azerbaycan kendi ülke sınırları dahilinde atmış altı şehirden ve özerk bir yapıda olan Nahcivan'dan oluşmaktadır. Bütün demokratik ülkelerde olduğu üzere Azerbaycan politik sistemi de yasama, yürütme ve yargı erklerinden meydana gelmektedir. Erkler arasındaki etkileşimler gözlemlendiğinde, Azerbaycan politik sisteminin, başkanlık sisteminin temel özellikleri üzerine biçimlendirildiğini görebilmekteyiz. Anayasa yürütme gücüne geniş yetki ve görevler sunulmuştur. Yalnızca Azerbaycan değil, SSCB'den ayrılan pek çok devlet de kuvvetli yürütme yapısını benimsemiştir. Bunun sebebi, devletlerin parlamenter geleneklere sahip olmayışlarıdır (Rehimli, 2012: 501).

Azerbaycan Anayasası ayrıntılı bilgiler içermekte ve bu bağlamda çerçeve anayasa niteliği taşımamaktadır. Yasama, yürütme ve yargı erkleriyle ilgili hususlar Azerbaycan Anayasasının üçüncü bölümünde detaylı bir biçimde sunulmaktadır. Azerbaycan Anayasası değerlendirildiğinde, Azerbaycan'da güçlü bir hükümete dayalı olan başkanlık sisteminin uygulandığı görülmektedir. Fakat Azerbaycan'da uygulanan sistemin başkanlık sistemi olmasına rağmen bu sistem, başkanlık sisteminin en başarılı örneği olan ABD'den farklı uygulamalar içermektedir.

3.1. SSCB'den Ayrıldıktan Sonra Azerbaycan'da Politik Sistem

Azerbaycan temel esasında devletçilik esaslarına dayanan zengin bir geleneğe sahiptir. Bu gelenek Azerbaycan'ın karmaşık politik düzeninde defalarca zarar görse de Azerbaycan toplumu bu problemleri giderebilmiştir. Azerbaycan tarihi boyunca Çarlık Rusya'sı gibi imparatorlukların hedefinde olmuştur. Ancak komşu ülkelerle ve halklarla yürütülen ilişkiler ve diplomasi faaliyetinin gelişimi, üç bin yıllık tarihi olan

Azerbaycan devletçiliğinin korunması bakımından önemli bir unsur olmuştur. 1920 yılından itibaren Bolşeviklerin sahne aldığı, 1922 yılında ise SSCB ile birleşen Azerbaycan yetmiş yıllık bir zaman içerisinde SSCB üyesi bir ülke olarak komünist ideolojiyi benimseyen bir devlet olarak faaliyet göstermiştir. SSCB'nin dağılması ile Azerbaycan 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır (Uçarol, 2014: 797).

Bağımsızlığa giden yol 1987 yılında milli mücadele hareketi ile başlamıştır. Bu mücadele giderek kuvvetlenerek büyük bir kitle desteği almış ve SSCB'nin merkez yönetimini tehdit etmiştir. Halk ayaklanmasını bastırmak amacı ile 20 Ocak 1990 tarihinde yaklaşık 30 000 kişilik Kızıl Ordu Bakü'ye girmiş ve yaklaşık 200'den fazla kişi katledilmiştir. Bu tarihten sonra SSCB'ye bağlı olan diğer devletlerde de milli mücadeleler yaygınlaşmış ve sonuç itibarıyla SSCB dağılmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla beraber 18 Ekim 1991'de Azerbaycan'da bağımsızlık ilan olunmuştur (Kazımlı, 2004: 46).

SSCB'nin dağılmasıyla Azerbaycan'da iki grup meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Sovyet Komünist Partisi taraftarları, ikinci ise halk desteğini alarak ayaklanan Azerbaycan Halk Cephesi taraftarlarıydı. 20 Ocak 1990 tarihinde SSCB tarafından Azerbaycan'da iktidara getirilen Ayaz Mutallibov, muhaliflerin karşı çıkmalarına rağmen 1991 bağımsızlık ilanından sonra düzenlenen seçimde yine Rusya'nın desteği ile seçimi kazandı. Mutallobov, dış siyasette temel önemi Rusya'ya vermiş, Rusya ile ilişkilerde önemli olarak gördüğü hususların başında ise BDT üyeliğini tutmuştur. Bu bağlamda kendisi, BDT üyeliğinin kabul edilmesi üzerine Almatı toplantısında kabul edilen BDT Beyannamesini imzalamıştır. Ancak bu antlaşma, Parlamento tarafından kabul edilmemiş ve feshedilmiştir (Karaman, 2012: 13-15) Azerbaycan'ın katıldığı ilk uluslararası kuruluş, İslam Konferansı Teşkilatı olmuştur (Hasanov, 2005: 438).

5 Kasım 1991 tarihinde Başbakanlık görevini icra eden Hasan Hasanov ve Etibar Mammedov tarafından oluşan delege Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirerek Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınmasını talep etmişlerdir. Delege üyelerinin her ikisi de farklı gruplardan olmalarına karşılık aralarındaki görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak çalışmışlardır (Salamzade, 2017: 14).

Gelişmeler ışığında 9 Kasım 1991 tarihinde Türkiye, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur. Daha sonra 26 Kasım 1991 tarihinde Mutallibov muhalefet bazında bir girişimde bulunarak hükümet yönümlü Azerbaycan Ali Sovyeti'nin, başka bir isimle, parlamentonun yerine yeni bir parlamento kurma kararı almıştır. Bu bağlamda meclisi 50 üyeden oluşturulması ve bunun 25'inin hükümet ağırlıklı, 25'i ise muhalefet ağırlıklı üyelerden oluşturulması planlanmıştır. Ancak bu aşamada Ali Sovyet varlığını faaliyetlerini devam ettirmiş ve ülke içerisinde farklı yönetim sistemlerinin doğmasına sebep olmuştur. Milli Meclis'in onayladığı ve alınan ilk önemli kararlardan biri de 26 Kasım tarihinde Dağlık Karabağ Özerk Vilayeti'nin özerklik statüsünün kaldırılması olmuştur. Bu kararın devamında 6 Aralık 1991 tarihinde bölgenin Ermeni nüfusu bağımsızlık ilan etmiştir (Salamzade, 2017: 16).

Mutallibov'un Rusya haricinde olumlu ilişkiler inşa etmek istediği diğer ülkeler Türkiye ve İran'dır. Mutallibov, başkanlık görevini icra ettiği dönem içerisinde Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı misafir etmiş ve Ocak 1992 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İran ise Mutallibov'un ilk resmi ziyaret gerçekleştirdiği ülkelerden birisidir. Bu ziyaret esnasında İran'ın Güney ve Kuzey Azerbaycan'ın birleşmesi endişeleri ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca bu husus Azerbaycan milletinin eğil, Rusya'nın menfaati olduğunu göstermektedir (Beşikçi, 2016: 238).

Mutallibov döneminde Azerbaycan Ordusu'nun hala oluşturulamamış olması, 26 Şubat 1992'de Hocalı'da yaşanan Ermenilerin gerçekleştirdiği katliam ile sona ermiştir. Bu soykırım esnasında özellikle Rus askerlerinin 366. Alayın varlığı Mutallibov'un 6 Mart 1992 tarihinde istifasına neden olmuştur. Mutallibov'un istifasıyla iktidar meclis başkanı olan Yakup Memmedov'un elinde toplanmıştır. Üç ay denebilecek kadar kısa bir zaman içerisinde devlet başkanlığı yaparken Memmedov ihtiyatlı bir politika izlemiş ve tarafsızlık, bloklara katılmama ve saldırgan politika izlememeye çalışmıştır (Beşikçi, 2016: 239).

Mutallibov'un istifasını sunmasından biraz zaman önce Azerbaycan için en önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilen BM üyeliğine kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Azerbaycan 2 Mart 1992 tarihinde BM üyeliğine resmen kabul edilmiştir. Bu

bağlamda 1991 ila 1992 tarihlerinde birçok dünya devleti Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımıştır (Hasanov, 2005: 171). Bunun haricinde Azerbaycan Ocak 1992 tarihinde AGİT'e üye olmuştur ve Temmuz ayı içerisinde resmi belgeleri imzalayarak süreci resmileştirmiştir (Hasanov, 2005: 373).

14 Mayıs 1992 tarihinde Parlamentodaki komünist taraftarlar tekrar Mutallibov'u Cumhurbaşkanı ilan etmişler ve Azerbaycan Halk Cephesi buna itiraz etmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan Halk Cephesi Cumhurbaşkanlığı sarayına bir yürüyüş gerçekleştirmiş ve bu gelişme üzerine Mutallibov ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 7 Haziran 1992 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı seçimlerini ise Azerbaycan Halk Cephesi'nin önderliğini yürüten Ebülfez Elçibey kazanmıştır (Kamrava, 2001: 216). Elçibey, dış siyasette Rusya ile mesafeli bir politika izlemiş ve Türkiye ile olan ikili ilişkileri en yüksek seviyeye çıkarmıştır. Türkiye ile politik, askeri, kültürel, ekonomi ve eğitim alanları başta olmak üzere birçok alanda anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. Elçibey'in milliyetçi düşünceleri, özellikle Birleşik Azerbaycan politikası, İran'ı hedef olarak belirleyen çok etnikli İran'da Farslar haricinde kalan yurttaşların ulusal haklarının çiğnenmesinin bu ülkenin gelecek süreçte dağılmasına sebep olacağı üzerine demeçler vermiş ve bu nedenle İran ile ilişkiler kötüleşmiştir (Beşikçi, 2016: 241).

Elçibey, Azerbaycan'ın Rusya'nın kontrolü altından çıkması için Rus askerlerini ülke topraklarından çıkartmış, Dağlık Karabağ vakasının çözüme kavuşmasında AGİT'e yoğunlaşmış ve BDT üyeliğini reddetmiştir. Bu bağlamda Rusya ile eşit statülü devletler olarak iktisadi ve politik ilişkiler yürütmeye çalışmıştır. Bu husus Rusya ile olan ilişkileri giderek kötüleştirmiştir. Bu dönemde Dağlık Karabağ'da Azerbaycan'ın askeri başarısızlıklarının sürekliliği arz etmiştir (Şimşir, 2011: 123). Bütün bu kayıpların çıktısı olarak toplamda Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si Ermeniler tarafından işgale uğramıştır. Türkiye ile yürütülen ilişkilere rağmen, Azerbaycan'ın askeri yardım talebine Türkiye tarafı olumlu bakmamıştır. Türkiye'nin olumsuz tavrı Ermenilerin Azerbaycanlılara karşı saldırıların önünü açmıştır. Kalbecerin düşmesi ile Elçibey'e karşı Suret Hüseyinov'un Rusya'nın cesaretlendirmesi ile isyanı başlamış ve Elçibey 20 Haziran 1993 tarihinde Bakü'den ayrılmak zorunda kalmıştır (Karaman, 2012: 23).

Bu bağlamda Elçibey iktidarı fazla sürmeyerek yerini 4 Haziran 1993 tarihinde Suret Hüseyinov önderliğindeki bir askeri darbe ile Halk Cephesi yönetimden el çektilmiştir. Meydana gelen olaylardan sonra ortaya çıkan belgeler icabı darbenin aslında Rusya ile gerçekleştirildiği ve iktidara Rusya taraftarı olan Muttallibov'un getirilmesi hedeflendiği anlamış ancak o dönem Milli Meclis milletvekillerinin Haydar Aliyev'i Cumhurbaşkanı makamına uygun görmesiyle 3 Ekim 1993 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerle Aliyev iktidarı elde etmiştir (Kazımlı, 2004: 47).

Muttallibov ve Elçibey dönemleri Azerbaycan yeni bağımsızlık kazandığı, temel problemlerinin bağımsızlığın korunması, Rusya etkisinin imkan olduğu kadar azaltılması ve devletin parçalanmasının karşısını alarak Dağlık Karabağ'ı işgalden kurtarmaktı. Bu bağlamda örneğin, Muttallibov'un kendisi Rusya ağırlıklı dış politika tercih etse de onun Dış işler bakanı Hüeynağa Sadigov Batı taraftarıydı ve Azerbaycan'ın NATO üyesi olmasını desteklemekteydi. Buna ek olarak Başbakan olan Hasan Hasanov, Muttallibov'un kurduğu hükümetin Halk Cephesi ile olan ilişkilerini kuvvetlendirmesini istemekteydi. Ancak bu talebinin kendisinin demokrasiye olan güveninden mi yoksa Muttallibov iktidarını ortadan kaldırarak iktidara gelme isteğinden mi olduğu net bir şekilde bilinmemektedir. Bunun haricinde Dağlık Karabağ'da durumlar gergin olduğu için ülke içerisinde muhaliflerin susturulmasından ziyade onlarla işbirliği gerçekleştirilmesi daha faydalıydı (Salamzade, 2017: 12).

Ülke içerisinde insan hakları ve demokrasi hususunda en önemli ancak sorgulamaya açık olan adım Dağlık Karabağ'ın özerkliğinin fesih edilmesi üzerinde 26 Kasım 1991 tarihinde kabul edilmesidir. Buna yanıt olarak ise 9 Aralık 1991 tarihinde Dağlık Karabağ bağımsızlık duyurusunda bulunmuştur. Hocalı'da Ermenilerin Azerbaycanlıları katlettiği soykırım vakasından sonra ilk defa demokratik seçimler düzenlenmiş ve Elçibey iktidara gelmişti. Elçibey, selefinden daha yüksek oranda reformcu, liberal ve enerji alanında işbirliği güden bir politika izlemişse de Dağlık Karabağ savaşı bu reformları önemsiz kılmıştır. Buna ek olarak ülke içerisinde yaşanan iktidar mücadelesi de durumu kötü şekilde etkilemiştir. Hüseyinov'un Gence itibarıyla başlayan ve Bakü'ye kadar gelen askeri darbesinden sonra Elçibey iktidarı bırakmıştır (Salamzade, 2017: 16).

Ağustos 1993 tarihinde ise Azerbaycan halkının Elçibey'e yönelik gerçekleştirdiği güven oylamasında halkoylarının %97.5'inin Elçibey aleyhine sonuçlandığı görülmüştür. Bu gelişme Elçibey'in bir yıllık iktidarına son noktayı koymuş ve ardından gerçekleştirilen seçimlerde ise Aliyev %98.8 oy ile iktidara gelmiştir (Abdullayev, 2001: 113).

3.2. Azerbaycan Başkanlık Sistemi

Azerbaycan 66 şehir ve özerk cumhuriyet niteliğinde olan Nahcivan'dan meydana gelmektedir. Bütün demokratik devletler gibi Azerbaycan politik sistemi de yasama, yürütme ve yargı erklerine dayanmaktadır. Erkler arasındaki ilişkiler gözlemlendiğinde, Azerbaycan politik sisteminin başkanlık sisteminin temel özellikleri bağlamında şekillendirildiğini görmek mümkündür. Anayasa yürütme organına geniş yetki ve görevler sunmuştur. Yalnızca Azerbaycan değil SSCB'den ayrılan pek çok devlet de güçlü yürütmeyi kullanmıştır. Bunun sebebi de bu devletlerin kuvvetli parlamenter geleneklere sahip olmamalarıdır (Rehimli, 2012: 502).

Azerbaycan anayasasının detaylı bilgiler barındırdığını ve bu nedenle çerçeve anayasa olmadığını belirtmek mümkündür. Yasama, yürütme ve yargı erkleriyle alakalı düzenlemeler Azerbaycan Anayasasının üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Azerbaycan Anayasası incelendiğine, Azerbaycan'da güçlü bir yürütmeye dayanan bir başkanlık mekanizmasının uygulandığını görebilmek mümkündür. Fakat Azerbaycan'da uygulanan hükümet sisteminin başkanlık sistemi olmasına rağmen bu sistem ABD ve Latin Amerika ülkelerinde uygulanan başkanlık sistemlerinden farklılık arz etmektedir (Şimşir, 2011: 125).

Sivil haklar ve sivil özgürlükler kapsamında dünya genelinde araştırmalar gerçekleştiren Özgürlükler Evi'nin 2018 yılı düzenlediği raporuna göre Azerbaycan, siyasal haklar alanında yedi, sivil özgürlükler arasında ise altı puan almıştır. Genel tablo itibarıyla de yüz üzerinden 12 puana sahiptir (Freedom House, 2018)¹.

¹ Puanlama 1 ila 7 arasında yapılmaktadır. En yüksek puan 1'dir.

Azerbaycan Anayasasının 1 ila 23. Maddeler arasında yer alan Genel Hükümler; 24 ila 80. Maddeler arasında yer alan Temel Haklar, Özgürlükler ve Görevler; 81 ila 141. Maddeler arasında yer alan Devlet Yönetimi; 142 ila 146. Maddeler arasında yer alan Yerel Yönetimler ve 147 ila 158. Maddeler arasında yer alan Hukuk ve Kanun bölümlerinden ve Geçici Hükümlerden oluşmaktadır. Erklerin oluşumu ve birbirleri ile olan ilişkileri Devlet Yönetimi başlıklı üçüncü bölümde bulunmaktadır. Devam eden başlıklarda ise Azerbaycan hükümet mekanizmasının tarihsel gelişimine yer verildikten sonra Azerbaycan Anayasası'nda yasama, yürütme ve yargıyla ilgili hususlara, bu güçler arasındaki etkileşimlere ve Azerbaycan'da uygulanan başkanlık sisteminin temel özelliklerine yer verilmiştir (Mehmetov, 2009: 695).

3.2.1. Azerbaycan'da Başkanlık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Yirminci yüzyıldaki milliyetçi hareketlerin etkisi ile SSCB'nin dağılması sonucunda bağımsızlık ilan eden devletlerden birisi de Azerbaycan olmuştur (Abdullayev, 2001: 110). Yaklaşık yetmiş yıl sonra Sovyet Rusyası'nın bir cumhuriyeti olduktan sonra bağımsızlık ilan etmesi, Azerbaycan'da kuvvetli bir yürütme erkine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda düzenlenen anayasa, yürütmeye geniş yetkiler tanıyan hükümler barındırmaktadır. Çalışmamızın ilerleyen başlıklarında inceleyeceğimiz gibi çeşitli anayasa değişikliği referandumları ile yürütme daha kuvvetli bir yapıya dönüştürülmüş ve hatta yürütmenin en üst noktası ve tek sahibi olan başkanın seçilme kısıtı kaldırılarak görev süresi beş yıldan yedi yıla kadar uzatılmıştır (Mehmetov, 2009: 696).

3.2.1.1. Azerbaycan'da Yürütme Organı

Azerbaycan'da yürütme birçok farklı aktörden oluşmaktadır. Bu aktörler şu şekilde sıralayabiliriz:

- Başkan,
- Başkan Yardımcıları,
- Başbakan,
- Başbakan Yardımcıları,

- Bakanlar Kurulu

Yürütme erkinde yer alan bütün kişiler doğrudan Başkana karşı sorumludurlar. Azerbaycan Anayasasının 98 ila 125. Maddeleri arasında yürütmeye ilişkin çeşitli unsurlara yer verilmiştir. Bu unsurlar şunlardır:

- Başkan,
- Başkan adayında olması gereken nitelikler,
- Başkanlık seçim usulü,
- Başkanın dokunulmazlığı,
- Görev ve yetkileri,
- Kanunların imzalanması,
- Sıkıyönetim hali,
- Bakanlar Kurulu ve toplantıları,
- Başbakanın atanma şekli,
- Bakanlarda olması gereken nitelikler,
- Başbakanın dokunulmazlığı,
- İllerde yürütme yetkisi.

Azerbaycan Anayasasının 99. Maddesi yürütme erkinin Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanına ait olduğunu vurgulamaktadır. Bu maddeye göre en üst amiri başkan olarak görülmektedir. Anayasanın 100. Maddesinde ise başkanın taşıması gerektiği özellikler ve Azerbaycan Cumhuriyeti Seçim Kanunu'nun altıncı bölümünde yer alan başkan adaylığı usulleri belirtilmiştir.

Bir başkanın en çok iki kez seçilebileceği kısıtı 2009 yılında gerçekleştirilen referandum ile kaldırılmıştır. Ayrıca Başkan adayı olabilmek için gerekli olan 35 yaş sınırının kaldırılması ve görev süresi sınırının beş yıldan yedi yıla yükseltilmesi de 2016 yılında gerçekleştirilen referandum ile kabul edilmiştir. Başkan adayının Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 10 yıldan fazla ikamet ediyor olması şartı bulunmaktadır. Başkan yedi yıllığına direkt olarak halk tarafından oyların salt çoğunluğuna dayanılarak seçilmektedir. Azerbaycan'da başkanlık seçimleri tarihinde kazanan başkanlar ikinci tura gerek kalmadan tek turda seçilmişlerdir (Hacıyev, 2009:

136). Birinci turda salt çoğunluğun oluşturulamaması halinde ikinci tura en çok oy almış iki aday kalmaktadır. Bu adaylardan birisi bu süre zarfında adaylıktan vazgeçerse, sonraki aday çekilen adayın yerine geçmektedir. Burada önemli olan husus, geçerli oyların değil kullanılan oyların dikkate alınmasıdır. Seçim sonuçları Anayasa Mahkemesi tarafından ilan edilmektedir (Mehmetov, 2011: 701).

Başkanlık seçimiyle ilgili Anayasada bulunmayan diğer düzenlemeler ise kanunda yer almaktadır. Azerbaycan'da başkan seçimleri de dahil tüm seçimlerle ilgili kurallar Azerbaycan Cumhuriyeti Seçim Kanunu'nda düzenlenmiştir (e-qanun, 2018). Bu kanunun altıncı bölümü başkanlık seçimleriyle ilgilidir. Kanunun 180. Maddesinin ikinci fıkrasına göre siyasal partiler, siyasi parti blokları ve belirli miktarda vatandaş aday adayı gösterebilmektedir. Vatandaşların aday göstermesi durumunda yüz kişilik bir grup düzenlenmektedir. Aday adayları için en az altmış seçim bölgesinde her seçim bölgesinden en az elli oy olmak şartı ile toplamında en az kırk bin imzaya ihtiyaç duyulmaktadır (e-qanun, 2018).

Cumhurbaşkanının istifa etmesi, görevinden azledilmesi ya da görev yapabilecek durumda olmaması halinde üç ay içerisinde yeni seçim düzenlenmektedir. Yeni başkan belirleninceye dek başkana ait görev ve yetkileri başkanın birinci yardımcısı kullanmaktadır. Birinci başkan yardımcısının da görevi bırakması, azledilmesi ya da yürütme gücünü kaybetmesi durumunda yetki başkan yardımcısına geçmektedir. Başkan yardımcısının da istifası, azledilmesi ya da görevi yürütülebilecek kabiliyeti yitirmesi durumunda yetki Başbakan tarafından kullanılmaktadır. Başbakanın da istifası, azledilmesi ya da görevi yürütmemesi durumunda yetki Milli Meclis Başkanı'na geçmektedir. Milli Meclis Başkanı'nın da istifası, azledilmesi ya da göreve devam edememesi halinde Milli Meclis yeni başkan belirleninceye kadar bir kişiyi başkan olarak görevlendirmektedir (Abbasov, 2008).

Genel olarak, başkanlık koltuğunda bir boşluk olduğunda sıralama şu şekilde özetlenebilir:

1. Birinci başkan yardımcısı,
2. Başkan yardımcısı,

3. Başbakan,
4. Meclis başkanı,
5. Meclis tarafından belirlenecek kişi.

Bu sıralama incelendiğinde görülmektedir ki Azerbaycan'ın başkansız kalması mümkün değildir. Anayasanın 101. Maddesinin ilk fıkrasının son kısmında Başkanın başkanlık seçimlerini öne çekme yetkisi olduğu belirtilmektedir. Bu hususta Başkan herhangi bir şarta bağlı kalmaksızın başkanlık seçimlerini yenileyebilmektedir.

Başkanın meclis seçimlerini yenilemesi ise mevzu bahis değildir. Anayasanın 109. Maddesinin birinci fıkrasında bulunan “milli meclis seçimlerini tayin eder” ifadesi fesih yetkisi olarak algılansa da bu noktada kastedilen şey seçim tarihinin belirlenmesidir (Ergül ve Abdullayev, 1998: 255). Aslında anayasanın bu maddesi yoruma açık gibi görülebilir. Nitekim aynı madde için farklı bir yorum da başkanın meclis seçimlerini yenileyebileceği yönündedir (Heinrich, 2011: 3).

ABD ve Arjantin örneklerinde olduğu gibi başkanın görevden uzaklaştırılabilmesi Azerbaycan'da da mümkündür. Fakat bu noktada en önemli fark suçlamanın yasama organı tarafından değil yargı organları tarafından gerçekleştirilmesidir (Heinrich, 2011: 5). Azerbaycan'da suçlama Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilmekte ve Azerbaycan Yüksek Mahkemesi istediği takdirde, Milli Meclis'e otuz gün içerisinde sunabilmektedir. Bu bağlamda, Milli Meclis'te gerçekleştirilen oylamada 95 oy alması durumunda başkan görevden uzaklaştırılmaktadır. Fakat bu kararın Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından bir hafta içerisinde imzalanması gerekmektedir. Kararın bu süre dahilinde imzalanmaması durumunda suçlanma durumu ortadan kalkmakta ve başkan görevine devam etmektedir (e-qanun, 2018).

Anayasanın “başkanın görevden uzaklaştırılması” başlıklı 107. Madde, Azerbaycan'da bir başkanın görevde uzaklaştırılmasının ne denli zor olduğunun belki de imkansız olduğunun göstergesidir. Nitekim başkanın görevden alınmasıyla ilgili meclisin onayladığı bir kararın yürürlüğe girmesi tamamen Anayasa Mahkemesi'nin ve Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın elindedir. Mahkeme başkanı bu kararı onayladığı anda meclis iki ay içerisinde kararı onaylamak zorundadır, meclis kararı onaylamaz

ise suçlama ortadan kalkmış olur. Başkanın görevden uzaklaştırılmasıyla ilgili meclisin onayladığı bir kararın yürürlüğe girmesinin Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın inisiyatifinde olması, bu yetkinin bir kurula değil yalnızca bir kişiye sunulması demokratik bir hukuk devleti bakımından dikkat çeken bir uygulama olarak görülmektedir. Nitekim anayasanın 109. Maddesinin ilgisi fıkrasına göre Anayasa Mahkemesi'nin üyeleri Başkanın teklifi aracılığı ile atanmaktadır.

Anayasanın yürütmeyeyle alakalı maddelerin bulunduğu bölümünde önem taşıyan bir başka madde de 108. Maddedir. Bu maddede Başkan ve ailesinin giderlerinin devlet tarafından ödeneceği ve güvenliklerinin özel muhafızlardan oluşan ekiplerle sağlanacağı belirtilmektedir. Yalnızca 107. ve 108. Maddeler incelendiğinde dahi anayasanın başkan lehine hükümler barındırdığını söylemek mümkündür.

Başkanın görevlerinden bazıları şunlardır (Heinrich, 2011: 7):

- Devlet bütçesini hazırlar,
- Hazırladığı bütçeyi meclise sunar,
- Başkan, Başbakanı ve Bakanlar Kurulu üyelerini atar ve görev alma hakkına sahiptir,
- Gerektiği anlara Bakanlar Kurulu'nun toplantılarına başkan edebilir,
- Bakanlar Kurulu ve Nahcivan Bakanlar Kurulu kararlarını reddedebilmektedir,
- Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemelerinin hakimlerinin belirlenmesi için meclise öneriler sunmaktadır,
- Diğer mahkemelerin hakimlerini atamaktadır,
- Azerbaycan Cumhuriyet Başsavcısı'nı millet meclisi onayı ile atar ya da görevden alabilir,
- Çeşitli üst düzey kamu görevlilerinin ve askeri personelin, diplomatların atamasını ve görevden alınmasını tek başına gerçekleştirebildiği gibi bazılarının ataması ya da görevden alınması için meclise öneri sunmaktadır.

Başkanın referanduma gitmesi, yasaları imzalayıp yayınlama, meclis onayı ve olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilan etme, millet meclisinin onayıyla savaş ilan etme ve yetkilerine ek olarak başkanın görev ve yetkileri başlıklı 109. Maddenin son fıkrasında

meclisin ve yargı organlarının yetki alanlarına girmeyen tüm konularda yetkili olduğu belirtilmiştir.

Başkanın bir diğer yetkisi ise ferman ve serencam çıkarma yetkisidir. Ferman genel nitelikler taşıyan kararname iken, serencam ise genel nitelikli olmayan diğer konular üzerindeki kararnamelerdir. Bu ferman ve serencamlara ek olarak başkanın meclise kanun teklifi sunma yetkisi de bulunmaktadır. Azerbaycan'ın normlar hiyerarşisine göre, başkanın ferman ve serencamlarının Bakanlar Kurulu kararlarından daha üstün; anayasa ve yasaların daha altındaki normlar olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Heinrich, 2011: 11).

Azerbaycan Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkileri, çalışma usulleri 114. ve 122. Maddelerde düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu başkana bağlı ve aynı zamanda sorumlu bir konumdadır. Kurul Başbakan, Başbakan yardımcıları, bakanlar ve diğer merkezi yürütme organlarının idarecilerinden meydana gelmektedir. Azerbaycan hükümet sisteminde, Bakanlar Kurulu'nun ya da Başbakanın varlığı sistemin yarı başkanlık sistemi olduğunu düşündürse de yürütmede bulunan kişilerin meclise değil de başkana karşı sorumlu halde olması ve anayasada yer verildiği gibi yürütmenin tek sahibinin Azerbaycan Cumhurbaşkanı olması sistemi yarı başkanlık yapısından uzaklaştırmaktadır (Beşikçi, 2016: 45).

Başkanın başkanlık etmediği Bakanlar Kurulu toplantılarına Başbakan başkanlık etmektedir. Başbakan, meclisin onayıyla başkan tarafından atanmaktadır. Meclisin onay sunmaması halinde sistemin kilitlenmesi mümkün olmamaktadır. Nitekim başkanın önerdiği Başbakan meclis tarafından bir hafta içerisinde onaylanmaz ise ya da gösterilen Başbakan adayları üç kez meclis tarafından reddedilirse bu bağlamda başkan arzu ettiği kişiyi Başbakan olarak görevlendirebilmektedir. Başka bir deyişle, başkanın istediği Başbakan adayı her şartta Başbakan olabilecektir. Bu noktadaki düzenleme yasamanın yürütme üzerinde söz hakkı olduğu gibi görülse de meclisin bu yetkisi, sembolik bir yetkiden ileriye geçememektedir. Bakan atamalarında ise meclisin onayı aranmamaktadır (Karaman, 2012).

Azerbaycan’da Başbakanlık kurumunun olması, Azerbaycan’daki hükümet sisteminin, başkanlığa değil kendine özgü yarı başkanlık sistemine daha çok benzediği ve Azerbaycan’da yürütmenin iki taraflı olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Fakat, Başbakanın parlamento üyesi olmaması, başkan tarafından parlamento üyeleri dışından atanabilmesi, bir siyasal partinin lideri durumunda olmaması ve yalnızca bakanlar arasında koordinasyonla görevli olması özellikleri dikkate alındığında, Azerbaycan’da uygulanan bu hükümet isteminin yarı başkanlık sistemine yakın olmadığını ya da yarı başkanlık sisteminin temel özelliklerini taşımadığını söylemek mümkündür (Özkul, 2012: 104).

Anayasanın Bakanlar Kurulu’nun görev ve yetkilerinin bulunduğu 119. Maddesine göz atıldığında görülmektedir ki bu kurul, tamamen başkana yardımcı bir kurul olarak görev yapmaktadır. Yükseköğrenimini tamamlamış 30 yaşını dolduran Azerbaycan vatandaşları bakan olarak atanma hakkını taşımaktadır.

Azerbaycan’da 2009 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile başkanın sınırsız bir biçimde seçilebilmesinin önündeki engeller kaldırılmıştır. 2016 yılında gerçekleştirilen referandumla ise başkana erken başkanlık seçimi düzenleme hakkı verilmiş ve başkanlık görev süresi beş yıldan yedi yıla kadar uzatılmıştır. Bu durum İlham Aliyev’in 2003 yılında babasından devraldığı başkanlık makamında daha uzun zamanlar geçirebileceğinin bir yansımasıdır. Başkanın, anayasa değişikliklerini ve yasaları referanduma sunma yetkisi sayesinde, yürütme lehine kanunların ya da anayasa değişikliklerinin yapılması da kolaylaşacaktır. Meclis’te karar yeter sayıları için yeterli sayıda sandalyenin başkanın partisinde bulunması durumu gerçekleşmiş ise yönetimin ya da meclisteki çoğunluğun muhalefet eline geçmesi iyice zorlaşacaktır. Azerbaycan’da meclis seçimlerinde çoğunluk sisteminin uygulanması kararı da 2002 yılında gerçekleştirilen referandum ile kabul edilmiştir. Bu değişikliğin muhalefetin hareket alanına vurulan bir engel olmasına sebep olacağı büyük bir ihtimaldir. Muhalefetin sahip olduğu bu kısıtlı hareket ortamı, iktidarda yasal bir yetki değişikliği durumunun mümkün olamayacağını (Heinrich, 2011: 5) ve iktidarın muhalefete katı bir biçimde karşı olduğunu, gerek parlamento gerekse de başkanlık seçimlerinde muhalefet üzerinde bir baskı kurulduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Sultanova, 2014: 22).

Azerbaycan’da, başkanlık ve meclis seçimlerinin hemen sonrasında ve öncesinde muhalefet hareket tarafından seçimlerde hileler olduğu düzenli olarak belirtilmektedir. 2008 başkanlık seçimlerinin değerlendirilmesinde gözlemci olan Avrupa Konseyi de bu seçimlerin uluslararası standartları taşımadığı yönünde fikir sunmuştur (Nichol, 2008: 4). Ek olarak siyasal gelişmeleri izleyen birçok araştırmacıya göre de demokratikleşme yolunda yapılması gereken çok şey bulunmaktadır (Mollaer, 2004: 74). Başkanın görev ve etkileri analiz edildiğinde başkan dışında kalan diğer yürütme aktörlerinin arka planda kaldığını, yürütmede başkanın dışında bulunanların sembolik bir hal aldığını söyleyebilmek mümkündür (Sultanova, 2014: 23).

3.2.1.2. Azerbaycan’da Yasama Organı

Azerbaycan’da yasama organı tek kanatlı şekilde işlemektedir. Azerbaycan Anayasası’nın 81. ve 99. Maddeleri arasında yer alan ve adı “Milli Meclis” olan yasama organının işleyişi, başka bir anlatımla, yasama yetkisinin kullanımı, milletvekili sayısı, seçim esasları, yasama süresi, milletvekillerinin taşınması gereken nitelikler, yetki süreleri, seçimlerin denetimi, meclis toplantıları, milletvekilliklerinin düşmesi, milletvekillerinin dokunulmazlığı, milletvekillerinin sorumlulukları, meclisin çalışma şekli, anayasa düzenleme ve karar alma yetkisi, yasa, genel kurallar, meclisçe çözüme ulaştırılacak durumlar, kanun taslağı verilmesi, yasaların imza aşaması ve yürürlük ile doğrudan ilgilidir (Sultanova, 2014: 29).

Yasama organı kanunları düzenleyen konum olarak tanımlanmaktadır. Azerbaycan’da yasama organı görevinde bulunan Milli Meclis, 125 milletvekilinden meydana gelmektedir (e-qanun, 2018). Milletvekili seçimlerinde çoğunluk sisteminin ve demokratik seçimin ilkelerinden en önemlisi olan genel, eşit ve doğrudan seçim ilkelerinin uygulanacağına dair hükümler anayasada belirtilmektedir. Milletvekilleri beş yıl süre için seçilmektedir. Anayasanın 85. Maddesinde milletvekili seçilme şartlarını düzenlenmiştir. 2016 referandumundan önce anayasaya göre milletvekili seçilme şartı için alt yaş oranı 25 iken referandum sonucunda seçilme yaşı ve seçimlere katılım yaşı 18’e çekilmiştir. Seçim sonuçlarının denetime tabii tutulması ve onaylanması Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır (Sultanova, 2014: 31).

Milli Meclis'in olağanüstü toplantı halinde toplanmasının talep edilme yetkisi Meclis Başkanı, Devlet Başkanı ve 42 milletvekilinde bulunmaktadır. Meclis kendi başkanını ve başkan yardımcısını seçmektedir. Yasalarla ve meclis kararlarıyla, yürütme ve yargı organlarına talimat verilemeyeceği anayasada bulunmaktadır (e-qanun, 2018).

Anayasanın 94. Maddesinde ise meclis tarafından belirlenen genel kurallar düzenlenmektedir. Meclis karar yeter miktarı her konu için çeşitlilik arz etmektedir. Anayasanın 94. Maddesinin birinci fıkrasında yer alan hükümler için 83 oy; diğer fıkraları için ise 63 oy gerekmektedir. Bahis olunan fıkranın maddeleri başkanlık seçimleri, milletvekilleri seçimleri ve referandumları belirlemektedir.

Anayasanın 95. Maddesi ise meclisin çözdüğü meseleleri içermektedir. Bu meselelerin çözüme kavuşturulmasında karar yeter sayısı çeşitlilikler göstermektedir. Madde başlığında yer verilen meclisin çözüme kavuşturduğu hususlar şunlardır (e-qanun, 2018):

- Başkanın atayacağı diplomatik temsilcilerin onaylanması,
- Hükümetler arası düzenlenen anlaşmaların kabulü ve kaldırılması,
- Başkan tarafından verilen devlet bütçesinin onaylanması,
- Bütçenin kullanımının denetlenmesi,
- Başkanın sunduğu kararnamelerin onaylanması,
- Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Temyiz mahkemelerine atanan hakimlerin onaylanması,
- Başkanın sunduğu Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısı'nın belirlenmesi ya da görevden alınması,
- Anayasa Mahkemesinin suçlaması bağlamında başkanın görevden alınmasının onaylanması,
- Başkanın önerisi üzerine hakimlerin görevden azledilmesi,
- Savaş ve barışın onaylanması,
- Referandum kararı,
- Genel af.

Azerbaycan Anayasası'nın sunduğu yetki ile Milli Meclis bütçeyi onaylasa da bütçenin reddedilmesi halinde izlenecek yol ya da bu sorunu ortadan kaldıracabilecek bir çözümün Anayasada yer almaması sistemin tıkanmasına müsait olduğunun bir kanıtıdır. Günümüze değin Azerbaycan politik sisteminde böyle bir durum yaşanmamıştır. Fakat başkan ile meclisteki çoğunluğun çeşitli partilerden oluşması halinde sistemde ciddi bir kriz görülmesi ihtimaldir. Böyle bir durumda, yüksek ihtimalle erken seçim bir çözüm olarak düşünülebilir (Sultanova, 2014: 32).

Azerbaycan kanun sunma yetkisi geniş bir yapıdadır. Bu bağlamda şu mevkiler kanun sunma hakkına sahiptir (e-qanun, 2018):

- Milletvekilleri,
- Başkan,
- Yüksek Mahkeme,
- Seçme yeterliliğine sahip kırk bin vatandaş,
- Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcılığı,
- Nahcivan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi.

Azerbaycan'da yasa sunma önerisinin yetkisinin bu denli geniş olmasına ek olarak dikkat çeken bir diğer husus ise Yüksek Mahkeme ve Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcılığı gibi çeşitli yargı organlarının da yasa teklifi yetkisine sahip olmasıdır. Bu durum iki farklı açıdan yorumlanabilir. Birinci olarak, hukuk sistemindeki hata ya da eksikliklerin bu kurumlarca görülüp hızlı bir şekilde yasalaştırılması ve problemlerin giderilmesi; ikincisi ise yetkilerin, kurumları politik etkilere açık hale getirebilmesi ve kuvvetler arasında arzu edilmeyen çatışmaların doğmasına neden olabilmesidir (Gönenç, 1998: 212).

Düzenlenen yasalar Başkanın onayına sunulmaktadır. Başkanın yasaları onaylaması için elli altı gün süresi bulunmaktadır. Ayrıca başkan yasa tekliflerin veto edebilme hakkını elinde bulundurmaktadır. Bu durumda 83 oy ile onaylanan kanunlar 95; 63 oy ile onaylanan kanunlar ise 83 oy ile kabul edilirse yürürlüğe girmektedirler. Anayasa değişiklikleri ise her zaman referanduma sunulmak zorunluluğu taşımaktadır (e-qanun, 2018). Azerbaycan Anayasası'nda veto edilen yasaların meclis tarafınca kabul

edilmesi için gereken oyun, oran yerine sayı olarak verilmesi ve başkanın yasaları imzalama süresi dikkat çekmektedir.

3.2.1.3. Azerbaycan'da Yargı Organı

Azerbaycan Anayasası'nın 124. ve 134. Maddeleri yargı organlarına ilişkin anayasal bilgiler barındırmaktadır. 125. Maddenin ikinci fıkrası bağlamında yargı yetkisi Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, temyiz mahkemeleri, genel mahkemeler ve diğer ihtisas mahkemelerinden oluşmaktadır. Atanacak olan hakimler en az beş yıl süre ile avukatlık yapmış olmalıdırlar.

Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemelerinin hakimlerinin belirlenmesi başkanın teklifi ve meclisin onayıyla olmaktadır. Diğer mahkemelerin hakimleri ve Azerbaycan Cumhuriyet Başsavcısı yine başkanın teklifi ve millet meclisi onayı aracılığı ile atanmakta ya da görevden alınmaktadır (Sultanova, 2014: 34).

Anayasa Mahkemesi hakimleri dokuz kişiden oluşmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin görevi uygunluk denetim icra etmektir. Mahkemenin yürütmeye olan ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde başkanın ferman ve serencamlarının anayasaya uygun olması, başkan fermanlarının da kanunlara uygun bir biçimde denetlenme yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne aittir. Yani serencamların kanunlara uygun biçimindeki denetlenmesi mümkün değil iken fermanların denetimi gerçekleştirilebilmektedir (e-qanun, 2018).

Anayasada mahkeme üyelerinin görev süresinden bahsedilmemiş olsa da Anayasa Mahkemesi hakkında kanun ile görev süresi on beş yıl ile kısıtlandırılmıştır. Bu kanunun on dördüncü maddesine göre atanan Anayasa Mahkemesi hakimi yeniden atanamamaktadır. Ayrıca 70 yaşını doldurmuş hakimler, yerine yeni bir atama yapılırken emekli olmaktadır. Mahkeme üyelerinin dokunulmazlığı bulunmaktadır. Çeşitli şartlarda ya da istifa halinde hakimlikleri son bulmaktadır. Başkan ve yardımcısı kendi hakimleri arasından belirlenmektedir (Abbasov, 2008).

Anayasa Mahkemesi haricinde bulunan diğer mahkemeler, birinci derece mahkemeler, Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemeleri hiyerarşisinde örgütlenmektedirler. Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemeleri hakimleri de başkan tarafından belirlenmekte ve meclis tarafınca onaylanmaktadır (Özkul, 2012: 105).

Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, temyiz mahkemeler, diğer ihtisas mahkemeleri ve genel mahkemelerin hakimlerinin güvencesi Anayasayla değil Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun ve Mahkemeler ve Hakimler Hakkında Kanun ile güvence altında tutulmuştur. Hakimlerin atama şekilleri de göz önüne alındığında Azerbaycan'ın ABD kadar bağımsız ve kuvvetli bir yargıyı barındırdığını söyleyebilmek zordur. Cumhuriyet başsavcısı başkanın teklifi ve meclisin onayıyla atanmakta veya azledilebilmektedir (Özkul, 2012: 106).

Anayasada yargı erkinin tarafsız ve bağımsız olduğu iddia edilse de yürütmenin yargı erkleri arasındaki yetkileri, tarafsızlığı ve bağımsızlığını mutlaka etkileyecektir. Bu diğer hükümet sistemleri açısından da geçerlidir. Bu bağlamda gerçek anlamda tarafsızlığa ve bağımsızlığa ulaşabilmek için yargı erkinin diğer erklerden etkilenmeyeceği düzenlemeler ve yargı mensuplarının güvencesi ve teminatı anayasal düzenlemelerle koruma altına alınmalı, bu kişilerin atanması ya da görevden el çekirme süreçleri, yürütme erkinden bütünüyle arındırılmalıdır (Özkul, 2012: 108).

3.2.2. Azerbaycan Hükümet Sisteminin Özellikleri

Başkanlık sistemine sahip olan Azerbaycan'ın başkanlık sisteminin özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir (e-qanun, 2018):

- Yürütme erki başkanın elindedir.
- Politik sistem erkelerin sert ayrılığı ilkesi üzerinde inşa edilmiştir.
- Başkan halk tarafından seçilmektedir.
- Başkan sınırsız olarak seçimlere katılabilir. Görev süresi ise 7 yıldır.
- Meclisin görev süresi 5 yıldır.
- Yasama organı, yürütme organı üzerinde suçlama ve bütçe belirleme gibi kontrol mekanizmalarına sahiptir.

- Suçlama yetkisi Anayasa Mahkemesi'nin elindedir.
- Cumhurbaşkanı yardımcıları, Başbakan, bakanlar, üst düzey kamu çalışanları ve yargıçlar Başkan tarafından seçilmektedir. Bakanların atamaları hariç diğer atamalar meclis onayına tabi olsa da meclisin bu onay yetkisi sembolik bir yapıdadır.
- Başkan parlamentonun bir üyesi değildir. Yine de kanun teklif edebilmektedir. Yasama erki haricindeki diğer aktörlerin kanun telifi sunabilmesi açısından erklerin ayrımı ABD'de görüldüğü kadar sert bir ayrılık yansıtmamaktadır. Çeşitli yargı mensupları da yasa teklifinde bulunabilirler.
- Başkanın veto etme hakkı vardır.
- Başkan tarafından fermanlar ve serencamlar çıkarılabilir. Bu kararlar emredici kararlardır.
- Serencamların anayasaya uygunluk denetimi yapılabilirken kanunlara olan uygunluğuna bakılmamaktadır.
- Bütçe meclisin onayına tabidir. Fakat anayasada bütçenin onaylanmaması halinde izlenecek yol ya da bu tıkanıklığı çözecek bir yol olmadığından sistem kördüğüm olmaya elverişlidir.
- Başkanın herhangi bir siyasal parti ile ilişkisi olabilmektedir.
- Başkan ve Meclis için erken seçim düzenlenebilmektedir.
- Yargı bağımsızlığı anayasa ve ilgili yasalarla düzenlenmiş olsa da yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi gerçek anlamda yok gibidir.
- Başkanın görev süresinin sınırları katı değildir. Başkan talep ederse kendi seçimlerini yenileyebilir.
- Yürütmeye ait bütçe yasama kuvveti tarafından onaylanmaktadır.
- Başkan yardımcısı birden fazladır. Bu yardımcılar başkan tarafından belirlenmekte ya da azledilmektedir.
- Başbakan parlamento üyesi değildir. Görevi yalnızca başkana yardımcı olmak ve bakanlar arasındaki organizasyonu sağlamaktır.
- Başbakan ve bakanlar meclise yönelik değil başkana karşı sorumludurlar.
- Cumhurbaşkanı'nın istifasını sunması, görevden uzaklaştırılması ya da göreve devam edebilecek kabiliyetini kaybetmesi sonucunda üç ay içinde yeniden seçime gidilmektedir.

- Meclis yüksek mahkeme hakimlerinin atamasını onaylamaktadır.
- Meclis Bakanlar Kurulu için güven oylaması gerçekleştirebilir.
- Anayasa Mahkemesi Başkanı suçlayabilir ve yargılayabilir.
- Yürütmenin yetki alanı başkanlık sistemi uygulanan ABD'ye göre daha geniş bir perspektife sahiptir.

3.2.3. Azerbaycan'da Erkler Arasındaki İlişkiler

Erkler arasındaki ilişkiler bir devleti hükümet sistemi ve siyasal organizasyonu hakkında detaylı bilgiler vermektedirler. Bu bağlamda erklerin birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi çalışmamız adına fayda sağlayacaktır.

3.2.3.1. Yasama ve Yürütme Erklerinin İlişkileri

Başkan tarafınca oluşturulan devlet bütçesinin onaylanması ve bütçenin kullanımının denetimi, başkanın fermanlarının onaylanması ve Başbakanın onaylanması meclisin yetkilerinden birkaçıdır. Başkan kanun teklifi sunma hakkına sahiptir. Meclisin onayladığı yasalar başkan tarafından veto edilebilmekte ve Başkan, meclisi olağanüstü toplantı kapsamında toplayabilmektedir.

Başkanın görev süresi yedi yıl iken; meclisin görev süresi ise beş yıldan oluşmaktadır. Bu durum başkan ile parlamentonun çeşitli partilerden olması ihtimalini doğurabilmektedir. Bu farklılığın ortaya çıkması çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Erken seçimin gerçekleştirilmemesi halinde birbirlerine karşı uyum sağlayamayan meclis ve Başkanın çalışması kriz yaratmaya elverişli bir hale gelecektir.

Başkanın atamış olduğu Başbakan meclis tarafından kabul görse de biraz önce bahsettiğimiz gibi bu onay tamamen sembolik bir onay olmaktadır. Zira başkanın sunduğu aday meclis tarafından üç defa reddedildiğinde başkan arzu ettiği kişiyi atabilmektedir.

Başkan tarafından seçilen bakanlar ve üst düzey devlet yetkilileri meclis tarafından onaylanmaya ihtiyaç duymamaktadırlar. Fakat diplomatik temsilcilerin ve yüksek yargı üyelerinin atanmasında meclis onay vermek zorundadır.

Başkanın fermanlar ve serencamlar düzenleme yetkisiyle başkanın kanun teklifi sunma yetkisi yürütmenin yasama erkine karşı kuvvetini biraz daha yükseltmektedir. Nitekim ülkede çoğunluk mekanizmasının onaylanması da eğer başkanlık ve meclis seçim tarihleri birbirlerine yakın ise başkan ve meclis çoğunluğunun aynı partiden olma durumunu güçlendirmektedir. Bu sebeple, yasama ve yürütme arasındaki uyum anlamında bir problemle karşılaşılması da düşük bir ihtimal olarak görünmektedir.

Başkanın azil süreci yargı erki tarafınca başlatılsa da azledilmesi için meclisin onay vermesi zorunludur. Bu bağlamda süreç Anayasa Mahkemesi tarafından başlatılmaktadır. Meclisin onay vermesi için ise meclisin 3/4 ‘ün üzerinde bir orana tekabül etmesi gerekmektedir.

3.2.3.2. Azerbaycan’da Yasama ve Yargı Erklerinin İlişkileri

Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemelerine atanan hakimlerin belirlenmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısı’nın belirlenmesi ya da azledilmesi Anayasa Mahkemesi’nin suçlamasına bağlı olarak Başkanın görevden alınması, Başkanın önerisiyle hakimlerin görevden azledilmesi meclis tarafından onaylanmaktadır. Yüksek Mahkeme ve Azerbaycan Cumhuriyeti başsavcısı yasa teklifi sunabilme imkanına sahiptir.

3.2.3.3. Azerbaycan’da Yürütme ve Yargı Erklerinin İlişkileri

Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve temyiz mahkemelerinin hakimlerinin belirlenmesi için Başkan, meclise öneri sunmaktadır. Başkanın görevden alınması sürecinde yasama ve yargı erklerinin izlediği rol önemlidir. Görevden azledilme süreci yasama erki tarafından değil yargı organı tarafından başlatılmaktadır. Bu durum yargının politikleşmesine sebep olmaktadır. Nitekim hakimleri atama yetkisini elinde bulunduran Başkan, kendi iktidarını kuvvetlendirmek ve azledilmekten kurtulmak

amacıyla kendisine yakın görüşe sahip olan kişileri hakim olarak atama yoluna girecektir.

Genel itibariyle Azerbaycan'da yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki etkileşimler, yukarıdaki bilgiler doğrultusunda yorumlandığında, Azerbaycan Anayasası'nın, yürütmeyi diğer erklerle göre daha üstün kıldığını; Azerbaycan politik sisteminin kazananın her şeyi kazandığı, kaybedenlerin ise her şeyi tümüyle kaybettiği bir mekanizma üzerine kurulu olduğu söylenebilir.

Çeşitli yaklaşımlara göre Azerbaycan'ın politik çatışmalar ve gerginliklerin ortaya çıkabileceği bir konumda bulunması sebebiyle yürütme yerine yasama erkinin daha aktif olduğu ve uzlaşma kültürünün yaratıldığı bir yapının tasarlanması, ortaya çıkabilecek problemlerin önlenmesinde etkili olabilecektir (Özgişi, 2012: 100). Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi'ne katılmasından doğan çeşitli demokratik gelişmeler gerçekleşiyor gibi görünse de mevcut sistemde bunu başarmak zor görünmektedir (Abbasov, 2008: 5).

4. TÜRKİYE’DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de hükümet sistemi olarak uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi incelenmiştir. Bu bağlamda yürütme, yasama ve yargı erkleri ayrı şekilde ele alınmıştır.

4.1. Türkiye’de Hükümet Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’deki hükümet sistemi tarihini 1876 tarihli Anayasaya kadar götürmek mümkündür. Çünkü bu tarih, Türkiye Cumhuriyeti’nin köklerinden beslenerek doğduğu Osmanlı İmparatorluğu’nun parlamenter sistemle tanıştığı dönemdir. Osmanlı’nın yıkılmasıyla inşa edilen Türkiye, meclis hükümeti sistemini yansıtan 1921 Anayasası’nın yürürlükte olduğu süre haricinde, yaklaşık yüz yıldır hükümet sistemi olarak parlamenter sistemi kullanmıştır. 2017 yılında düzenlenen referandumla ise Türkiye Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmiştir.

4.1.1. 1921 Anayasası Dönemi

1876 tarihli Anayasa padişah tarafından atanmış olan bir komisyon tarafından düzenlenerek yine padişahın onayıyla ilan edilmiştir. 1924 Anayasası, tek bir parti egemenliğinin kurulmaya başladığı ve örgütlü muhalefetin olmadığı bir meclis tarafından düzenlenmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarını düzenleyen kurucu meclisler de genel oya bağlı bir seçimle düzenlenmiş yasama erkleri değillerdir. Bu nedenlerden dolayı 1921 Anayasası Osmanlı-Türk anayasaları arasındaki en demokratik anayasa olarak tanımlanmaktadır. Bu anayasa ayrıca Osmanlı-Türk tarihinin en yumuşak anayasası yapısını yansıtmaktadır (Eldem, 2007: 83).

Türkiye’nin zorlu şartlarında bir geçiş dönemi için düzenlenen 1921 Anayasası’nda yasama, yürütme ve yargı birliği esası kabul edildiği için bu dönem Osmanlı-Türk tarihindeki tek meclis hükümeti olarak tanımlanmaktadır. Meclis hükümeti olması nedeniyle devlet başkanlığı gibi bir makam da bulunmamaktadır. Meclis başkanı fiili olarak ayıca devlet başkanlığını da yürütmektedir. Ek olarak meclis hükümeti olması nedeniyle meclisin feshi de düzenlenmemiştir (Aydın, 2012: 13).

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, 1921 Anayasası'nda bulunmayan Cumhurbaşkanlığı makamı, 1923 yılında yapılan düzenlemeyle Anayasaya eklenmiştir (Gözübüyük, 1996: 103).

1921 Anayasası'nda 1923 tarihinde gerçekleştirilen değişiklikle getirilen Cumhurbaşkanlığı makamının sahibi olmak için TBMM üyesi olmak gerekmektedir. Meclis tarafından belirlenen Cumhurbaşkanının çalışma süresi 2 yıldır. Devletin başı olarak görev icra eden Cumhurbaşkanının yetkileri anayasanın 11. ve 12. Maddelerinde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Anayasanın 11. Maddesine göre devletin başı olan Cumhurbaşkanı, gerek gördüğü durumlarda parlamenter sisteme özgü olarak TBMM'ye ve Heyet-i Vekile'ye başkanlık etmektedir. Anayasanın 12. Maddesine göre ise Cumhurbaşkanının TBMM üyeleri arasında Başbakanı belirleme yetkisi düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından belirlenerek atanan Başbakan, hükümet üyelerini TBMM arasından seçer ve onaylanması için Bakanlar Kurulu listesini Cumhurbaşkanına sunar (Kütük, 2012: 17).

4.1.2. 1924 Anayasası Dönemi

1924 Anayasası meclis hükümetine ve parlamenter sisteme ait hükümler içeren bir anayasa olup 1961 Anayasası'nın benimsemiş olduğu parlamenter sisteme geçiş için altyapı oluşturmuştur (Özbudun, 1989: 6). 1924 Anayasanın 4. Maddesine göre TBMM, millet adına egemenlik hakkını kullanmaktadır. 5. Maddesine göre ise yasama ve yürütme yetkisi TBMM'de toplanmaktadır. Anayasanın sonraki bölümlerinde de meclisin hükümeti istediği an denetleyebileceği ve görevine son vereceği belirtilmiştir. 1924 Anayasası'nın yasama ve yürütme erklerini düzenleyen maddeler incelendiğinde meclis hükümeti sistemiyle parlamenter sistem arasında karma olarak tanımlanabilecek bir model benimsendiği dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin geçirdiği sancılı süreç sebebiyle 1921 Anayasası'nın meclis hükümeti olarak düzenlenmesi normal bir davranıştır. 1924 Anayasası'nda da meclisin diğer kuvvetler üstünde hakimiyeti devam ettirilmiş, yürütme görevini ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlardan oluşan ayrı bir organ tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 1924 Anayasası'na göre meclis 4 yılda bir halk tarafından belirlenmiş olan

milletvekilleri tarafından olmaktadır. Kanun teklif hakkı Bakanlar Kuruluna ve meclis üyelerine aittir. Ayrıca yeni kanunlar düzenleme, mevcut kanunlarda değişikliklere gitme, gerektiği hallerde kanunları kaldırma, yabancı devletler ile sözleşme imzalama, antlaşma yapma, savaş ve barış ilan etmek, devletin hesap kanunlarını ve bütçelerini inceleyerek onaylamak, para basımı yapmak, akçalı ve tekelli yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazlarını onaylamak ve gereken durumlarda imtiyazları bozmak, genel ve özel af ilan etmek, cezalarda değişiklikler yapmak, kanun ve cezalarını ve kanun soruşturmalarını ertelemek gibi çeşitli yetkileri bulunmaktadır (Güngör, 2004: 50).

1924 Anayasası'nda meclis egemenlik yetkisini kullanan tek organ olarak kabul görmüş olup, meclise yasama etkinliklerinin dışında kesinleşen ölüm cezalarının infazı gibi başka yetki ve görevlerde verilmiştir. Buna ek olarak anayasanın başka kurallarında da meclis üstünlüğü ilkesi bulunmaktadır. Yasama erkinin tek bir meclisten oluşması, Cumhurbaşkanının belirlenmesi, meclisin dağıtılması yetkisinin meclis dışında başka bir erke verilmemesi gibi hükümler meclisin üstünlüğü ilkesini göstermektedirler. Ayrıca 1924 Anayasası'nda yasama ve Cumhurbaşkanının görev süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir (Aldıkaçtı, 1960: 210).

1924 Anayasası'na göre yasama ve yürütme erkleri yasamaya devredilmiş, fakat yasama, yürütme görevini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu vasıtasıyla gerçekleştirecektir. Bu anlamda Cumhurbaşkanı anayasanın 31. Maddesine göre meclis tarafından seçilmekte ve 4 yıl görev yapmaktadır. Bu sürenin sonucunda mevcut Cumhurbaşkanı yeniden aday olabilmek hakkına sahiptir (Aldıkaçtı, 1960: 211).

1924 Anayasa'sında Cumhurbaşkanı kısıtlı ve sembolik yetkilere sahiptir. Anayasanın 39. Maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından alınan kararların Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanması gerekmektedir. Buna ek olarak anayasaya göre Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanetten dolayı sorumludur. Bu sorumluluğu ise TBMM'ye karşıdır. Cumhurbaşkanı, devletin baş kişisi olup, Bakanlar Kuruluna ve törenlerde meclise başkanlık edebilme hakkına sahiptir. Fakat oturumlara başkanlık eden Cumhurbaşkanının, oy hakkı bulunmadığı gibi meclis görüşmelerine de

katılamamaktadır. Cumhurbaşkanının veto hakkı saklı olmak şartıyla, onaylamış olduğu kararlar Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanmıştır. Bu sebeplerden dolayı 1924 Anayasası'nda Cumhurbaşkanına sunulan yetkiler parlamenter hükümet isteminde devlet başkanlarına sunulan yetkilere benzemektedir (Tavaş, 2007: 27).

1924 Anayasası'na göre bakanlar, Başbakanın önderliğinde toplanarak Bakanlar Kurulunu temsil ederler. Anayasanın 4. Göre Başbakan mecliste bulunan milletvekilleri içinden seçtiği bakan adaylarını onaylaması için Cumhurbaşkanına sunmaktadır. 1924 Anayasası en sade biçimiyle parlamenter sistemin genel unsurlarına benzer şekilde yürütmeyi, özelinde ise Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanını düzenlemiştir (Gözler, 2007: 36).

Erkler birliği kapsamında düzenlenen 1921 Anayasası'ndan farklı bir biçimde 1924 Anayasası, parlamenter sistemin özelliklerini barındıran düzenlemeleriyle erkler ayrılığına doğru bir geçişin zemini oluşturulmuştur. Esasen 1924 Anayasası da meclisin yürütme yetkisine sahip olduğunu kabul etmesiyle beraber 1921 Anayasası'nda benimsenen meclis hükümeti sistemine göre kuvvetler arasında daha yumuşak bir ilişki kurmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda 1924 Anayasası yasama kuvvetinin bütün yetkilerini TBMM'ye, yürütme kuvvetinin bütün yetkilerini ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na vermiştir (Gözler, 2000: 74).

Meclis hükümeti ve parlamenter sistem arasında karma bir hükümet modeli düzenleyen 1924 Anayasası'nda devletin içerisinde bulunduğu reformsal dönemin hızlı ve kararlı bir biçimde devam ettirilmesi için kuvvetli bir devlet organizasyonu öngörülmüş ve bu anlamda başkanlık sisteminin kabulüne ilişkin tartışmalar da yaşanmıştır (Aydın, 2012: 15).

1924 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı 4 yıl görev yapmaktadır. Bu anlamda milletvekilliğine seçilme şartlarını taşıyan kişiler Cumhurbaşkanı olmak için de yeterli şartları taşımış olmaktadır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığına aday olmak isteyen bireylerin, anayasanın 11. Maddesinde düzenlenen milletvekilliği seçilme yeterliliğine sahip olması gerekmektedir (Alaca, 2012: 70).

1924 Anayasası'na göre devletin ve yürütme erkinin başı olan Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerine göz atıldığında bu yetkilerin pek çoğunun sembolik ve parlamenter sisteme uygun görevler olduğu anlaşılmaktadır. 1924 Anayasası'nın Cumhurbaşkanına verdiği görevler şu şekildedir (Kütük, 2012: 22):

- Cumhurbaşkanının gerekli görmesi durumunda meclisi toplantıya çağırarak,
- Törenlerde TBMM'ye ve gerekli olduğunda Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek,
- Meclis tarafından onaylanan yasaları uygun bulması durumunda 10 gün içerisinde imzalayarak ilan etmek, uygun bulmadığı yasaları da yeniden görüşülmesi için meclise geri göndermek,
- Meclisin iade edilen kanunu yeniden kabul etmesi durumunda ilgili kanunu imzalayarak yayımlamak,
- Meclis açılışlarında geçmiş ve gelecek döneme ilişkin çalışmaları için bir konuşma gerçekleştirmek ya da konuşmasını Başbakanı okutmak,
- Türkiye Cumhuriyeti'nin politik temsilcilerini belirlemek ve yabancı devletlerin politik temsilcilerini kabul etmek,
- Başkomutanlık görevini icra etmek ve temsil etmek,
- Belirli hükümlülerin cezalarını kaldırmak veya hafifletmek,
- Meclisteki milletvekilleri arasından Başbakanı seçmek.

4.1.3. 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası geçiş sistemi ve bu sisteme yönelik düzenlemelerin yer aldığı sürecin arkasından başlıca üç aşamadan geçerek yürürlüğe girmiştir. Birinci aşama İstanbul Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin öğretim üyeleri tarafından oluşturulan iki adet ön tasarı metnidir (Tanör, 2016: 371). Düzenlenen bu metinlerde yer aldığı üzere kuvvetli yürütmenin sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuş ve kuvvetli yürütme gereksiniminin Türk politika geleneğine uygun olduğu belirtilmiştir (Tekin, 2015: 110).

İkinci aşama ise Türkiye'de ilk kez uygulamaya geçirilen anayasa düzenlemeye ilişkin kurucu meclisin tesis edilmesidir. Bu meclis genel oya bağlı demokratik ve eşitlikçi

bir temsilin öngörülmemesi ve diğer bazı çekinceler nedeniyle üyeleri genel olarak aydınlardan oluşmaktadır (Tanör, 2016: 373).

Üçüncü aşama ise Türkiye tarihinde kurucu meclis uygulaması gibi bir ilk olan halk oylamasının düzenlenmesidir. Halk oylamasında 1982 tarihinde olduğu gibi siyasal partilere propaganda yasağı konulmamıştır. Fakat anayasaya hayır kampanyası düzenlemeye elverişli bir ortamın mevcut olmadığı da açıktır (Tanör, 2016:374).

1961 Anayasası hukuk devleti anlayışına dayanması, hukuka uygunluğunu denetlemek üzere Anayasa Mahkemesi'ni ihdas etmesi, yargı kuruluşlarının ve yargı mensuplarının kurumsal ve kişisel bağımsızlıklarını güvence altına alması, insan haklarını içererek özgürlükçü bir yapı taşıması ve çoğulcu temelde bir anayasa düzenleyerek yeni bir anayasal düzen kurmayı amaçlamıştır. Ancak Anayasayı hazırlayanlar 1950 ve 1960'lı yıllar arası yaşanan tecrübelerin de etkisi ile seçilmişlere duyulan güvensizlik nedeniyle, seçimle gelen organları yalnızca hukuksal kurallarla kısıtlamakla kalmamış ayrıca vesayet kurumları aracılığı ile de kısıtlandırmaya karar vermişlerdir (Aldıkaçtı, 1960: 212).

Yasama kuvvetinin güçlendirilmesine ilişkin küresel sistemde mevcut olan anlayış, 1961 Anayasası'nın da anayasalar dönemindeki yasamanın egemenliğin tek güç olduğu erkler birliği anlayışından koparak erklerin yumuşak ayrılığına doğru bir düzenleme yaptığı görülmektedir. Bu anlamda var olan anayasa yürütme organının kuvvetlendirilmesi hususunda çeşitli düzenlemeleri benimsemiş olsa da uygulama boyutunda yasamanın üstünlüğünün devam ettiği iddia edilmiştir. Çünkü var olan anayasa devletin temel kuvvetlerini düzenlerken, asamadan yetki olarak bahsetmesine karşılık yürütmeden ise görev olarak bahsetmektedir. Bundan dolayı yürütmenin bir hususta etkinlik yapabilmesi için kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Yasama erkinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yetkiyi direkt olarak anayasadan almaktadır. 1961 Anayasası'na göre yasama erki TBMM ismini almış ve Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki meclis kurulmuştur (Deniz, 2005: 55).

Anayasaya göre yasama yetkisi TBMM'nindir ve bu yetki herhangi başka bir organa devrilememektedir. Yürütme organı bakımından önemli olan mali işlerde de yasama organı yetkilendirilmiş ve bu durum yürütmenin mali hususlarda yetkilendirilmesinin önüne geçilmek amacıyla yapıldığı kanaatini oluşturmuştur (Yavuz ve Bülbül, 2012: 217).

1961 Anayasası'na göre yasama organının yetkileri şu şekilde özetlenebilmektedir (Gözler, 2000: 79):

- Kanun düzenlemek, mevcut olan kanunlarda değişime gitmek ya da kaldırmak,
- Bütçe hesap kanun tasarılarını onaylamak,
- KHK'leri kabul etmek,
- Mahkemelerce kesinleşen idam cezalarının infaz edilip edilmemesine dair karar almak,
- Uluslararası antlaşmaları onaylamak,
- Bakanlar Kurulu'nu denetleme ve gerekli görmesi halinde görevden almak.

1961 Anayasası'na göre yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı'ndan oluşmaktadır. Mevcut anayasa, yasama ve yargı erklerini yetkili olarak belirlemişken yürütmeyi görev olarak belirtmesi bilinçli bir tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. 1924 Anayasası yasama ve yürütme erklerini TBMM'de toplasa da, 1961 Anayasası ise tam anlamıyla parlamenter sistemin özelliklerini kapsayan bir hükümet yapısı benimsemiştir. Bu anlamda yürütme erki Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan meydana gelmektedir. Cumhurbaşkanı yürütmenin sorusuz kanadını oluştururken, Başbakan ve bakanlar ise asıl yetkiyi ve sorumluluğu taşıyan tarafı temsil etmektedirler (Eldem, 2007: 101). 1961 Anayasası'nın yürütmeye yönelik sunmuş olduğu yenilik arasında yürütme ve idarenin görev kapsamı içerisindeki özerk statüye sahip idareler oluşturmuş olmasıdır (Güngör, 2004: 51).

Erklerin yumuşak ayrımına dayanan parlamenter sistemin 1961 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanının seçilme şartları 95. Maddede düzenlenmiştir. Bu maddeye göre Cumhurbaşkanı TBMM tarafından 40 yaşını doldurmuş ve yükseköğretim eğitimi

almış milletvekillerinden üçte iki oy çoğunluğu 7 yıl süre için seçilmektedir. Cumhurbaşkanı seçimi için gereken oy oranı ilk iki tur içinde oylamada sağlanamaz ise salt çoğunluk aranmaktadır. Böylece 1924 Anayasası'nda yer alan meclis üyesi olma şartının tek kriter olduğu düzenlemenin genişletildiği anlaşılmaktadır. Mevcut anayasada meclisin kendi üyeleri arasından seçilme kriterini kabul etmiş fakat tek kriter olarak sunmamıştır (Gözler, 2000: 79).

Buna ek olarak Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için önceki dönemlerde Cumhurbaşkanlığı yapmamış olmamayı da düzenlendiği bu anayasada arada bir başka seçilmek şartıyla ondan sonraki dönemler için yeniden seçilmenin imkanı sunulmuştur. 1961 Anayasası bağlamında Cumhurbaşkanı meclis üyesi olmak zorunluluğunu taşımaktadır. Anayasanın bu konuya ilişkin sunduğu kriter, fiiliyatta meclis üyesi olmayan adayların Cumhurbaşkanı'nca kontenjan senatörü olarak belirlenerek adaylık hakkı elde etmeleriyle ihlal edilmiştir. Bu kuralın fiilen ihlal edilmesinin ilk örneği Cumhurbaşkanı olarak seçilen Orgeneral Cevdet Sunay'dır (Özbudun, 2000: 280).

1961 Anayasası, 1924 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'na tanınan sembolik yetkileri aşmaktadır. Nitekim 1924 Anayasası'nda egemenliği kullanan tek kuvvet yasama organı olarak tanımlanmıştır. 1961 Anayasası erkler ayrılığı kuralına bağlı olarak parlamenter hükümet sistemini benimsemiş ve devletin temel kuvvetlerini çeşitli organlar aracılığıyla yürütmesine karar vermiştir. Bu anlamda mevcut anayasa yürütmenin ve devletin başı olan Cumhurbaşkanı'na geniş imkanlar sunmuş olmakla birlikte, bu imkanların pek çoğu yan imzaya bağlı ve gerçekte sembolik bir yapı taşımaktadır. 1961 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı'nın yetkileri şunlardır (Doğru, 2011: 81):

- TBMM'yi olağanüstü dönemlerde ya da tatil dönemindeyken toplantıya çağırarak,
- Cumhuriyet Senatosu'nun 15 üyesini belirlemek,
- Kanun onaylayarak yayımlamak ya da veto ederek meclise geri göndermek,
- TBMM'yi güvensizlik oyu nedeniyle feshetmek,
- Antlaşmaları onaylayıp yayımlamak,

- Yasama içerisinden bir kişiye Başbakan olarak seçmek,
- Bakanlar Kurulu'na istediği zaman başkanlık etmek,
- Diplomatik temsilciler gönderme ve kabul etme,
- Uluslararası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- TBMM adına başkomutanlığı temsil etmek,
- Bakanlar Kurulu'nun teklifiyle Genel Kurmay Başkanı atamak,
- MGK'ye başkanlık etmek,
- Anayasaya aykırı olarak dşndği kanunların iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne dava açmak,
- Anayasa Mahkemesi'nin iki üyesini atamak,
- Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini atamak.

4.1.4. 1982 Anayasası Dönemi

12 Eylül darbesinden sonra düzenlenen 1982 Anayasası ile vesayet rejiminden normalleşme sürecine geçilmeye başlanmıştır. Askeri vesayet dönemi sonrasında askeri liderler genel olarak Cumhurbaşkanlığı makamını işgal etmişlerdir. 1982 Anayasası tıpkı 1961 Anayasası gibi darbe sonrası düzenlendiğinden, Cumhurbaşkanının anayasa değişiklikleri üzerinde denetim yetkisini kuvvetlendirmek için çeşitli mekanizmalar öngörülmüştür. 1982 Anayasası'nda geçiş döneminden başlamak olmak üzere 6 yıl için yapılacak anayasa değişikliklerinde, Cumhurbaşkanının meclise iade ettiği değişiklikler ancak ye tam sayısının dörtte i çoğunluğuyla kabul edilerek Cumhurbaşkanına tekrar gönderilebilecektir (Kütük, 2012: 48).

Parlamente sistem geleneği 1982 Anayasası'nda da devam ettirilmiştir. Bu anayasa devletin sahip olduğu temel kuvvetleri anayasal düzende yumuşak ve dengeli bir biçimde paylaştırılmıştır. Yürütme erki Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında bölüştürülmüştür. Fakat 1982 Anayasası Cumhurbaşkanının meclis dışarisinden da seçilmesine imkan sunmuştur.

1961 Anayasası'nda yürütme kuvvetini istikrarsızlığına neden olan düzenlemelerin değiştirilerek politik düzeyde yaşanan yetkisi bu anlamda değerlendirilebilecek

düzenlemeler arasındadır. 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'na tanınan geniş imkanlar sayesinde sistemin merkezinde yer almasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı'na verilen bu yetkilerin parlamenter sisteme uygun olmadığını düşünenler gibi, sistemin sağlıklı işlemesi adına tarafsız ve kuvvetli bir Cumhurbaşkanı'nın olması gerektiğini savunanlar da vardır. Fakat genel olarak 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı geniş yetkilerle parlamenter sistemin sınırlarını zorladığı düşünülmekle beraber, bu yetkilerin pek çoğunun karşı imza kuralına bağlanmış olması demokratik sistem kapsamında kabul edilebilir bir durum olarak görülmektedir (Gözler, 2001: 108).

Buna ek olarak Cumhurbaşkanı'na yasama ve yürütme kuvvetleri karşısında geniş yetkiler sunması tamamıyla parlamenter sistemin işleyişine aykırı olduğu anlamını da taşımamaktadır. Örneğin, Cumhurbaşkanı'nın yalnızca OHAL durumlarında Bakanlar Kurulu'na başkanlık ederek alınan karaları kurulla beraber alması parlamenter sistemin doğasıyla örtüşen bir durumdur (Oruçlu, 2008: 45).

1961 Anayasası'nda yer alan iki meclisli yapı, 1982 Anayasası'nda kaldırılarak tek meclisli bir yapıya geçilmiştir. Meclis vatandaşlar tarafından seçilen 400 milletvekilinden oluşmaktadır. Fakat daha sonra anayasada yapılan düzenlemelerle bu sayı 1987 tarihinde 450 milletvekiline, daha sonra da 1995 yılında 550 milletvekiline çıkarılmıştır (Yavuz ve Bülbül, 2012: 217).

1982 Anayasası ilk düzenlemesiyle TBMM'nin görev süresini 5 yıl olarak belirlemiştir. Ancak bu süre 2007 tarihli değişiklikle 4 yıla düşürülmüştür. Buna ek olarak meclis talep ettiği hallerde 4 yıllık süre dolmadan seçimlerin düzenlenmesi kararını da alabilmektedir (Bilir, 2008: 191).

1982 Anayasası'na göre yasama erkinin görevini yasa yapma, devlet bütçesini kabul etme ve hükümeti denetleme olarak tanımlamıştır. Yasama organının parlamenter hükümet sistemi özelliği gereğince, yasamanın içinden çıkan hükümeti arzu ettiği her an güvenoyu ile denetleyebileceği yine mevcut anayasada düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'na göre yasama kuvvetinin görevlerini şu şekilde açıklayabiliriz (Deniz, 2005: 78):

- Kanun düzenlemek, değiştirmek ve kaldırmak,
- Bakanlar Kurulu'na belirli hususlarda KHK çıkarma yetkisi vermek,
- Başbakanı, Bakanlar Kurulu'nu ve bakanları denetlemek,
- Bütçe tasarılarını görüşmek ve kabul etmek,
- Uluslararası antlaşmaları onaylamak,
- Para basmak,
- Savaş ya da barış ilan etmek,
- Genel ve özel af ilan etmek,
- Mahkeme tarafından kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek.

1982 Anayasası parlamenter hükümet sistemini benimse de yürütmenin istikrarına yönelik uygulamada karşılaşılan problemleri engellemek amacıyla yürütme organının görev ve yetkilerini arttırmıştır. Özellikle yürütme organ yetki olarak düzenlenmiştir. Bundan dolayı yürütme organı uygulamada mutlaka kanuni bir düzenleme beklenmeden anayasadan aldığı yürütme yetkisi ile olaylara müdahale etme hakkına sahiptir. 1982 Anayasası parlamenter sistemin doğası gereği olarak yürütme organını iki yapıya oluşturmıştır. Bu düzenlemeyle yürütme organının bir kanadı Cumhurbaşkanı iken, diğer kanadı ise yasama içerisinde belirlenen ve yasamaya karşı sorumluluk taşıyan Bakanlar Kurulu'dur. Cumhurbaşkanı ise sorumsuzdur (Aydın, 2012: 82).

4.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

Genel olarak cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, başkanlık sistemi olarak işlediği düşünülmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin adlandırılması Türk toplumuna uygun olduğu bakış açısıyla yapılmıştır (Atalan, 2019: 56).

Bir devletin kullandığı hükümet sistemini adlandırmak ve incelemek için yasama, yürütme ve yargı erklerinin arasındaki ilişkiyi incelemek gerekmektedir. Nitekim hükümet sistemi, devletin temel erkleri olan kurumları ile ilişkisini ifade etmektedir. Buna bağlı olarak hükümet sistemi, yasaları düzenleyenler ve yasaları hayata geçirenler arasında doğabilecek problemlere ve belirsizliklere dair aldıkları kararlarla

bu kararları sonuca ulaştıran ve toplumu yönetenlerin toplumu yönetme şeklini ifade etmektedir. Bu anlamda hükümet sistemleri olarak görülen parlamenter sistem, başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, meclis hükümeti sistemi ve mutlak, monarşi ve diktatörlük çıkmaktadır (Alkan, 2018: 43).

Hükümet mekanizmalarının çeşidini tespit etmede genel olarak yasama ve yürütme güçleri arasındaki ilişkiye bakılmaktadır. Yargı organının en anti demokratik yönetimlerde dahi mutlak anlamda bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Bundan dolayı geriye iki organın ilişki şekilleri kalmaktadır. Bu ise kuvvetler ayrılığı ve birliğidir. Kuvvetler birliğine dayanan hükümet biçiminde yasama ve yürütme fonksiyonları aynı güç tarafından işletilmektedir. Kuvvetler ayrılığına dayalı hükümet sisteminde ise yasama-yürütme fonksiyonları ayrı organlar tarafından kullanılmaktadır (Alkan, 2018: 49).

Başkanlık sisteminin temel özelliğı demokrasiyle kişisel iktidarın bütünleşmesidir. Bu sistemde devlet başkanı ve hükümet başkanı diye bir ayrım bulunmamaktadır. Bundan dolayı parlamenter sistemdeki gibi iki başlı bir yürütme kuvveti bulunmamaktadır. Başkanlık sisteminde yürütme organı tek başlıdır ve yönetimden tek kişi olarak başkan sorumlu durumdadır (Atar, 2018: 72).

Başkanlık sisteminde başkan halk tarafından belirlenmektedir. Bu seçim direkt olarak düzenlenebileceğı gibi ABD’de olduğu gibi dolaylı bir biçimde de olabilmektedir. Başkanın görev süresi ise ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermekte ancak görev süresi dahilinde hiçbir biçimde değıştirilememekte, kısıtlanamamakta ve görevden alınamamaktadır (Atar, 2018: 76).

Başkanlık sisteminde bakanlar başkan tarafından belirlenmekte ve görevden alınmaktadır. Bakanlar sadece başkana sorumludurlar. Bundan dolayı parlamenter sistemde bulunan klasik bakan tanımından daha çok bir danışman gibi görülmekte ve bu sebepten de sekreter olarak tanımlanmaktadırlar. Başka bir taraftan başkanlık sisteminde yürütme organı üyeliyle yasama kuvveti üyeliğı uyuşmamaktadır. Yürütmede görevli olanlar yasama içerisinden seçilmemektedir. Ayrıca başkanlık

sisteminde yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrılığını başkan üzerinde göstermekte ve başkan yasama organının üyesi olamamaktadır (Bülbül, 2017: 72).

Başkanın yasama kuvvetinin üyesi olmama kuralı, uygulamada nadiren de olsa çığneden durumlarla karşılaşmaktadır. Ancak bu tür örnekler siyaset bilimci araştırmacılar arasında başkanlık sisteminin tali unsuru olarak görülmektedir. Buna ek olarak bu durum sert kuvvetler ayrılığını temel alan başkanlık sistemiyle çelişmektedir. Böyle bir vaziyette daha çok deforme edilmiş bir başkanlık sistemlerine karşılaşmaktadır (Bülbül, 2017: 76).

Başkan göreviyle ilgili işlerden sorumsuz bir durumdadır. Yaptığı işlemlerin bütün hesabını seçimlerde seçmenlere vermektedir. Başkanı sistem sorumlu yapmakta ve vicdanı ile baş başa bırakmaktadır. Sadece vatana ihanet, rüşvet ve diğer cezai sorumluluğa sebep olan durumlarda yasama meclisince soruşturma açılabilir (Alkan, 2018: 93).

Bu anlamda, temel ilke ve özelliklerinin korunmasıyla başkanlık sistemi ya da parlamenter sistem her toplumun kendi yapısına özgün şekilde uygulanabilmektedir. Nitekim her toplumun tarihsel değişimi ve kırılma çizgileri çeşitlilikler arz etmektedir. Ayrıca her toplumun kültürü, değerleri ve ekonomik yapısı farklıdır. Bu bağlamda hükümet sistemleri de bu özelliklerden etkilenmektedirler (Alkan, 2018: 95).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nin iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından belirlenmesi ve beş yıl içinde herhangi bir güvenoyuna ihtiyaç duymadan göreve devam etmesidir. İkinci özellik ise anayasada yer verildiği üzere beş yıl için meclisin yasama ve denetim işlemlerini devam ettirmesidir. Bu sistem, yasama ile yürütme kuvvetleri arasındaki keskin bir ayrılığa dayanmaktadır. Bu bağlamda yasama ve yürütme kuvvetleri rasyonelleşmiş olmaktadır (Uzun, 2017: 66).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde yasama organı yalnızca yasama işleriyle ilgileneceğinden kendi tabii görevine döndürülmekle daha kuvvetli bir hale getirilmiştir. Bir başka yandan yürütme meclis tarafından gerçekleştirilmekte ve güvenoyu mekanizması ortadan kaldırılmaktadır (Uzun, 2017: 67).

Meclis, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve yazılı soru gibi denetim yetkilerini kullanmaya devam etmektedir. Ancak Cumhurbaşkanının sorumsuzluğundan yasada öngörülen suçlamalardan dolayı sorumlu modele geçilmiş ve vatana ihaneti de kapsayan sorumluluk alanı oluşturulmuştur (Uzun, 2017: 69).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde yürütme, Bütçe ve Kesin Hesap Kanunu haricinde yasa teklifi sunmayacak; yasama yetki ve faaliyeti ise meclise ait olacaktır. Anayasanın yasa ile düzenlenmesini belirttiği herhangi bir durumda Cumhurbaşkanı kararname çıkaramayacaktır. Kurucu iktidar yetkisi, başka bir anlatımla, Anayasa yapma hakkı meclise aittir (Madde 175).

ABD'de yürütülen başkanlık sisteminde yer alan Başkan ve Kongre arasında doğabilecek kilitlenmelerde 131 bir çözüm mekanizması bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde ise yürütme ve yargı erkleri arasında doğabilecek kilitlenmelere karşı yeni bir çözüm mekanizması oluşturulmuştur. Bu mekanizma Cumhurbaşkanının Meclisi ve Meclisin Cumhurbaşkanının seçimlerini yenileme hakkıdır. Ancak bu husus Meclisin Cumhurbaşkanının seçimlerini yenilemesinin zor oluşundan ve buna karşılık Cumhurbaşkanının Meclisin seçimlerini yenilemesinin daha basit oluşundan dolayı eleştirilmektedir (Uzun, 2017: 72).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde, Cumhurbaşkanının partisiyle olan ilişkisini kesmemesi, ampirik ve teorik çalışmalarda devlet ya da Cumhurbaşkanının parti üyesi olmamasına bağlı bir prensip yer almamaktadır. Bu kural 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nda da Cumhurbaşkanlarının partileri ile ilişkilerini kesmeleri ifade edilmiştir. Bu husus da darbe meclisleri ve kurucu meclislerin yapay toplum mühendislik faaliyeti olarak görülmektedir (Uzun, 2017: 88).

Cumhurbaşkanının halk tarafından belirlendiği hükümet sistemlerinde başkanın parti ile organik bağ bulunabilmektedir. Hatta parti üyesi ve parti başkanı görevleri de yürütebilmektedir. Nitekim başkanlı parlamenter sistem, yarı başkanlı sistem ve başkanlık sistemi bu pratikler üzerinden yürümektedir. Bu anlamda küresel bir pratik de bulunmamaktadır. Ek olarak tarafsızlık bir kültür ve kişilik sorunudur. Tarafsızlık ilkesini bu tür bir örneklige indirgemek doğru olmamaktadır. Diğer yandan

Cumhurbaşkanlarının politika kurumunun içerisinde gelmesi ve politik kurumu ile ilişkilerinin devam etmesi doğal bir sonuçtur (Uzun, 2017: 84).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı seçimi ve meclis seçimleri aynı günde yapılmaktadır. Cumhurbaşkanının ikinci tura kalması ya da özel durumlar haricinde yasa bu şekildedir. Başkanlık sisteminin en büyük problemlerinden birisi de başkanı belirleyen çoğunluk ile meclisi oluşturan çeşitli politik eğilimlerdeki çoğunluğun olmasıdır. Başkanlık sisteminin bir başka problemi de iki kutuplu yapı meydana getirirken bölünmüş bir iktidar yapısı oluşturmaktır. Cumhurbaşkanı ve Meclis seçimlerinin eş zamanlı düzenlenmesi karşılıklı kutuplaşmayı hem dengeleyebilir hem de iki farklı görüşten ziyade tek hakim fikirli bir sistem yaratabilir. Bu bağlamda seçimin aynı gün ve aynı siyasi atmosferle düzenlenmesine bakılırsa iki erkin de aynı hakim fikir tarafından belirlenmesi muhtemeldir (Uzun, 2017: 92).

Cumhurbaşkanı sisteminde Cumhurbaşkanı, KHK'ler çıkarmakta fakat; bu yetki istisnai ve sınırlı bir alanda kalmaktadır. Cumhurbaşkanı kanuna göre; hakkında bulunan ya da Anayasanın yasa ile düzenlenmesini gerekli gördüğü hususlarda herhangi bir kanun düzenleyemez. Fakat kanun gerekmediği boşluklarda KHK'ler düzenleyebilir. Bu bağlamda yasama organı KHK karşıtı bir yasa ile kararnameyi düşürebilmektedir. Ek olarak Cumhurbaşkanı, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan kararnameler düzenleyememekte ve yasa-kararname arasındaki uyumsuzluk yasaya üstünlük sunularak giderilmektedir. Düzenlenen KHK'ler norm denetimine tabi tutulmaktadır (Alkan, 2018: 56).

Türkiye için düzenlenen hükümet sistemi daha çok başkanlık sisteminin özelliklerini taşımaktadır. Başkanlık sistemi devletin organları arasındaki sert kuvvetler ayrılığına dayanan ve erklerin birbirlerinden bağımsız işlemesi içeren bir hükümet sistemidir. Ek olarak kuvvetlerin eşitliği de önem taşımaktadır. Fakat bu eşitlik hukuki manada bir eşitliktir. Siyasal anlamda yürütme kuvveti yasama kuvvetinden daha üstün görülmektedir. Bu bağlamda sistem başkanlık sistemi olarak tanımlanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne göre yasama ve yürütme kuvvetleri hukuki manada eşit olmakla birlikte siyasal anlamda yürütme kuvvetinin yasama kuvvetinden daha üstün olması gerektiği amaçlanmıştır. Buna uygun bir biçimde Cumhurbaşkanlığı

Sistemi’nde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu diye iki başlı sistem sona erdirilerek, yürütme Cumhurbaşkanı üzerinde tek bir sorumlu olarak kurulmuştur. Bu sebeple sistem “Cumhurbaşkanlığı Sistemi” olarak adlandırılmıştır (Özmen, 2019: 123).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak adlandırılan bu sistem kuvvetlerin ayırımına dayanmaktadır. Kuvvetler hem fonksiyonel hem de organik bakımdan birbirlerinden ayrılmış durumdadırlar. Fonksiyonel ayrılık, yürütme ve yasamanın etkinlik alanına yönelik işleri ayrılığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle yasama erki yasa düzenlemekte yürütme erki ise yasaları uygulamaktadır. Bu nedenle bu sistemde her kuvvet kendi etkinlik alanında yetki kullanmakta ve birbirlerinin etkinlik alanlarına müdahale etmemektedirler. Organik açıdan farklılık ise yasama kuvvetiyle yürütme erkinin ayrı ayrı kuvvetler tarafından işletilmesi ve kuvvetlerin birbirlerinden tamamen bağımsız olmasını ifade etmektedir. Buna ek olarak organik bağımsızlık kuvvetlerin hem göreve gelişlerini hem de görevi yürütme şekillerinin bağımsızlığını kapsamaktadır (Özmen, 2019: 125).

Başkanlık mekanizmasında başkan yasama organı tarafından görevden alınamamakta çünkü başkan yasama kuvvetine karşı sorumlu olmamaktadır. Başkanın tek sorumluluğu seçmene karşıdır. Bu sebeple görev süresi bitmeden siyasal nedenlerle başkanın görevine son verilemez. Buna karşılık başkan da yasamanın görevine son vermemektedir. Çünkü yasama organına karşı siyasal bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Ek olarak başkanlık sisteminin sert kuvvetler ayrılığı anlayışı başkanın yasamayı feshetmesine izin vermemektedir. Siyasal anlamda halka karşı sorumlu olan başkan seçim esnasında gerçekleştirmiş olduğu hizmetlerle politikaları çerçevesinde seçmenler tarafından değerlendirilmektedir. Hizmetleri ve politikaları başarılı bulunmazsa, seçmen, düzenlenecek olan seçimde başkanı tekrar seçmeyerek cezalandırmaktadır (Özmen, 2019: 127).

Türkiye’nin kullandığı Cumhurbaşkanlığı Sistemi’nde ABD başkanlık sisteminden farklı olarak yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirlerinin seçimlerini karşılıklı olarak yenileme yetkisi bulunmaktadır. Ancak yasama ya da yürütmenin karşı taraf için almış olduğu seçimleri tekrar etme kararı kendisi için de geçerlidir (Özmen, 2019: 131).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi, başkanlık sistemi gibi yasamanın güvenoyuna dayanmamaktadır. Ancak başkanlık sisteminden farklı olarak da yasama organı hem kendine hem de Cumhurbaşkanının görevine son vererek seçimleri yenileyebilmektedir. Bu bağlamda başkanlık sistemindeki kuvvetler ayrılığı, Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nden daha sert bir yapıya sahiptir (Özmen, 2019: 132).

4.2.1. Türkiye'de Yürütme Organı

Yürütme organı Cumhurbaşkanından oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı adaylığı ise siyasi parti gruplarının gerçekleştirilen son genel seçimde geçerli oyların tek başına ya da beraber en az %5'ini almış siyasi partiler ve en az yüz bin seçmen tarafından aday gösterilebilmektedir (Özmen, 2019: 134).

Cumhurbaşkanı seçimleri için anayasamızın 101. Maddesi aday şartlarını şu şekilde belirlemiştir:

- Türk vatandaşı olmak,
- Kırk yaşını doldurmuş olmak,
- Yükseköğretim mezunu olmak,
- Milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak.

Cumhurbaşkanı beş yıl süreliğine iki dönem olmak üzere halk tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı seçim usulünde ise bir değişiklik yapılmamış ve 2007'de yer verilen seçim usulü devam ettirilmiştir. Genel oy ile gerçekleştirilecek seçimlerde geçerli oyların salt çoğunluğunu elde eden aday Cumhurbaşkanı olarak seçilmektedir. İlk oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa ise söz konusu oylamayı izleyen ikinci pazar günü seçim düzenlenecektir ve ikinci oylamaya en çok oyu alan iki aday katılacaktır. Sonraki tura geçen iki adaydan ise en çok oyu alan kişi Cumhurbaşkanı olmuş olacaktır (Miş ve Duran, 2017: 61).

İkinci kez düzenlenen seçimlerde adaylardan herhangi biri bir nedenden dolayı oylamaya katılmaz ise ikinci oylama boşalan adaylığın doldurulması ile birinci oylamadaki sıraya göre yapılmaktadır. Eğer ikinci oylamaya tek aday kalmış ise oylama referandum biçimde yapılmakta ve aday geçerli oyların salt çoğunluğunu elde

ederse Cumhurbaşkanı olmaktadır. Adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu elde edememesi halinde ise yalnızca Cumhurbaşkanı seçimi yenilenmektedir. Seçimlerin herhangi bir sebeple sonuçlanmaması halinde görev yapan Cumhurbaşkanı yenisi seçilinceye kadar görevine devam etmektedir (Bülbül, 2017: 41).

Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü hallerde yasama yılının ilk günü TBMM açılış konuşmasını yapabilmekte ve Meclise ülkenin politik durumu hakkında mesaj verebilmektedir. Başkanlık sistemlerindeki katı kuvvetler ayrılığı itibarıyla yasama ve yürütme arasındaki etkileşimi sağlamak için bu tür mekanizmalar geliştirilmiştir. Öte yandan mesaj verme mekanizmaları yalnızca başkanlık sistemiyle sınırlı da değildir. Örneğin, Fransa, İtalya, Norveç, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerde de devlet başkanı parlamentoya mesaj gönderme yetkisi anayasal bir yetki olarak karşımıza çıkmaktadır (Miş ve Duran, 2017: 71).

Cumhurbaşkanının başlıca yetkileri şunlardır (Miş ve Duran, 2017: 72):

- Cumhurbaşkanı kanunları yayınlayacak, gerekli gördüğü durumlarda ise tekrar görüşülmesi talebi ile TBMM'ye iade edebilecektir. Yine kanunların TBMM içtüzüğünün tümünün ya da belirli kısmının Anayasaya biçim ya da esas açısından uygun olmadıkları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açabilecektir.
- Cumhurbaşkanı üst düzey kamu yöneticilerini atayacak, gerekli gördüğü hallerde görevlerine son verecek ve kamu yöneticilerinin atanmalarıyla ilgili usul ve esaslara ait Cumhurbaşkanlığı kararnamesi düzenleyebilmektedir.
- Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcilerini diğer devletlere elçi olarak gönderebilmekte ve yabancı ülkelere gelen elçileri kabul edebilmektedir.
- Cumhurbaşkanı milletlerarası anlaşmaları onaylamakta ve yayınlamaktadır. Anayasa değişikliğine ilişkin kanunları gerekli gördüğü hallerde halkoyuna sunmaktadır.
- Milli güvenlikle alakalı politikaları belirlemekte ve gereken stratejik hedefleri belirlemektedir.

- Cumhurbaşkanı meclis adına TSK'nin Başkomutanlığını temsil etmekte ve idaresine karar vermektedir.
- Cumhurbaşkanı hastalık halleri sürekli olan, ihtiyarlama ve sakatlık halinde bulunan kişilerin cezalarını hafifletebilir ya da kaldırabilir.
- Yürütme yetkisi kapsamında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi düzenleyebilir. Ancak Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenmeyecek bölümler bulunmaktadır. Bunlar anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde bulunan haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde bulunan siyasal haklar ve ödevler ile yine Anayasa ile kısıtlandırılmış ve kanunla düzenlenmesi gereken hususlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi düzenlenemez.
- Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve kanunlar arasındaki uyumsuzluk doğması halinde kanun hükümleri uygulanacaktır. TBMM'nin aynı konuda yasa düzenlemesi halindeyse Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz olacaktır.
- Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yalnızca yürütme, sosyal ve ekonomik konulara yönelik alanla kısıtlıdır ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hiyerarşi olarak Anayasa ve kanunların altında olacaktır.
- Cumhurbaşkanı kanunların uygulanmasını sağlamak ve kanunlara muhalif olmamak kaydı ile yönetmelik düzenleyebilecektir. Bu kararname ve yönetmelikler herhangi bir tarih belirtilmemiş ise Resmi Gazetede yayımlandığı gün yürürlüğe girecektir.

Başkanlık sistemine ilişkin görülen en büyük risk sistemin kilitlenmesidir. Başkan ve parlamentonun aritmetiklerinin farklı olduğu sistemlerde organizasyon tıkanmakta ve bu tıkanıklığı aşacak mekanizma bulunmamaktadır. Bu krize karşı literatürde başkanlık isteminin rasyonelleştirilmesi kapsamında başkanlık ve parlamento seçimlerinin aynı gün ya da çok yakın tarihe çekilerek seçmenlerin politik tıkanıklığı aşacak biçimde davranmasını düşünerek tasarlanmış bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Sistemi yasa tasarımcıları da sistemin söz konusu kilitlenmesi olayına karşı ve ayrıca yeni bir kontrol-denge mekanizması oluşmasına katkı sağlamışlardır (Türkyılmaz, 2017: 168).

Anayasanın 161. Maddesiyle bütçe yapma ve TBMM'ye sunma yetkisi Cumhurbaşkanlığına bırakılmıştır. Kamu daireleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışında yer alan kamu tüzel kişiliklerin harcamaları yıllık bütçeler ile gerçekleştirilmektedir. Merkezi yönetim bütçesi mali yıl başlangıcında düzenlenmektedir. Bir seneyi aşkın sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller de kanunla oluşturulmaktadır. Bütçe kanununa bütçe dışında herhangi bir hüküm konulamaz (Özmen, 2019: 122).

Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini mali yılbaşından en az 75 gün önce TBMM'ye sunmakta ve bütçe teklifi bütçe komisyonunda görülmektedir. Komisyon ve genel kurulda 55 gün görüşülen kanun metni mali yılbaşına kadar karara bağlanmalıdır. Fakat bütçe kanunu, tanınan süre dahilinde yürürlüğe girmezse geçici bütçe düzenlenir. Geçici bütçe de çıkarılamaz ise bir önceki senenin bütçesi tekrar değerlendirilir ve yükseltilerek uygulamaya konulur (Özmen, 2019: 123).

Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanının sorumsuzluğuna karşılık, başkanlık sisteminde başkanın direkt olarak halk tarafından belirlenmesi ve tek başına sorumlu tutulması politik sorumluluklarla birlikte diğer cezai sorumlulukları da kapsamaktadır. Başkanın görevini bitirebilecek bir kontrol-denge mekanizması olarak tanımlanan mekanizma Anayasanın 105. Maddesinde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Sistemi ile Cumhurbaşkanın cezai sorumluluğu çok genişletilerek kişisel suçlar da dahil olmak üzere düzenlenmiştir (Özmen, 2019: 125).

TBMM Anayasanın 105. Maddesine göre; meclisin üye tam sayısından yarısından bir fazlasıyla Cumhurbaşkanı hakkında suç iddiasının bir önergeyle soruşturulmasını talep edebilmektedir. Sunulan önergeyi ise meclis en geç bir ay içerisinde görüşerek üye tam sayısının beşte üçünün gizli oylamasıyla soruşturma açılmasına dair karar alabilir. Meclisteki partiler kuvvetleri oranında soruşturma komisyonuna sunacakları üye tam sayısının üç katı kadar aday verecekler, her partinin ayrı ad çekme usulü ile 15 kişilik bir komisyon bu şekilde oluşturulacaktır. Oluşan komisyon rapor sonuçlarını 2 ay içerisinde Meclis Başkanlığına sunmalı ve bu süre yetmez ise yine bir ay ek süre almalıdır (Özmen, 2019: 127).

Rapor, Meclis Başkanlığı'na sunulduktan sonra 10 gün içerisinde meclise dağıtılacak ve dağıtımdan 10 gün sonra ise Genel Kurul'da görüşülerek meclisin üye tam sayısının üçte iki gizli oyu ile yüce divana sevk edilebilecektir. Yüce Divanın davayı 3 ay içerisinde sonuçlandırması gerekmektedir. Bu süre zarfında dava sonuçlandırılmaz ise bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık bir süre verilmektedir. Cumhurbaşkanının suçlu bulunması durumunda ise görevden alınabilmektedir. Yeni sistem ile cezai sorumluluğu genişleyen Cumhurbaşkanı, politik açıdan halk tarafından cezalandırılırken, hukuki yönden ise sorumluluğu Meclis tarafından yerine getirilecektir (Özmen, 2019: 128).

Yeni sistemde hükümet sistemine yönelik gerçekleştirilen köklü değişikliklerden biri de cumhurbaşkanlığı yardımcılığı kurumunun ihdas edilmesidir. Cumhurbaşkanı haricinde iki önemli makamın varlığı da tasarlanmaktadır. Bunlar: cumhurbaşkanlığı yardımcılığı ve bakanlardır. Anayasanın 106. Maddesinde cumhurbaşkanlığı yardımcılığı düzenlenmektedir (Özmen, 2019: 132).

Yeni sistemdeki bir diğer önemli husus ise karşılaştırmalı örneklerden farklı olarak birden çok Cumhurbaşkanı yardımcısı atanmasına imkan vermesidir. Düzenlemeye göre cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebepten dolayı boşalması halinde seçime kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı, Cumhurbaşkanına vekalet edecek ve yetkilerini kullanacaktır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadırlar. Görevden alınmaları da yine aynı şekilde Cumhurbaşkanı tarafından olmaktadır. Cumhurbaşkanı ve bakanlar 81. Maddeye göre; TBMM önünde yemin ederler ve milletvekillikleri düşer (Özmen, 2019: 134).

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar Cumhurbaşkanına karşı sorumlu bir haldedirler. Görevleriyle alakalı suç işlemedikleri halde TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun sunacağı önergeyle haklarında soruşturma açılabilir. Meclis önergeyi en geç bir ay içerisinde görüşmekte ve üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma açılmasına karar verilebilmektedir (Özmen, 2019: 138).

Karar alınması halinde mecliste bulunan siyasi partilerin kuvvetleri oranında, başka bir anlatımla, komisyonda temsil edilecek kişinin üç katı oranın aday verecekler ve ad

çekme usulünce oluşturulacak 15 kişilik komisyon tarafından soruşturulacaktır. Komisyon soruşturmayı en geç 2 ay içerisinde Meclis Başkanlığına sunmalıdır. Suçlu bulunmaları durumunda ise Yüce Divanda yargılanırlar. Mahkum edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı, yardımcıları ve bakanların görevi sona ermektedir (Özmen, 2019: 140).

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların soruşturulması hususunda Cumhurbaşkanından farklı usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı ve bakanlar için görevlerini ilgilendiren ya da ilgilendirmeyen diye iki ayrı suç ile yargılama metodu belirlenmiştir (Özmen, 2019: 141).

Bakanların görevleriyle ilgili olan suçlardan Cumhurbaşkanının soruşturma usul ve esasları içerirken, görevle ilgisi bulunmayan suçlarda milletvekili dokunulmazlıklarına sahip olacaklardır (Miş ve Duran, 2017: 76).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle Cumhurbaşkanı yardımcıları için ABD başkan yardımcılarında daha farklı bir konum tasarlanmıştır. ABD başkan yardımcısı başkanla birlikte seçilerek göreve gelmekte, Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Başka bir farklılık ise Cumhurbaşkanı yardımcılarının Cumhurbaşkanının görevden bir şekilde ayrılması durumunda ABD'de olduğu üzere başkan olarak değil de vekil olarak göreve devam etmektedirler ve bu vekalet 45 gün sürmektedir. Ek olarak Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların seçilme yeterliliği, milletvekili seçilme şartlarını taşımaları yeterli bulunmuştur (Alkan, 2018: 101).

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların göreve başlamadan önce TBMM'de yemin etmeleri gerekmektedir. Bu sebeple yasamayla etkileşim sağlanmış ve yasamaya karşı bir sorumluluk oluşturulmuştur (Türkyılmaz, 2017: 192).

Bakan, meslek grupları ve özel ilgi alanlarına yönelik kişilerden atama gerçekleştireceğinden bakanlar hususunda uzman kişiler olabilecektir. Başka bir taraftan bakanlar milletvekili olmadığı için yasama ve yürütme arasında organik bağ bulunmayacağından yasamanın yürütmeye karşı daha etkili bir denetim gerçekleştirme imkanı olacaktır (Haniç, 2017: 133).

4.2.2. Türkiye’de Yasama Organı

Yasama organı 600 milletvekilinden oluşmaktadır. Türkiye’nin yükselen nüfusunun, politika sahnesinde temsil olanağının yükseltilmesi açısından milletvekili sayısının artırımı olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Nitekim milletvekili sayısı nüfusa bağlı olarak temsiliyeti sağlayacak biçimde düzenlenmektedir (Okşar, 2019: 74).

Milletvekillerinin seçilme yaşı üzerinde de yenilikler getirilmiştir. Anayasanın 76. Maddesinde yer alan 25 yaş şartı 18 yaşa indirilmiş, ikinci fıkrada bulunan askerlik hizmetini yapmamış olanlar ibaresi yerine askerlikle ilişkili olanlar şeklinde değişikliğe gidilmiştir (Gergerlioğlu, 2017: 106). Mevzu bahis değişiklik ile gençlere politika sahnesinin açık hale dönüştürülmesi, seçme hakkı olana seçilme hakkının da sunulması, siyasete renk katması ve gençlerin tecrübe kazanmalarına imkan sağlanmıştır (Fendoğlu, 2017: 91).

Anayasa’nın 77. Maddesinde yeniden düzenlenen içeriğe göre TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir olmak üzere aynı gün yapılacaktır. Süresi biten milletvekili tekrar seçilebilecektir. Bu biçimde yürütme ve yasama arasında uyumun oluşmasına çalışılmış ve sistemin kilitlenmesinin engellenmesine çalışılmıştır (Alkan, 2018: 110).

Türkiye Cumhuriyeti’nin yasama organı olan TBMM’nin yetkilerini şu şekilde maddelendirebiliriz (Özmen, 2019: 104):

- Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak.
- Bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek.
- Para basılmasına karar vermek.
- Savaş ilanına karar vermek.
- Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulmak.
- TBMM üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararıyla genel ve özel af ilanına karar vermek.
- İç tüzük düzenlemek.
- Anayasayı değiştirmek ve yeni anayasa yapmak,

- OHAL sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanı Kararnamelerini görüşmek ve kabul etmek,
- Kalkınma planlarını onaylamak,
- KİT'leri denetlemek,
- RTÜK üyelerini belirlemek,
- Anayasa Mahkemesi'nin 3 üyesini belirlemek,
- Kamu Başdenetçisini seçmek,
- Sayıştay başkanını ve üyelerini seçmek,
- Cumhurbaşkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları Yüce Divan'a sevk etmek,
- HSK'nin 7 üyesini belirlemek,
- TBMM başkanını seçmek,
- OHAL'in süresini uzatmak veya kısaltmak,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Bunlara ek olarak TBMM, üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine yönelik kararlar alabilmektedir. Bu bağlamda TBMM en az 360 milletvekili oyuyla yeniden seçim düzenlenmesini talep etme yetkisini kullanabilmektedir. Bu durumda gerek meclisin feshedilmesi gerekse de Cumhurbaşkanının düşürülmesi beraber gerçekleşeceğinden bu karara ilişkin alınacak bir sonuçla birlikte milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin yenilenmesi gerekmektedir (Kartalcı, 2019: 93).

TBMM'nin görev yetkilerinden bir başkası ise devlet yönetimine ilişkin hususlar hakkında bilgi edinmek ve Cumhurbaşkanını, yardımcılarını ve bakanları denetleme hakkına sahip olmasıdır. 2017 yılında düzenlenen Anayasa'nın 98. Maddesi ile TBMM'nin; meclis araştırması, genel görüşme, yazılı ve meclis soruşturması yollarıyla bilgi toplaması ve denetleme görevlerini kullanacağı hüküm altına alınmıştır. TBMM'nin anayasal bazda hüküm altına alınmış bu yetkileri, ayrıca başkanlık sisteminin zorunluluğu olması sebebiyle yürütme erkine karşı elinde bulunan denge-kontrol araçları özelliği taşımaktadır (Atar, 2018: 259).

Cumhurbaşkanlığı sisteminde, Cumhurbaşkanının TBMM'ye karşı siyasal bir sorumluluğu bulunmadığından parlamenter sisteme özgü olan gensoru mekanizması kaldırılmıştır. Genel olarak incelendiğinde Cumhurbaşkanlığı sisteminde, hükümet TBMM'den güvenoyu alarak göreve gelmemektedir. Çünkü Cumhurbaşkanı direkt olarak halk tarafından belirlenmekte ve bu sebepten ötürü de siyasal sorumluluğunu halka karşı hissetmektedir (Karatepe, 2017: 18).

Yürütmenin denetlenmesi araçlarından biri olan yazılı soru mekanizması, Anayasanın 98/5 maddesinde düzenlenmiştir. Sorulan sorunun yanıtlanması ardından TBMM'de bir oylama gerçekleştirilmemektedir. Yazılı soru mekanizması yalnızca Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlarla ilgili olarak işletilebilmektedir (Fendoğdu, 2017: 95). Yazılı soru mekanizmasının korunmasına karşılık, oldukça etkili bir denetim aracı olan sözlü soru mekanizmasına ise yer verilmemiştir (Aykanat, 2019: 127).

Yazılı soru ve genel görüşmede yürütmenin politik ya da cezai sorumluluğunu ortaya koyabilecek bir oylamaya gidilmesi söz konusu değildir. Ancak sorudan farklı olarak genel görüşmelerde gerçekleştirilen tartışmalara önergeyi düzenleyen haricindeki diğer milletvekilleri de dahil olabilmektedir. Bu durumda genel görüşme, yazılı soru mekanizmasına göre daha aktif bir denetim imkanı vermektedir (Aykanat, 2019: 128).

Yürütmenin denetimi araçlarından birisi olan yazılı soru ve genel görüşme mekanizmaları klasik başkanlık sistemlerinde pek görülmeyen denetim mekanizmaları olarak yerini korumuşlardır (Alkan, 2018: 49).

Başkanlık sistemlerinde, parlamenter sistemlerden ayrı olarak meclis araştırmasının aktifliğini arttıran iki faktör bulunmaktadır. Birinci faktör, yürütme adına meclis araştırması herhangi bir temsilcinin katılamamasıdır (Fendoğdu, 2017: 95). Araştırma heyetlerinin aktifliğini arttıran ikinci faktör ise araştırma heyetlerinin toplantı ve raporlarının açık olmasıdır (Alkan, 2017: 473). Meclis araştırmasıyla ilgili olarak önergelerin verilme biçimi, içeriği ve kapsamıyla yanıtlandırma, görüşme ve araştırma yöntemleri bizzat meclisin düzenleyeceği iç tüzüğe bırakılmıştır. Mevcut iç tüzük araştırma komisyonlarına sınırları belirli olmayan bir hareket alanı sunmakta ve

araştırma konusuyla bağlantılı ola herkes dinlenebilmektedir. Bu bağlamda TBMM iç tüzüğü tekrar düzenlemeye tabi tutulurken şeffaf, net ve açık olmasına dikkat edilmelidir (Alkan, 2018: 49).

TBMM'nin yürütme üstünde bulunan görev ve yetkilerinden birisi de Cumhurbaşkanı, yardımcısı ve bakanlarının görevleriyle ilgili cezai sorumlulukların araştırılmasıdır. Anayasanın 105. ve 106. Maddelerinde ele alınmış meclis soruşturmasının amacı; Cumhurbaşkanı, yardımcısı ve bakanların politik sorumluluklarını gerçekleştirmek değil yalnızca görevleriyle ilgili olarak işledikleri iddia edilen suçları soruşturmadır (Atar, 2018: 262).

Bahsedilen maddelerinde dikkat çeken bir başka husus, yeter sayıların arttırılmasıdır. Nitekim değişiklikten önce soruşturma açılması önergeleri üye tam sayısının en az onda biri tarafından verilebildiği halde, yeni düzenlemede üye tam sayısının salt çoğunluğuna bakılmaktadır. Değişiklik öncesi soruşturma açılması kararı özel bir yeter sayısına bağlı değil iken; yeni düzenleme ile üye tam sayısının beşte üçü aranmaktadır. Ek olarak Yüce Divan'a sevk kararı için ise üye tam sayısının salt çoğunluğu yeterliyken, yeni düzenlemeyle birlikte bu sayı üye tam sayısının üçte ikisine yükseltilmiştir. Bu anlamda gerçekleştirilen itiraz ise meclis soruşturması yönteminin pratik hayatta işlemez hale getirildiği yönündedir. Fakat halkın oyuyla belirlenmiş Cumhurbaşkanının görevden alınmasında nitelikli çoğunluğun aranması başkanlık sisteminin mantığına uygundur (Alkan, 2018: 57).

Yeni Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne bakıldığında Cumhurbaşkanının sorumluluğu yalnızca vatana ihanetle kısıtla kalmamış, genişletilerek tüm suç tipleri açısından sorumlu tutulmuştur. Bu sebeptir ki meclis soruşturmasının karar alma süreçlerinde yeter sayı oranları ağırlaştırılmak yoluyla devlet yönetimin başsız kalmasının ve krizlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Aykanat, 2019: 128).

Bakanların görevlerinden doğan suçlarından dolayı Cumhurbaşkanı ile aynı prosedüre tabi tutulması, seçimle gelmeyip atanma yoluyla meclisin onayına başvurulamadığından dolayı eleştirilmektedir. Bakanların bu durumla ilgili meclis

soruşturmasında daha düşük yeter sayıya tabi tutulmaları gerekmektedir (Alkan, 2018: 58).

4.2.3. Türkiye’de Yargı Organı

Cumhurbaşkanlığı Sistemi’nde yargı yetkisi, bağımsız ve tarafsız mahkemelere aittir. Bu bağlamda önceki Anayasal maddeye göre bağımsızlık ibaresine ek olarak tarafsızlık ibaresinin de eklendiği görülmektedir (Anayurt, 2019: 339). Bu değişikliğe ilaveten Anayasa Mahkemesi, Hakimler Savcılar Kurulu ve askeri yargı alanlarında sisteme uygun bir biçimde değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Anayasanın 146. Maddesinin birinci fıkrasına göre; Anayasa Mahkemesi’nin üye sayısı 17’den 15 kişiye düşürülmüştür. Bu üyelere TBMM, kalan on iki kişiyi ise Cumhurbaşkanı seçmektedir. Üye sayısında bu biçimde bir azalma gerçekleştirilmesinin nedeni, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Askeri Yargıtay’ın kaldırılmasıdır. Fakat daha önce belirlenen üyelerin görev süreleri bitene kadar görevlerine devam etmeleri yönünde karar alınmıştır. Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl süreyle görev icra edeceklerdir (Atar, 2018: 326).

Cumhurbaşkanının, Anayasa Mahkemesi üye sayısının beşte dördünü direkt olarak ya da dolaylı olarak belirlemesi ve geride kalan üyeler açısından da meclis çoğunluğuna sahip partinin genel başkanı olarak, bu üyelerin seçiminde de yüksek bir etkiye sahip olma durumu söz konusu olabilir. Yüksek yargı üyelerinin tespit edilmesinde sahip olunan bu yetkinin, yargının politik iradenin kontrolü altına girmesine neden olabileceği değerlendirilmektedir (Okşar, 2019: 166).

Anayasa Mahkemesi’ne doğrudan iptal davası açabilme hakkı; Cumhurbaşkanı, mecliste en fazla üyeye sahip iki parti gruplarına ve üye tam sayısının en az beşte birine karşılık gelen üyelere sunulmuştur (Ersönmez, 2017: 57). Cumhurbaşkanlığı doğası gereği, yürütme gücü yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından işletileceğinden, iktidar ve ana muhalefet partisi meclis gruplarına iptal davası açma yetkisinin verilmemesi mantıklıdır. Nitekim artık mecliste böyle bir ayırım bulunmamaktadır (Uzun, 2017: 19).

Cumhurbaşkanının düzenlediği kararnamelerin, Anayasa Mahkemesi'nin denetimi altında olmasıyla, yüksek yargının görev alanında önemli bir genişleme yaşanmıştır. Bu biçimde Anayasa Mahkemesi, kanunların Anayasaya uygunluğu ile kanunların bu uygulama alanını da değerlendirebilecektir (Atalan, 2019: 407).

Cumhurbaşkanlığı Sistemi ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun isimleri değiştirilerek tekrar düzenlenmiştir. Bu bağlamda Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun ismi; Hakimler ve Savcılar Kurulu olmuştur. HSK, dört yıl süreyle belirlenen 13 üyeden oluşmakta ve iki daire halinde çalışmaktadır. Kurul üyelerinin seçilmesinde hakim ve savcıların direkt seçilme usulünü ortadan kaldırmıştır. Adalet Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı doğal üye olmak üzere dört üyeyi Cumhurbaşkanı ve yedi üyeyi de meclis belirlemektedir (Fendoğdu, 2017: 106).

Cumhurbaşkanını seçeceği dört üyeden üçü birinci sınıf adli yargı hakimi ve savcıları arasından, diğer bir üye ise birinci sınıf idari yargı ve savcıları arasından belirlenmektedir. Meclis in seçeceği yedi üyeden üçü Yargıtay üyeleri arasından, biri Danıştay'dan, üçü ise hukuk dallarında görev icra eden akademisyenler ve avukatlar arasından belirlenmektedir. Kurul üyeleri için TBMM'de düzenlenecek seçimlerde, ilk turda üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuca ulaşmaması durumunda ise ikinci oylamada üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu aranmaktadır. İkinci oylamada da üyeler seçilemezse en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü kullanılarak üye seçimi gerçekleştirilir (Atar, 2018: 312).

Gerçekleştirilen düzenlemeler, Cumhurbaşkanının HSK üzerinde etkisini yükseltilmesi bakımından eleştirilmiştir (Okşar, 2019: 167). Özbudun'a göre; Cumhurbaşkanı ve TBMM çoğunluğunun aynı siyasal partiye veya ittifak grubuna ait olması durumunda, HSK üyelerinin tümü ya da büyük bir çoğunluğu, iktidarla uyumlu kişilerden oluşmasına sebep olacaktır. HSK'nin yargı üyeleri üzerinde bulundurduğu etkinin büyüklüğü düşünüldüğünde, yargı mekanizmasının bir bütün olarak siyasal iktidara bağlı olma durumu ortaya çıkacaktır (Özbudun, 2018: 358).

Yeni Cumhurbaşkanlığı Sistemi ile gerçekleştirilen bir diğer değişiklik, disiplin mahkemeleri haricinde askeri mahkemelerin kurulamayacağını kararlaştırılmasıdır.

Bu karar, Türkiye’deki yargı birliğinin oluşturulması bakımından önem taşımaktadır. Yalnızca savaş halinde, asker kişilerin görevleri ile ilgili işledikleri suçlara ilişkin davalara bakmakla görevli askeri mahkemeler kurulabilir. Bu husus savaş durumuna ait istisnai bir düzenlemedir. Bu düzenlemelerle disiplin mahkemeleri ve savaş hali haricinde askeri mahkemelerin oluşturulması mümkün değildir (Atar, 2018: 327).

4.2.4. Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Sisteminin Özellikleri

Genel anlamda değerlendirildiğinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yürütme erki başkanın elindedir.
- Politik sistem kuvvetler ayrılığı ilkesi üzerine inşa edilmiştir.
- Başkan halk tarafından seçilmektedir.
- Başkan en çok iki dönem seçime katılabilir ve görev süresi 5 yıldır.
- Meclisin görev süresi 5 yıldır.
- Suçlama yetkisi Anayasa Mahkemesi’nin elindedir.
- Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların seçimi Başkan’a bağlıdır.
- Başkan KHK düzenleyebilmektedir.
- Başkanın herhangi bir siyasal parti ile ilişkisi olabilmektedir.
- Başkan ve Meclis için erken seçim düzenlenebilmektedir. Başkan kendi seçimini iptal etme koşuluyla Meclis’i feshedebilirken; Meclis de belirli oy çoğunluğunu sağladığı halde kendi seçimlerini iptal ederek başkanlık seçimini yeniden düzenleyebilmektedir.
- Başkan yardımcısı birden fazladır. Bu yardımcılar başkan tarafından belirlenmekte ya da azledilmektedir.
- HSK 13 kişiden oluşmaktadır. Bunların 7’sini Meclis atarken, dördünü Cumhurbaşkanı doğrudan atamakta, biri Adalet Bakanı, biri ise Adalet Bakanı Müsteşarı’dır.
- Yürütmenin yetki alanı başkanlık sistemi uygulanan ABD’ye göre daha geniş bir perspektife sahiptir.

4.3. Azerbaycan ve Türkiye'nin Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması

Çalışmamızda Azerbaycan ve Türkiye'nin hükümet sistemlerini detaylı bir biçimde inceledikten sonra her iki ülkenin de organlarını karşılaştırarak benzer ve farklı hususlarını tespit etmek çalışmamız açısından somut bir adım olacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın bu başlığında Azerbaycan ve Türkiye'nin yürütme, yasama ve yargı organları sırasıyla ele alınarak mukayese edilecektir.

4.3.1. Azerbaycan ve Türkiye'de Yürütme Organlarının Karşılaştırılması

Başkanlık sistemini işleten iki farklı ülke olarak Azerbaycan ve Türkiye'de yürütme organları çeşitli benzerlikler taşıdıkları gibi çeşitli farklılıklar da taşımaktadırlar. Azerbaycan hükümet sistemi başkanın önderliğinde; Başkan Yardımcısı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu çerçevesinde örgütlenmektedir. Başkan Yardımcısı, Başbakan ve Bakanlar başkan tarafından atanmakta ve direkt olarak başkana bağlı görev yapmaktadırlar. Türkiye'de bulunan yürütme organı ise Cumhurbaşkanının önderliğinde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar çerçevesinde örgütlenmektedir. Gerek Cumhurbaşkanı Yardımcıları gerekse Bakanlar doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve ona bağlı görev yapmaktadırlar. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar milletvekili olamazlar. Cumhurbaşkanı yardımcılarını veya bakanlarını milletvekillerinden seçer ise seçilen kişiler TBMM önünde yemin ederek milletvekilliklerinden vazgeçmektedirler. Bu bağlamda Azerbaycan ve Türkiye'de yürütmenin tek bir kişiye –bir başkana- bağlı olduğu ve gerek yardımcılarının gerekse bakanların doğrudan başkana bağlı olduğu görülmektedir. Ancak iki ülke arasındaki yürütme anlamındaki en temel fark; Azerbaycan'da bulunan Başbakanlık konumunun Türkiye'de bulunmamasıdır. Nitekim Azerbaycan doğrudan Başkanın atadığı bir Başbakana sahiptir. Başbakan, Başkan tarafından atanır ancak Meclisin onayına tabiidir. Türkiye'de ise Başbakanlık kurumu yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile kaldırılmıştır. Diğer bir fark ise Azerbaycan Bakanlar Kurulu'na sahip iken Türkiye'de ise Cumhurbaşkanına bağlı çalışan Bakanlar bulunmaktadır.

İki ülke arasında yürütme organı bağlamında bulunan farklılardan birisi ise Başkanın seçilme şartlarıdır. Azerbaycan'da Başkan sınırsız bir şekilde seçilmekte ve yaş sınırı

bulunmamaktadır. Bu husus 2009 yılında geçerli olmuştur. Nitekim 2009 yılı öncesinde Başkan en fazla 2 dönem görev yapabilmekte ve 35 yaş sınırı üzerinde olmaktadır. Ancak 2009 yılında gerçekleştirilen seçimle beraber görev süresi ve yaş sınırı kaldırılmıştır. Ayrıca 2016 yılında gerçekleştirilen düzenleme ile Başkanın görev süresi 5 yıldan 7 yıla çıkarılmıştır. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanı en fazla iki dönem seçilebilmektedir. Ancak bu hususta bir istisna bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı ikinci döneminde seçimi yenilirse üçüncü kez seçilebilmektedir. Ayrıca Başkan seçiminde 40 yaş sınırı bulunmaktadır. Görev süresi ise 5 yıl ile sınırlıdır. Bu bağlamda görüldüğü üzere Azerbaycan Başkan sınırsız bir şekilde seçilirken; Türkiye’de 2 dönem seçilebilmektedir. Azerbaycan’da Başkanın yaş sınırı kaldırılmışken; Türkiye’de 40 yaş sınırı bulunmaktadır. Azerbaycan’da Başkanın görev süresi 7 yıl iken; Türkiye’de ise 5 yıldır.

İki ülke arasında Başkanlık seçiminde benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin iki ülkede de Başkan halk tarafından seçilmekte ve iki gerçekleştirilen başkanlık seçimleri ilk turda salt oyu alan bir aday bulunmadığı takdirde ikinci tura kalmaktadır. İkinci turda ise en çok oy alan iki aday seçime katılabilmektedir.

Seçimlerle ilgili bir diğer husus ise Azerbaycan’da Başkan, Meclisin seçimlerini yenileyememektedir. Ancak Meclis seçimlerinin tarihini tayin edebilmektedir. Kendi seçimini ise hiçbir neden göstermeden yenileyebilmektedir. Türkiye’de ise durum bundan farklıdır. Türkiye’de Cumhurbaşkanı kendi seçimlerini yenilemek kaydıyla Meclisin de seçimlerini yenileyebilmektedir. Bunun için bir neden göstermesi gerekmemektedir.

İki ülkenin yürütme organı bağlamında birbirlerinden farklılaştığı bir diğer husus ise Başkanların görevden alınması ile ilgilidir. Azerbaycan’da Başkan görevden alınabilmesi için yargı organının kararı gereklidir. Meclis Başkanın görevden alınması için talepte bulunamaz. Azerbaycan Anayasa Mahkemesi talebi oluşturur ve en son karar verme yetkisi Meclise aittir. Türkiye’de ise TBMM üye tam sayısının yarısından bir fazlasının soruşturma talebi ile Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılabilir. Genel anlamda iki ülkenin yürütme organları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar şu şekilde özetlenebilmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının benzerlikleri:

- Yürütme tek bir Başkana bağlı olarak örgütlenmektedir. İki ülkede de Başkan halk tarafından seçilmektedir.
- Seçimlerin ilk turunda salt çoğunluk aranmaktadır.
- Seçimlerin ilk turunda salt çoğunluk sağlanamaz ise ikinci tura birinci turda en çok oy alan iki aday katılabilmektedir.
- Her iki ülkede de Başkan Yardımcısı bulunmaktadır.
- Her iki ülkede de Başkan Yardımcıları Meclis dışarısından seçilebilmektedir.
- Her iki ülkede de Bakanlar Meclis dışarısından seçilebilmektedir.
- Her iki ülkede de Başkan kendi seçimini yenileyebilmektedir.
- Her iki ülkede de Başkan kendi seçimlerini yenilerken bir neden sunması gerekmemektedir.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının farklılıkları:

- Azerbaycan’da Başbakan bulunurken; Türkiye’de Başbakan bulunmamaktadır.
- Azerbaycan’da Bakanlar Kurulu bulunurken; Türkiye’de Bakanlar Kurulu bulunmamaktadır.
- Azerbaycan’da Başkan Meclisin seçimlerini yenileyemezken; Türkiye’de Cumhurbaşkanı kendi seçimlerini yenilemek kaydı ile Meclisin seçimlerini yenileyebilmektedir.
- Azerbaycan’da Başkan seçiminde 35 yaş sınırı kaldırılmışken; Türkiye’de Cumhurbaşkanı seçilme yaş sınırı 40’tır.
- Azerbaycan’da Başkanın görev süresi 7 yıl iken; Türkiye’de Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıldır.
- Azerbaycan’da Başkanın görev süresi belirli bir dönem ile sınırlanmazken; Türkiye’de Cumhurbaşkanının görev süresi 2 dönem sınırı ile kısıtlandırılmıştır.

- Azerbaycan’da Başkan Anayasa Mahkemesi talebi ile soruşturmaya tabii olurken; Türkiye’de Cumhurbaşkanı Meclisin üye sayısının yarısından bir fazla oy ile soruşturulabilmektedir.

4.3.2. Azerbaycan ve Türkiye’de Yasama Organlarının Karşılaştırılması

Başkanlık sistemini işleten iki farklı ülke olarak Azerbaycan ve Türkiye’de yasama organları çeşitli benzerlikler taşıdıkları gibi çeşitli farklılar da taşımaktadırlar. Azerbaycan’ın yasama organı tek kanatlı bir biçimde örgütlenmektedir. Meclis tekli bir yapıdadır ve 125 milletvekilinden oluşmaktadır. Milletvekilleri 5 yıl süre için halk tarafından seçilmektedir. Seçilme yaşı ise 18 olarak belirlenmiştir. Meclis kendi başkanını ve yardımcısını seçme özgürlüğüne sahiptir. Meclis 42 milletvekili, Devlet Başkanı ve Meclis Başkanı’nın onayı ile olağanüstü toplanabilmektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi’nin soruşturması vasıtasıyla Cumhurbaşkanı’nın görevini sonlandırmak üzere oylama gerçekleştirebilmektedir.

Türkiye’de yasama organı da Azerbaycan’da olduğu gibi tek kanatlı bir yapılanmaya sahiptir. Tekli bir yapıda görev yapan meclis 600 milletvekilinden oluşmaktadır. Milletvekilleri 5 yıllığına halk tarafından seçilmektedir. Milletvekili seçilme yaşı ise 18’dir. Meclis kendi seçimlerini yenilemek kaydı ile 360 oy ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerini de yenileyebilmektedir. Bu noktada Azerbaycan yasama organı görevlerinden kesin bir biçimde ayrılmaktadır. Meclis başkanını kendi kendine seçme özgürlüğüne sahiptir. Ayrıca TBMM üye tam sayısının yarısının bir fazlası oy ile Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açabilmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan ve Türkiye’de yasama organlarının benzerlikleri ve farklılıkları şu şekilde ifade özetlenebilmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının benzerlikleri:

- Her iki ülkede de meclis tek kanat biçimine örgütlenmektedir.
- Her iki ülkede de milletvekilleri 5 yıl için halk tarafından seçilmektedir.
- Her iki ülkede de seçilme yaşı 18’dir.
- Her iki ülkede de meclis kendi başkanını seçme özgürlüğüne sahiptir.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının farklılıkları:

- Azerbaycan’da yasama yürütmenin görevine son veremez iken; Türkiye’de yasama organı kendi seçimlerini yenilemek kaydıyla 360 milletvekilinin oyu ile Cumhurbaşkanı seçimlerini yenileyebilmektedir.
- Azerbaycan’da yasama organı Cumhurbaşkanı’na soruşturma açamamaktadır. Yalnızca Anayasa Mahkemesi’nin yetkisi ile Cumhurbaşkanı’nın görevine son verebilmek için oylama düzenleyebilmektedir. Türkiye’de ise TBMM üye tam sayısının yarısının bir fazla oyu ile Cumhurbaşkanı’na soruşturma açabilmektedir.

4.3.3. Azerbaycan ve Türkiye’de Yargı Organlarının Karşılaştırılması

Başkanlık sistemini işleten iki farklı ülke olarak Azerbaycan ve Türkiye’de yargı organları çeşitli benzerlikler taşıdıkları gibi çeşitli farklılıklar da taşımaktadırlar. Azerbaycan’da yargı organı Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemesi, genel mahkemeler ve diğer ihtisas mahkemeleri çerçevesinde örgütlenmektedir. Azerbaycan Anayasa Mahkemesi üyeleri başkan tarafından teklif edilmekte ve meclis tarafından onaylanmaktadır. Ayrıca diğer mahkemelerin başkanları da Başkan tarafından teklif edilmekte ve yasama organınca onaylanmaktadır. Azerbaycan Anayasa Mahkemesi 9 kişiden oluşmaktadır. Mahkemenin görev süresi anayasada belirtilmese de Anayasa Mahkemesi hakkında kanunda görev süresi 15 yıl ile kısıtlanmıştır. Mahkeme Başkanın düzenlendiği serencamları denetleyemez ancak fermanları kanuna uygunluk açısından denetlemektedir. Ayrıca her kanunu anayasaya uygunluk açısından denetleme hakkına sahiptir. Mahkemede görev yapmış üyeler yeniden atanamamaktadırlar. 70 yaşını geçmiş üyelerin yerine yeni üyeler atandığı takdirde 70 yaşını geçmiş üye emekliye ayrılmaktadır. Mahkeme başkanını ve yardımcılarını kendi üyeleri arasından seçmektedir.

Türkiye’de ise yargı organı Anayasaya göre bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından örgütlenmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, HSK ve diğer mahkemeler görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle

birlikte askeri mahkemelerin görevlerine son verilmiştir. Ayrıca HSYK ismi değiştirilerek yüksek ifadesi atılmış ve HSK ismi kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi toplam 15 kişiden oluşmaktadır. 15 üyenin 3’ünü Meclis belirlerken; 12 üyeyi ise Cumhurbaşkanı atamaktadır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev süresi ise 12 yıl ile kısıtlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı Kararnamelerini ve kanunları anayasaya uygunluk açısından denetleme hakkına sahiptir. Türkiye’de görev yapan yargı organlarından birisi de HSK’dır. HSK 4 yıl süre ile görevde kalmaktadır. Mahkeme 13 üyeden oluşmaktadır. 4 üye doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı kurulun doğal üyeleridir. Kalan 7 üyeyi ise Meclis belirlemektedir. Genel olarak Azerbaycan ve Türkiye’deki yargı organlarının benzerlikleri ve farklılıkları şu şekilde özetlenebilir.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının benzerlikleri:

- Her iki ülkede de Anayasa Mahkemesi en yetkili yargı organı olarak örgütlenmiştir.
- Her iki ülkede de Anayasa Mahkemesi Başkanın kararnamelerini ve kanunları anayasaya uygunluk açısından denetleyebilmektedir.
- Her iki ülkede de Cumhurbaşkanının mahkemelere yönelik atama yapılmasının önü açılmıştır.
- Her iki ülkede de Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev süresi kısıtlanmıştır.

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının farklılıkları:

- Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi 9 üyeden oluşurken; Türkiye’de ise 15 kişiden oluşmaktadır.
- Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi üyelerinin tümü Başkan tarafından teklif edilip Meclis tarafından onaylanmaya tabii iken; Türkiye’de ise 12 kişi doğrudan atanmakta ve üç kişi de Meclis tarafından atanmaktadır.
- Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev sınırı 15 yıl ile sınırlandırılmış iken; Türkiye’de 12 yıl ile sınırlandırılmıştır.

- Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi Başkanın yalnızca fermanlarını anayasaya uygunluk açısından denetleme hakkına sahip iken –serencamları denetleyemez-; Türkiye’de ise Cumhurbaşkanı Kararnamelerini denetleyebilmektedir.

4.4. Azerbaycan ve Türkiye’de Kuvvetler Arasındaki İlişkilerin Karşılaştırılması

Çalışmamızın bu başlığında ele aldığımız ülkelerin yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan kuvvetlerinin birbirleri arasındaki güç dağılımını inceleyeceğiz.

4.4.1. Yürütme ve Yasama Organları Arasındaki İlişkiler

Azerbaycan ve Türkiye’de yürütme organlarının yasama organı karşısındaki kuvveti ele alındığında görülmektedir ki birçok hususta başkana veya diğer bir ifadeyle Cumhurbaşkanına geniş yetkiler tanınmıştır. Bu yetkilerden en öne çıkanı ise fermanlar, serencamlar, kanunlar ve kararnamelerdir. Bu noktada Azerbaycan’ın yürütme erki Türkiye’nin yürütme erkinden daha fazla söz sahibidir. Nitekim Azerbaycan Başkanı fermanlar ve kanunlar çıkarabilmekte ve yargı organını atayabilmektedir. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanının çıkardığı kararname, TBMM’nin aynı hususta bir kanun çıkarmasıyla geçersiz olmaktadır. Azerbaycan’da yürütme organının bir diğer yetkisi Başbakanı atamaktır. Her ne kadar meclisin son takdirde onay vermesi gerekse de Başkanın gerçekleştirdiği atama üç defa reddedildiğinde başkanın istediği kişiyi başbakan olarak atama yetkisi bulunmaktadır. Bu husus da meclisin onayının yalnızca göstermelik olduğunu kanıtlamaktadır.

İki ülkenin başkanının soruşturulması ise farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda daha önce de değindiğimiz gibi Azerbaycan’da başkanın azil işlemi Anayasa Mahkemesi tarafından başlatılmakta ve meclisin onayı ile olmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus; onay için meclisin dörtte üçünün oyu aranmaktadır. Böyle bir çoğunluk ise meclisin Başkanın azlini onaylamasını zorlaştırmaktadır. Nitekim Azerbaycan’ın parti sistemi incelediğinde de görülmektedir ki hakim partiye müsait bir yapıda işlemektedir. Bu da meclisin çoğunluğunun Başkana muhalif olmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanına karşı soruşturma açılmasının yolu

meclis üye tam sayısının yarısından bir fazla oyu ile olmaktadır. Ancak seçim günleri aynı olan yürütme ve yasamanın benzer görüşe sahip olma ihtimali yüksektir. Bu bakımdan her iki ülkede de meclis yürütme organının görev süresine dahil olabilse de Azerbaycan'ın gerek parti sisteminden gerekse başkanının güçlü yapılanmasından dolayı yasamanın geri planda kaldığını söyleyebiliriz.

Genel olarak değerlendirildiğinde her iki ülkede de yürütme organı, yasama organına karşın daha güçlü bir konumda yer almaktadır. Nitekim gerek parti sistemleri – Azerbaycan'da kuvvetli bir lider ve parti- gerekse Türkiye'de olduğu gibi yasama ve yürütmenin seçim günlerinin aynı günde ve siyasi atmosferde gerçekleştirilmesi her iki ülkede de meclislerin yürütmeye karşı daha bağlı olduğunu göstermektedir. Meclisin yürütmenin altında yapılanması da yasama ve yürütme arasındaki kuvvet dağılımının yürütmenin tarafına kaymasını sağlamaktadır. Bu bağlamda her iki ülkede de yürütmenin yasamadan daha kuvvetli olduğunu ancak Azerbaycan yürütme organının Türkiye'deki yürütme organından daha geniş yetkilerle donatıldığını - negatif anlamda- söyleyebiliriz.

4.4.2. Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki İlişkiler

Her iki ülkede de yürütme organının güçlü yapısı göz önüne alındığında yürütme ve yargı organı arasındaki hiyerarşik yapı da tahmin edilebilir bir yapıdır. Azerbaycan'da yürütmenin başı olan Başkan yargı atamalarından tek başına sorumlu iken Türkiye'de ise Cumhurbaşkanı bu yetkiyi meclis ile paylaşmaktadır. Her iki ülke ayrı ayrı ele alındığında görülmektedir ki Azerbaycan'da yürütme organı yargı organını belirlemede tek hakim konumdadır. Böyle bir yapılanmada ise yargının tarafsız kalarak Başkanı denetlemesi zorlaşmaktadır. Türkiye'de ise Cumhurbaşkanı gerek Anayasa Mahkemesi üyelerini belirlemede gerekse HSK üyelerini belirlemede bu yetkisini meclisle paylaşmakta ancak yine de hakim konumda olmaktadır. Çünkü Anayasa Mahkemesi'nde hakim atama gücü Cumhurbaşkanındadır –üye seçme sayısı bağlamında-. HSK'de de Adalet Bakanı ve müsteşarının Cumhurbaşkanının kontrol altında olacağı göz önüne alındığında meclisle hemen hemen eşit konuma gelmiş olmaktadır -6 Cumhurbaşkanı ve 7 meclis-.

Genel olarak iki ülkenin yürütme ve yargı organları arasındaki hiyerarşik ilişki incelendiğinde görülmektedir ki Azerbaycan ve Türkiye'nin yürütme organları, yargı organlarına karşın daha güçlü bir konumda yer almaktadır. İki ülkeyi kıyaslayacak olursak da Azerbaycan'ın yürütme organının yargı organı hakkında daha geniş yetkilere sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

4.4.3. Yasama ve Yargı Organları Arasındaki İlişkiler

Her iki ülke bağlamında yürütme ve yargı organları arasındaki ilişki incelendiğinde görülmektedir çeşitli farklılıklar mevcuttur. Örneğin daha önce de değindiğimiz üzere Azerbaycan'da Başkan yargı atamasıyla yetkili iken meclis atamaları gerçekleştirilmemektedir. Türkiye'de ise yargı atamaları büyük ölçüde yürütmede toplansa da yasamanın da atama gerçekleştirme yetkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki Azerbaycan'da yasama yargı organı üzerinde söz sahibi değilken; Türkiye'de ise Azerbaycan'a kıyasla daha fazla söz sahibidir. Ancak yine de Türkiye'de yasamanın yargı üzerinde güçlü bir hakimiyeti bulunmamaktadır. Bu hakimiyet Cumhurbaşkanında daha net bir şekilde görülebilir.

4.4.4. Kuvvetler Arasındaki Hiyerarşinin Genel Değerlendirmesi

Yukarıdaki açıklamalarımızdan hareketler her iki ülkede de kuvvetler arası ilişkiler farklılıklar arz etmektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapmak gerekir ise kuvvetler arasındaki hiyerarşik yapı şu şekilde özetlenebilir.

Tablo 4.1. Kuvvetler arasındaki hiyerarşik yapının karşılaştırılması

KUVVETLER	AZERBAYCAN	TÜRKİYE
Yürütme ve Yasama Hiyerarşisi	Yürütme yasamaya oranla geniş yetkilere sahip	Yürütme yasamaya oranla daha geniş yetkilere sahip ve müdahale edici
Yürütme ve Yargı Hiyerarşisi	Yürütme yargı üzerinde tam söz hakkına sahip	Yürütme yargı üzerinde büyük ölçüde söz hakkına sahip
Yasama ve Yargı Hiyerarşisi	Yasama yargı üzerinde geniş yetkilere sahip değil	Yasama yargı üzerinde kısmen –atama- yetkilere sahip

Bu bağlamda iki ülke arasındaki farklar şu şekildedir:

- Her iki ülkede de güçlü yürütme mevcuttur.
- Azerbaycan’da yürütme organı Türkiye’de olduğundan daha güçlü ve hakim konumdadır. Bu husus da sistemin kuvvetler birliğine yönelmesi tehlikesini oluşturmaktadır.
- Her iki ülkede de yasamanın çeşitli hakları vardır. Ancak Türkiye’de yasama organı daha geniş yetkilere sahiptir.
- Azerbaycan’da yargı organı yürütme organının fikrine göre belirlenirken; Türkiye’de ise söz hakkının çoğu Cumhurbaşkanına ait olsa da Meclisin de atamalarda yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle Azerbaycan’a kıyasla daha uzlaşmacı bir atama sistemi mevcuttur.

SONUÇ

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 tarihinde bağımsız olduktan sonra 1995 yılına değin anayasa yapımı üzerine yoğunlaşmış ve birçok demokrasinin yaptığı gibi güçlü yürütme mekanizmasına odaklanan başkanlık sistemini seçmiştir. Nitekim SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan Türki Cumhuriyetlerin politik sistemleri hem demokratik hem de otoriter kurumların bir arada işlediği karma rejim özellikleri taşımaktadırlar. Bu karmaşıklığın oluşmasında SSCB döneminde uzun yıllar tek partiye dayalı olarak yönetilmesi ve parlamenter geleneğe sahip olmaları önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, Azerbaycan 1995 tarihinde anayasasında temel hak ve özgürlükler ile politik haklar, erkler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı gibi çeşitli demokratik unsurlar taşımasına rağmen daha sonra gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler rejime otoriter unsurlar da dahil etmiştir.

Azerbaycan yönetim sistemi incelediğinde, yürütmenin sorumlusu olan Başkan ve Bakanlar Kurulu'nun varlığı dikkat çekmektedir. Bakanlar Kurulu'nun varlığı parlamenter sistemi andırsa da Bakanlar Kurulu'nun Milli Meclis'e değil Başkan'a karşı sorumlu olmaları, devlet başkanının Milli Meclisi'ni feshetme yetkisinin bulunmaması, yürütme organının yalnızca Devlet Başkanı'na ait olması ve Devlet Başkanı'nın bakanların karşı imzalarına gerek duymadan, tek başına karar verebilmesi yönetim sisteminin başkanlık özellikleri taşıyan hususlardır. Başka bir anlatımla, Azerbaycan yönetim sisteminin yürütme ayağı tek başlı bir yapıya sahiptir. Yürütme organı tek başına Cumhurbaşkanıya aittir ve Bakanlar Kurulu parlamenter sistemdeki gibi yürütmeyi oluşturan bir kanattan ziyade Devlet Başkanı tarafından oluşturulan ve ona karşı sorumluluk taşıyan bir icra kuruludur.

Azerbaycan hükümet sistemi üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda kesin bir uzlaşa bulmak zordur. Bu anlamda birçok araştırmacılar Azerbaycan'ı 1995 tarihinde yarı-başkanlık sistemine geçtiğini belirtirmişlerdir. Başkan'ın Başbakan'ı ataması ve Meclis'in onayına tabi tutulması bunun bir örneği olarak sunulmuştur.

Azerbaycan anayasal düzenindeki en büyük değişiklik 2009 tarihinde yapılmıştır. Anayasanın 101. Maddesinin beşinci fıkrasında Cumhurbaşkanı'nın yalnızca iki

defaya ilişkin seçilebileceğini belirtilen unsur değiştirilerek, savaş ortamında askeri operasyonların gerçekleştirilmesi seçimleri engellerse askeri operasyon bitene kadar mevcut Cumhurbaşkanı görevine devam etmesi yönünde düzenleme gerçekleştirmiştir. Bu karar ise Azerbaycan Anayasa Mahkemesi tarafından alınmaktadır. Bir başka değişiklik, aynı durumda parlamento seçimlerinin de ertelenmesini öngörmektedir. Diğer yandan, Azerbaycan siyasal sistemi, başkanlık sistemini aşan özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda şu örnekler sunulabilir:

- Anayasanın 110. Maddesine göre: Cumhurbaşkanı, kanunları, sunulduğu günden itibaren 56 gün içinde imzalamaktadır. Eğer Cumhurbaşkanı kanuna itiraz ederse, kanunu imzalamayıp kendi itirazlarıyla beraber belirtilen süre içerisinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'ne geri gönderebilme hakkına sahiptir. Anayasal kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmaz ise yürürlüğe giremezler. Ancak, Milli Meclis'in 83 oy çokluğuyla kabul ettiği kanunlar 95 oy ile, 63 oy çokluğuyla kabul ettiği kanunları ise 83 oy ile tekrar kabul eder ise bu kanunlar tekrar oyladıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir.
- Anayasanın 113. Maddesine göre: Cumhurbaşkanı genel esasları belirleyen hususlarla fermanlar ve diğer konular hakkında ise emirler düzenleyebilmektedir.
- Anayasanın 109. Maddesine göre: Azerbaycan Anayasa Mahkemesi, Ali Mahkeme ve İstinaf Mahkemeleri hakimlerinin göreve atanmasıyla ilgili olarak Milli Meclis'e öneride bulunmaktadır. Diğer mahkemelerin hakimlerini ise direkt olarak göreve atamaktadır.

Genel olarak Azerbaycan hükümet sistemi hakkında şu sonuçlara varılabilir.

- Merkezde yasama, yürütme ve yargı organları üzerinde pek çok yetkiye sahip güçlü bir başkan bulunmaktadır.
- Başkan'ın partisinin çoğunluğu sağladığı ve onunla uyumlu çalışan bir meclis sistemi vardır.
- Başkanın önemli mevkilerdeki yargı üyelerinin ve hakimlerinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır.
- İktidar karşısında zayıf ve parçalanmış bir muhalefet bulunmaktadır.

- Başkan'a sunulan ferman düzenleme yetkisi sayesinde Başkan yasama erkine gerek duymayan aktif bir hareket alanına sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik yönetim geçmişi ise Osmanlı İmparatorluğu dönemine, 1876 yılına kadar götürülebilir. 1876 tarihli Anayasa Devlet Başkanı'nın sorumsuzluğunu kabul etse de ilk parlamenter sistem deneyimi olarak parlamento ve hükümetin ilk defa birer varlık olarak ortaya çıkarmıştır. Bu anayasal gelişmeyi Türkiye Cumhuriyeti döneminde de 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları izlemiştir. 1982 tarihli Anayasadan bu yana pek çok kez değişiklikler gerçekleştirilmesine karşılık 2007 tarihinde gerçekleştirilen değişiklik kadar yönetim sistemini direkt olarak etkileyen bir değişiklik bulunmamaktadır.

1982 tarihli Anayasa, yürütme yetkisini Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaşmaktadır. İki başlı bu sistem parlamenter sistemin yapısına özgü bir husustur. İkili yapının bir tarafı olan Cumhurbaşkanı politik bakımdan tam sorumsuz bir yapıdadır. İkinci taraf olan Bakanlar Kurulu ise TBMM'ye karşı bireysel ve kolektif açıdan sorumlu bir haldedir. 1982 Anayasası, parlamenter sistemin yapısının tam tersine Cumhurbaşkanı'na parlamenter sistemlerde görülen devlet başkanlarına ait yetkiler aşan güçler vermekle beraber, diğer yandan Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından seçilmesi, başka bir yandan hükümetin yasama kuvveti karşısındaki politik sorumluluğunu kabul etmesi sebebiyle, parlamenter rejimin en temel unsurlarını bünyesinde toplamıştır. Parlamenter sistemin sonsuz devlet başkanı prensibine uygun olarak Cumhurbaşkanı'ndan beklenen şey siyasal çekişmelerde taraf olmamasıdır.

1982 tarihli Anayasa, devletin üç organı içerisinde, yürütme organına ağırlık vermiş ve yürütme içinde de Cumhurbaşkanı'nın konumunu kuvvetlendirmiştir. Anayasada Cumhurbaşkanı'nın klasik parlamenter sistemi aşan yetkileri elinde bulundurmasının, sisteme bir başkanlık ya da yarı başkanlık rejimi niteliği kazandırmadığı, klasik olmayan bir parlamenter sistem niteliğini taşıdığını ileri süren araştırmacıların yanında sistemi saf parlamenter sistem olarak ele almayanlar da bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı'nın en çok tartışılan ve sistemin parlamenter sistemden yarı başkanlık sistemine evrildiğini iddia eden yetkileri, yürütme alanında bulunan yetkililerdir. Bu

bağlamda Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü durumlarda Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisi, ona yürütmeye aktif bir biçimde katılma imkanı vermektedir. Bu yetki parlamenter sistemlerde görülmeyen bir yetki olarak tanımlanabilir. Ek olarak, başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim ve OHAL ilan etmek ve KHK düzenleme yetkisi de parlamenter sistemde bulunan devlet başkanına verilen sembolik yetkileri aşan niteliktedir. Her ne kadar Cumhurbaşkanı bu yetkiyi Bakanlar Kurulu ile beraber işletiyorsa da OHAL ve sıkıyönetim dönemlerinde düzenlenen kararnamelere karşı yargı yolunun kapalı olması bu yetkisinin önemini daha da arttırmaktadır. Bu durum Cumhurbaşkanı'na hükümetle beraber iktidara ortak olma ve politikaları belirleme fırsatını sunmaktadır.

2007 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan bu düzenlemeyle beraber sistem parlamenter sistemden uzaklaşarak bir nevi yarı-başkanlık sistemine dönüşmüştür. Çünkü parlamenter sistem nezdinde Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından seçilmektedir. Gerçekleştirilen bu düzenleme parlamenter sistemin özüne aykırılık taşımaktadır. Halkın oylarıyla seçilen Cumhurbaşkanı halktan aldığı meşruiyetle beraber siyasal sistemin baş aktörü haline gelerek mevcut hükümet sistemini yarı başkanlık sistemine ve hatta başkanlık sistemine yakınlaştırmıştır. Daha sonra yeni Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle beraber sistem başkanlığa benzeyen ve yürütmenin tek bir kişinin elinde olduğu bir sisteme geçiş yapmıştır.

Azerbaycan ve Türkiye'nin hükümet sistemleri karşılaştırıldığında çeşitli benzerlikler gördüğümüz gibi farklılıklar da görmekteyiz. Bu bağlamda iki ülkenin hükümet sistemlerinin incelenmesinden sonra şu sonuçlara ulaşmaktayız.

1. İki ülkede de yasama erki tek kanatlı anayasa, kanun yapma ve değiştirme hakkına sahip olan meclislerden oluşmaktadır.
2. Yasama faaliyetleri meclisler tarafından gerçekleştirilmektedir.
3. Türkiye'de yasama organı üye sayısı 600 iken, Azerbaycan'da ise 125'tir.
4. Bütçe görüşmeleri bu meclisler tarafından yapılmasına rağmen Türkiye'de sistem tıkanıklığının önüne geçilmesi açısından bütçe görüşmelerinde yasama

ve yürütmenin ayı düşmesi ihtimaline yönelik, devreden yılın bütçesinin güncel faiz uygulanarak onaylanması ilkesi kabul edilmiştir.

5. Azerbaycan'da güvenoyu Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başbakan'a karşı bulunurken, Türkiye'de ise güvenoyu kaldırılmıştır.
6. Türkiye'de meclis seçimlerin yenilenmesi yönünde karar alıp yasama ve yürütmeyi feshederken, Azerbaycan'da böyle bir durum söz konusu değildir.
7. Türkiye'de yürütme erkinin başı Cumhurbaşkanı'dır. Cumhurbaşkanı kendi oluşturduğu ekibi ve yardımcıları ile görev yapmaktadır. Azerbaycan'da ise Cumhurbaşkanı yürütme erkinin başı olmasına rağmen Başbakan da bulunmaktadır.
8. Cumhurbaşkanları her iki ülkede de halk tarafından seçilmektedir.
9. İki ülkede de Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 5 yıldır.
10. Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın iki dönem görev yapması mümkünken, Azerbaycan'da ise zamansal bir sınırlama bulunmamaktadır.
11. Türkiye'de Başbakanlık kurumu bulunmazken, Azerbaycan'da ise Başbakan bulunmaktadır ve görev süresi ise 5 yıldır.
12. Her iki ülkenin Cumhurbaşkanı'nda da üst düzey atama yetkileri bulunmakta iken Azerbaycan'da bu yetkiler Milli Meclis'in onayına bağlıdır.
13. Türkiye'de Cumhurbaşkanı yalnızca yürütme erkiyle ilgili hususlarda kararname düzenleyebilirken, Azerbaycan'da ise bunu yasama erki yapmakta ve Cumhurbaşkanı onaylama veya veto etme hakkına sahip bulunmaktadır.
14. İki ülkede de Bakanlar Kurulu üyelerinin yasama erkiyle ilgili ilişkisinin bulunmaması, var ise ilişkisinin kesilmesi gerekmektedir.
15. İki ülke de anayasal bir düzen barındırmaktadır.
16. İki ülkede de yüksek yargı erkini anayasa mahkemeleri temsil etmektedir.
17. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi üye sayısı 15 iken, Azerbaycan'da ise 9'dur.
18. Türkiye'de yargı erkine yönelik Cumhurbaşkanı'na ek olarak yasama erki de atama yapmaktadır. Azerbaycan'da ise üyelerin tamamı Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir.
19. İki ülkede de yargı erki kuvvetler ayrılığı anlayışı bağlamında mahkemeler tarafından yürütülmektedir.

Sonuç itibariyle, Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 tarihinde bağımsızlık ilan etmesiyle başkanlık sistemini benimsemiş olsa da uygulamada yarı başkanlık görünümü sunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ise 2017 yılında gerçekleştirdiği referandumla beraber parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş yapmıştır. Her iki ülkede de partili Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. İki ülkede de yönetim biçimi olarak cumhuriyet kabul edilmekte ve üniter devlet yapısı bağlamında örgütlenilmektedir. Ayrıca her iki ülke de kuvvetler ayrılığını kabul etmiştir. İki ülke arasında çeşitli benzerlikler bulunmaktadır ancak en temel ayırım noktası ise Azerbaycan'da yürütmede Cumhurbaşkanı'nın yetkin olmasına rağmen bir Başbakan'ın bulunmasıdır.

KAYNAKÇA

- Abbasov, S. (2008). Presidential Elections and the Democratization Process in Azerbaijan. *Friedrich Ebert Stiftung*, 1(5), 1-5.
- Abdullayev, C. (2001). Azerbaycan'da Anayasalaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği. *Avrasya Dosyası -Azerbaycan Özel-*, 7(1), 109-131.
- Akın, İ. (1993). *Kamu Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Alaca, F. (2012). *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aldıkaçtı, O. (1960). *Modern Demokrasilerde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı*. İstanbul.
- Alkan, H. (2018). *Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Anayurt, Ö. (2019). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aslan, R. (2009). *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Atalan, M. (2019). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Atar, Y. (2018). *Türk Anayasa Hukuku (12 b.)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, A. (2012). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aykanat, T. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Batum, S. (2000). *1990'larda Dünyada ve Türkiye'de Rejim Tartışmaları*. İstanbul.
- Beşikçi, Ö. S. (2016). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 237-252.
- Bilir, F. (2008). Yasama Dönemi ve Yasama Dönemi İle İlgili Sorunlar. *TBB Dergisi*(77), 191-213.

- Buran, H. (2009). Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- Bülbül, K. (2017). *Etkin İstikrarlı Güçlü Bir Türkiye İçin Cumhurbaşkanlığı Sistemi Nedenler* (1 b.). İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çetin, Ö. (1982). Yargının İdari Denetimi, Doğumunun 100'üncü Yılında Atatürk'e Armağan. *İÜHFM*, 14-15.
- Deniz, Ş. (2005). *Türkiye'de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğru, D. (2011). *Hükümet Sistemleri Açısından 2007 Anayasa Değişikliği ve Bu Değişikliğin Türk Parlamenter Sistemine Olası Etkileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Eldem, M. N. (2007). *Anayasalarımızda Siyasal Rejim Arayışı ve Yarı Başkanlık Çözümü*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elgie, R. (1999). The Politics of Semi-Prsidentialism. R. Elgie içinde, *Semi-Prsidentialism in Europa*. Oxford.
- e-qanun. (2018). Azerbaycan Cumhuriyeti Seçim Kanunu. 8 23, 2020 tarihinde <http://www.e-qanun.az/code/17> adresinden alındı
- Erdoğan, M. (2001). *Anayasal Demokrasi*. Ankara.
- Ergül , O., & Abdullayev, C. (1998). Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 47(1), 221-278.
- Ersönmez , Y. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi "Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak"*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Fendoğdu, H. (2017, Mart-Nisan). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Sistemi Özel Sayısı*(94), 90-109.
- Freedom House. (2018). Freedom in the World 2018 - Azerbaijan-. 8 23, 2020 tarihinde <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/azerbaijan> adresinden alındı
- Gergerlioğlu, M. (2017). *Türk Tipi Cumhurbaşkanlığı (Kurumların Vesayetinden Halkın İktidarına)*. İstanbul: Hayyikitap.

- Gönenç, L. (1998). Azerbaycan Anayasası Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-4(47), 185-220.
- Gören, Z. (1997). *Anayasa Hukukuna Giriş*. İzmir.
- Göze, A. (1993). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul.
- Gözler, K. (2001). *Devlet Başkanları*. Bursa.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2001). Anayasa Değişikliği Gerekli Mi? *Türkiye Günlüğü*(65), 108-123.
- Gözler, K. (2007). *İdare Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (1996). *Türkiye'nin İdari Yapısı*. Eskişehir: Türkiye'nin İdari Yapısı.
- Güngör, E. (2004). *Türkiye'de Parlamenter Sisteme Getirilen Eleştiriler Işığında Başkanlık Sistemi Senaryolarının Değerlendirilmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıyev, N. (2009). *Başkanlık Sistemi ve Azerbaycan Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haniç, H. (2017). *Yeni Anayasa Cumhurbaşkanlığı Yeni Türkiye*. İstanbul: Hayygrup Yayıncılık.
- Hasanov, A. (2005). *Müasir Beynelxalq Münasibetler ve Azerbaycan'ın Xarici Siyasi*. Bakü: Azerbaycan Neşriyyatı.
- Heinrich, A. (2011). The Formal Political System in Azerbaijan. *Caucasus Analytical Digest*(24), 2-6.
- Hekimoğlu, M. (2009). *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı "Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- İncioğlu, N. (2000). *Siyasal Rejim Tartışmaları*. İstanbul.
- Jacque, J. (2002). *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*. Moskova.
- Kamrava, M. (2001). State-Building in Azerbaijan: The Search for Consolidation. *Middle East Journal*, 55(2), 210-231.

- Karaman, C. (2012). *Bağımsızlık Sonrası Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karamustafaoğlu, T. (1982). *Yasama Meclislerini Feshi Hakkı*. Ankara.
- Karatepe, Ş. (2017). *Sistem Söyleşileri (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Röportajlar)*. Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Kartalcı, K. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi Açısından Bütçe Süreci ve Bütçe Hakkı*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kazımlı, E. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azerbaycan Anayasası*. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kutlu, M. (2001). *Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi, Hukuk Devletinin Kökleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kütük, A. (2012). *Demokratik Hukuk Devleti ve Hükümet Sistemleri Perspektifinden Türk Anayasal Tarihinde Cumhurbaşkanlığı*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lijphart, A. (1994). *Parlamentarism and Majoritarian Democracy: Teoretical Observations*. London.
- Mehmetov, İ. (2009). *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Miş, N., & Duran, B. (2017). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi (2 b.)*. İstanbul: Seta Kitapları.
- Mollaer, F. (2004). Azerbaycan'da Demokrasi ve Geleceği Üzerine Bazı Gözlemler. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 63-78.
- Nichol, J. (2008). Azerbaijan's October 2008 Presidential Election: Outcome and Implications. *The Library of Congress*.
- Okşar, M. (2019). *2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yürütme Erkinin Üstünlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Oktay, C. (1984). Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği. *Anayasa Mahkemesinin 22'nci Kuruluş Yıl Dönemi Nedeniyle Sunulan Bildiri*. Ankara: Anayasa Yargısı Yayınları.
- Oktay, C. (1984). Kuvvetler ayrılığı ilkesinin yargı açısından anlamı ve Türkiye örneği Anayasa Yargısı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 215-242.

- Oruçlu, A. (2008). *Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasi Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*. Ankara.
- Özbudun, E. (2000). Turkey: Parliamentarism or Presidentialism? *Stable Democracy In The Third World: The Institutional Dimension*. Washington D.C.: Georgetown University.
- Özbudun, E. (2018). *Türk Anayasa Hukuku* (18 b.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özgişi, T. (2012). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'ın Parlamento Yapılarının Karşılaştırmalı Analizi. *Türkiyat Mecmuası*(22), 83-102.
- Özkul, F. (2012). Başkanlık Sistemi Üzerin Amerika Birleşik Devletleri ve Azerbaycan Modeli Karşılaştırması. *TBB Dergisi*, 85-111.
- Özmen, R. (2019). *Karşılaştırmalı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası* (3 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztekin, S. (1992-1993). Türkiye'de Hakim Bağımsızlığı Sağlayan Hukuki Tedbir, Teşkilat ve Kuramlar. *MÜHFD Hukuk Araştırmaları*, 7.
- Rehimli, R. (2012). Azerbaycan Respublikası. B. Aykaç, & Ş. Durgun içinde, *Çağdaş Siyasal Sistemler* (s. 491-518). Ankara: Binyıl Yayınları.
- Salamzade, T. (2017). *Developmen of Democracy in Azerbaijan* . Tallinn: Tallinn University of Technology, School of Business and Governance.
- Sarıca, M. (1990). Fransa'nın V'inci Cumhuriyet Anayasası. *İÜHF Mecmuası*.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Yetkin Yayınları.
- Shudart, M., & Carey, J. (1992). *Presidents and Assambles: Constitutional Design and Electrol Dynamics*. Cambridge .
- Sultanova, S. (2014). Challenging the Aliyev Regime: Political Opposition in Azerbaijan. *Demokratizatsiya*, 22(1), 15-37.
- Şimşir, B. (2011). *Azerbaycan Yeniden Doğuş Sürecinde Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa 1961 ve 1982*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Tanör, B. (2016). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (27 b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tavaş, İ. (2007, Nisan-Mayıs-Haziran). Türk Anayasalarında Cumhurbaşkanı Seçimi. *Yasama Dergisi*(5), 27-56.
- Tekin, Y. (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Teziç, E. (1991). *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Tosun, E., & Tosun, T. (1999). *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Tunçay, M. (1969). *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi-1*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır.
- Türkyılmaz, M. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi* (1 b.). İstanbul: Sanat Ofisi Yayınları.
- Uçarol, R. (2014). *Siyasi Tarih 1789-2014*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uzun, C. D. (2017, Mart). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yargı. *Seta*(193).
- Yavuz, K. H. (2000). *Siyasal Sistem Arayışları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*. Akara: Seçkin Yayıncılık.
- Yavuz, B., & Bülbül, M. (2012). Çift Meclis Sistemi ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 217-260.
- Yazıcı, S. (2007). *"Başkan ve Başbakanının Anayasal ve Siyasal Konumları Yönünden Başkanlık ve Parlamenter Hükümet" Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Yücel, B. (2003). Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya. *AÜHF Dergisi*, 52(4), 336-364.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2004). *1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.